

บทที่ 2

บทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

2.1 ประวัติของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2440 (ปีระกา) ที่บ้านสวนทุเรียน บริเวณปากคลองบางเขน จังหวัดนนทบุรี มีชื่อเดิมเมื่อแรกเกิดว่า เด็กชายแปลก ขีตตะสังคะ เป็นบุตรของนายขีต และนางสำอางค์ ขีตตะสังคะ โดยเป็นบุตรคนที่ 2 ในจำนวนพี่น้องร่วมบิดามารดาทั้งหมด 5 คนคือ

- 1.) พล.ต. ประทีป ขีตตะสังคะ
- 2.) จอมพล ป. พิบูลสงคราม
- 3.) นางเปลี่ยน ขีตตะสังคะ
- 4.) นายปรุง ขีตตะสังคะ
- 5.) พล.ต. ครรขิต ขีตตะสังคะ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ารับการศึกษาขั้นต้นที่โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม จังหวัดนนทบุรี ต่อมาเมื่ออายุได้ 12 ปี (พ.ศ.2452) บิดาของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้นำไปฝากเข้าโรงเรียนนายร้อยชั้นปฐมกับพระยาสุรเสนาตามความต้องการของบุตรชาย¹ และจบการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก โดยสอบไล่ได้ตามหลักสูตรเมื่อพ.ศ.2457 และได้รับพระราชทานยศเป็นว่าที่ร้อยตรี เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2458 หลังจากนั้นจึงเข้ารับราชการเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2458 ซึ่งขณะนั้นมีอายุได้ 18 ปี โดยได้ไปประจำการครั้งแรก ณ กรมทหารปืนใหญ่ที่ 7 จังหวัดพิษณุโลก

¹ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม, เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์, 2518),

ในช่วงที่ไปประจำการที่พิษณุโลกนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้พบกับนางสาว ละเอียด พันธุ์กระวี หรือท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม² และได้ชอบพอกันจนได้เข้าพิธีสมรส กันเมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ.2459 มีบุตร-ธิดารวมทั้งสิ้น 6 คนคือ

- 1.) พล.ต. อนันต์ พิบูลสงคราม (สมรสกับหม่อมหลวง พร้อมศรี สนิทวงศ์)
- 2.) พล.ร.ท. ประสงค์ พิบูลสงคราม (สมรสกับ เรืองยศ เกตุญาติ)
- 3.) นางจิรวีรส ปันยารชุน (สมรสกับ พ.ต.ดร. รัช ปันยารชุน)
- 4.) นางรัชนีบูล ปรานีประชาชน (สมรสกับ พล.ต.ท. ชูเลิศ ปรานีประชาชน)
- 5.) นางพัชรบูล พิบูลสงคราม (สมรสกับ นายปีเตอร์ เบลซ์)
- 6.) นายนิธย์ พิบูลสงคราม (สมรสกับ พัชรินทร์หรือแพทริเซีย ออสมอนด์)

หลังจากแต่งงานได้เพียง 1 ปี ในปีต่อมาคือปี พ.ศ. 2460 จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ ได้รับคำสั่งให้เข้าเรียนที่โรงเรียนนายทหารปืนใหญ่ บางซื่อ เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2460 และได้รับ การประดับยศเป็น นายร้อยตรี เมื่อ 23 พฤษภาคม พ.ศ.2460 ภายหลังจากจบการศึกษาที่ โรงเรียนทหารปืนใหญ่แล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เข้าประจำการที่กรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ โดยทำหน้าที่นายทหารคนสนิทของนายพันเอกหม่อมเจ้าปรีดิเทพพงษ์ เทวกุล ผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ ตั้งแต่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2462³

จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นบุคคลที่เรียนหนังสือเก่งมาตลอดตั้งแต่วัยเด็กแล้ว ด้วย ความสามารถด้านสติปัญญาที่ตนเอง ที่มีส่วนสนับสนุนอนาคตทางการทหารของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอย่างมาก เพราะภายหลังจากที่ได้รับการเลื่อนยศเป็น นายร้อยโท เมื่อ 24 เมษายน พ.ศ.2463 แล้ว ในปีต่อมาคือปี พ.ศ.2464 จอมพล ป. พิบูลสงครามก็สามารถสอบเข้า เรียนต่อที่โรงเรียนเสนาธิการทหารบกได้ ซึ่งการจะสอบเข้าเรียนที่โรงเรียนเสนาธิการทหารบกนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² รายละเอียดเกี่ยวกับท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงครามและครอบครัว โปรดดูใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม, (กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์, 2527)

³ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 1, หน้า 45.

เป็นเรื่องที่ยากลำบากมากสำหรับนายทหารสมัยนั้น เพราะในแต่ละปีจะมีนายทหารมาสมัครสอบเป็นจำนวนหลายร้อยนาย แต่จะมีผู้สอบเข้าเรียนได้ประมาณ 10 นายเท่านั้น⁴

การศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการทหารบกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินไปอย่างราบรื่น และเป็นบันไดขั้นสำคัญที่ช่วยทำให้อันดับของจอมพล ป. พิบูลสงครามโดดเด่นขึ้นมาอีก กล่าวคือในการสอบไล่ก่อนจบการศึกษาของนักเรียนนายร้อยที่โรงเรียนเสนาธิการทหารบกนี้ มีกฎอยู่ว่า ผู้ที่สอบได้คะแนนสูงสุดเป็นอันดับที่ 1 ของรุ่น จะได้รับเลือกให้ไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งในรุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ผลการสอบปรากฏว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถสอบไล่ได้เป็นอันดับที่ 1 ของนักเรียนเสนาธิการทหารบก รุ่นที่ 10 จึงทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับทุนให้ไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส โดยออกเดินทางในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2467 ในหลักสูตรการศึกษา 3 ปี ในช่วงนี้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เข้าเรียนภาษาฝรั่งเศสกับครอบครัวของนายไมเรลเป็นเวลา 8 เดือน จากนั้นได้เข้าเรียนวิชาคำนวณที่มหาวิทยาลัย Sorbonne แล้วไปศึกษาภาษาฝรั่งเศสเพิ่มเติมที่ L'Ecole Alliance Francaise ต่อมาได้เข้าเรียนวิชาทหารที่โรงเรียนนายทหารปืนใหญ่ Politiers และตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2469 ได้เข้าเรียนวิชาทหารปืนใหญ่ที่โรงเรียนเหล่าปืนใหญ่ (Ecole d' Application d' Artillerie) ที่เมือง Fontainebleau หลังจากจบการศึกษาระดับหลักสูตรและได้รับประกาศนียบัตรแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้เข้าร่วมประลองยุทธ ณ ค่าย Volahon (Doubs) ตั้งแต่วันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2470⁵

⁴ วารุณี โอสถารมย์, “การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ.2411-2475,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 332-334. และ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลผิน ชุณหะวัณ, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน จำกัดอนุสรณ์การพิมพ์, 2516), หน้า 11.

⁵ สิริ เปรมจิตต์, ชีวิตทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีผู้มี ความสำเร็จสูงสุดของโลก, (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสารการพิมพ์, 2500), หน้า 86-87. และใน แสงเดือน ไสยวงศ์, “การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม พ.ศ.2469-2481,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 30.

การมาศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศสนี้ ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รู้จักบรรดานักเรียนไทยคนอื่นๆ จำนวนมาก และได้คบหากันจนเกิดความสนิทสนม รวมทั้งมีโอกาสดกเปลี่ยนแปลงความคิดด้านการเมืองระหว่างกัน จนเกิดความคิดร่วมกันที่จะหาโอกาสทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศหลังจากที่กลับไปยังประเทศไทยแล้ว⁶ บรรดานักเรียนไทยที่รวมตัวกันครั้งนั้นได้แก่

1. พลโทประยูร ภมรมนตรี
2. จอมพล ป. พิบูลสงคราม
3. นายร้อยตรีทัศนัย มิตรภักดี (หลวงทัศนัยนิยมศึก)
4. นายด้วง ลพานุกรม
5. หลวงสิริราชไมตรี (จรูญ สิงหนณี)
6. นายแนบ พหลโยธิน
7. นายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) เป็นต้น⁷

ภายหลังกลับมายังประเทศไทยแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กลับเข้ามาประจำการ ที่แผนกกองตรวจอากาศ กรมจเรทหารปืนใหญ่ ตั้งแต่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2470 และได้รับการเลื่อนยศเป็น ร้อยเอก เมื่อ 20 ตุลาคม ปีเดียวกัน และได้ใช้เวลาว่างในการเขียนตำราวิชาการทหารปืนใหญ่ ลงหนังสือพิมพ์ปืนใหญ่รายเดือนในฐานะบรรณาธิการ รวมทั้งได้เข้าทำหน้าที่เป็นอาจารย์บรรยายวิชาการทหารปืนใหญ่ ที่โรงเรียนนายทหารปืนใหญ่อีกด้วย จากการเป็นนายทหารที่มีการศึกษาดีทั้งภายในและภายนอกประเทศนั้น ได้ช่วยสร้างชื่อเสียงให้จอมพล ป. พิบูลสงครามจนเป็นที่ยอมรับ เชื่อถือ และไว้วางใจ ทั้งจากผู้บังคับบัญชาและมิตรสหายได้เป็นอย่างมาก⁸ นอกจากนี้เมื่อ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2471 จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “หลวงพิบูลสงคราม” ถือศักดินา 800 ไร่ ซึ่งบรรดาศักดิ์ที่ได้รับในครั้งนี้ได้เป็นที่

⁶ ประยูร ภมรมนตรี, พลโท, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2518), หน้า 99-100.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

⁸ เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 34.

มาของชื่อ พิบูลสงคราม ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามใช้ควบคู่กับยศทางทหารมาตลอด และเป็นนามสกุลของจอมพล ป. พิบูลสงครามและครอบครัว ภายหลังจากที่ได้มีการประกาศยกเลิกบรรดาศักดิ์แล้ว และใช้ต่อมาจนถึงปัจจุบัน

การรับราชการทหารของจอมพล ป. พิบูลสงครามดำเนินก้าวหน้ามาตามลำดับ และได้รับการเลื่อนยศเป็น พันตรี เมื่อ 14 พฤษภาคม พ.ศ.2473 ซึ่งในช่วงเป็นพันตรีนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองของไทย และเข้ามาร่วมเป็นคณะราษฎร ผู้ดำเนินการก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475

ภายหลังจากร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เริ่มแสดงบทบาททางการเมืองและการปกครองของไทยมากขึ้นตามลำดับ และเริ่มกลายเป็นบุคคลสำคัญของไทยมากขึ้นเรื่อยๆ ภายหลังจากที่ได้แสดงบทบาทสำคัญๆหลายๆเหตุการณ์ ซึ่งจะได้แสดงถึงรายละเอียดของเหตุการณ์ต่างๆในส่วนต่อไป

จอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถประสบผลสำเร็จในชีวิตทางการเมืองช่วงแรก เมื่อได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจากพระยาพหลพลพยุหเสนาในปี พ.ศ.2481 หลังจากนั้นได้เริ่มแสดงความเป็นผู้นำของตนอย่างเข้มแข็ง โดยนำประเทศชาติผ่านวิกฤติการณ์สำคัญๆหลายครั้ง ก่อนที่จะต้องสูญเสียอำนาจ จนต้องลงจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อปี พ.ศ.2487 ในช่วงนี้เองที่จอมพล ป. พิบูลสงครามตกต่ำอย่างมาก โดยถูกดำเนินคดีในข้อหาเป็นอาชญากรสงคราม จากผลของการนำประเทศไทยเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่สอง แต่หลังจากนั้นไม่กี่ปี คือในปี พ.ศ.2490 จอมพล ป. พิบูลสงครามก็กลับคืนมาสู่วงการการเมืองของไทยได้อีกครั้งหนึ่ง เมื่อจอมพล ผิน ชุณหะวัณ นายทหารที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเคยให้การสนับสนุนมาตลอดได้รวบรวมคณะทหารทำการรัฐประหารล้มรัฐบาลเมื่อ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 แล้วเชิญจอมพล ป. พิบูลสงครามมาเป็นหัวหน้าคณะรัฐประหาร หลังจากนั้นไม่นาน จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กลับคืนสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง เมื่อ 8 เมษายน พ.ศ.2491

จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีต่อเนื่องมาตลอด จนกระทั่งถูกปฏิวัติยึดอำนาจ โดยการนำของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อ 16 กันยายน พ.ศ.2500 ทำให้จอมพล ป.

พินุลสงครามต้องลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ต่างประเทศ และท้ายที่สุดในบ้านปลายชีวิตก็ได้ไปพำนักอยู่ ณ บ้านพักที่ตำบลซากากิโอะโนะ ชานกรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น จนถึงแก่อสัญกรรมที่นั่นด้วยโรคหัวใจวาย เมื่อ 11 มิถุนายน พ.ศ.2507 ในขณะที่มีอายุได้ 67 ปี การลี้ภัยครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นการสูญเสียอำนาจทางการเมืองที่มีอยู่ทั้งหมดของจอมพล ป. พินุลสงครามอย่างแท้จริง และจอมพล ป. พินุลสงครามก็ไม่มีโอกาสกลับมายังแผ่นดินไทยอีกเลย จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตภายหลังจากถึงแก่อสัญกรรมแล้ว ได้มีการนำอัฐิของจอมพล ป. พินุลสงครามกลับมาไว้ ณ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นวัดที่จอมพล ป. พินุลสงครามเป็นผู้สร้างขึ้น

2.2 บทบาททางการเมืองก่อนเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

2.2.1 บทบาททางการเมืองในช่วงพ.ศ.2475-2476

บทบาททางการเมืองการปกครองของจอมพล ป. พินุลสงครามในช่วง พ.ศ.2475-2476 นั้น เริ่มจากการเข้าร่วมในเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 การเปลี่ยนแปลงการปกครองในครั้งนั้น ได้เริ่มก่อตัวมาตั้งแต่เมื่อคราวที่จอมพล ป. พินุลสงครามได้รับทุนให้ไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส ในช่วง พ.ศ.2467-2470 แล้ว

ความคิดในการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยนั้น เกิดจากการริเริ่มของนักเรียนไทยในฝรั่งเศส 2 ท่านคือ นายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) กับพลโทประยูร ภมรมนตรี (ในขณะนั้นมียศเป็นร้อยโท)⁹ ได้ปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องการเมืองการปกครองของไทยอยู่เนาน จนเกิดความคิดที่จะทำการปฏิวัติเมื่อกลับมายังประเทศไทยแล้ว การปฏิวัตินั้นจำเป็นที่จะต้องมีการล้มล้างสถาบันชนชั้น ทั้งด้านกำลังคน กำลังอาวุธ และกำลังความคิด ดังนั้นผู้ริเริ่มทั้งสองคนจึงได้เริ่มชักชวนนายทหารเข้าร่วมขบวนการของตน บุคคลที่ถูกชักชวนเข้าร่วมในครั้งนั้นรวมถึงจอมพล ป. พินุลสงครามด้วย

⁹ชีวประวัติโดยสังเขปของจอมพล ป. พินุลสงคราม แยกตามเรื่องและเรียงลำดับตามระยะเวลาโปรดดูได้จากภาคผนวกท้ายเล่ม.

⁹ ประยูร ภมรมนตรี, พลโท, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 99.

การถูกชักชวนให้เข้าร่วมในกลุ่มผู้ก่อการปฏิวัติครั้งนั้น แสดงให้เห็นได้อย่างหนึ่งว่า สถานภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามในขณะนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติและความสามารถทางด้านการทหารที่มากพอ จนกระทั่งนายปรีดี พนมยงค์ และพลโทประยูร ภมรมนตรี เกิดความเชื่อมั่นว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะเป็นกำลังสำคัญในการเข้ายึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองในโอกาสต่อไป¹⁰ เพราะการก่อการปฏิวัตินั้นจะต้องไม่มีการผิดพลาด เนื่องจากถ้าหากพลาดขึ้นมาแล้ว ผู้ก่อการก็จะต้องตกอยู่ในสถานะของการเป็น “กบฏ” อย่างแน่นอนนั่นเอง โดยในบรรดาผู้ที่เข้าร่วมประชุมที่ฝรั่งเศสเพื่อเป็นแกนกลางในการปฏิวัติครั้งนั้น มีด้วยกันทั้งหมด 7 คน คือ (ยศที่แสดงอยู่เป็นยศในขณะนั้น)

1. ร้อยโท ประยูร ภมรมนตรี
2. ร้อยโท แปลก ชิตตะสังคะ
3. ร้อยตรี ทศนัย มิตรภักดี
4. นายตัว ลพานุกรม
5. หลวงสิริราชไมตรี (จรูญ สิงหนเสนีย์)
6. นายแนบ พหลโยธิน
7. นายปรีดี พนมยงค์¹¹

การประชุมของผู้ก่อการปฏิวัติทั้ง 7 คนนั้น เริ่มขึ้นครั้งแรกที่ประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2468 ซึ่งมีสาระสำคัญของการประชุมดังนี้

1. ระบุวัตถุประสงค์ของการปฏิวัติ
2. กำหนดวิธีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
3. แบ่งภาระหน้าที่ของผู้ก่อการ
4. กำหนดคุณสมบัติของสมาชิกคณะราษฎร
5. การดำเนินนโยบาย ภายหลังจากยึดอำนาจได้แล้ว

¹⁰ เทียมจันทร์ อ้าแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 30-31.

¹¹ ปรีดี พนมยงค์, “เกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร และระบอบประชาธิปไตย,” ใน รัฐศาสตร์ 14, หนังสือประจำปีการศึกษา 2514 ของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2514), หน้า 259.

6. วิธีป้องกัน เมื่อการปฏิวัติไม่ประสบผลสำเร็จ¹²

หลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเดินทางกลับสู่ประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ.2470 แล้ว ได้เข้ารับราชการตามปกติ แต่ในขณะเดียวกันจอมพล ป. พิบูลสงครามก็เริ่มชักชวนบรรดานายทหารที่คิดว่ามีกำลังเพียงพอ และน่าจะเป็นประโยชน์ในการปฏิวัติเอาไว้ตลอดเวลา ผู้ที่ถูกจอมพล ป. พิบูลสงครามชักชวนให้เข้าร่วมด้วยนั้น ส่วนใหญ่เป็นทหาร เช่น หลวงอดุลเดชจรัส (บัตร พึ่งพระคุณ) กับ หลวงอำนาจสงคราม (ถม เกษโกมล) เป็นต้น¹³ แสดงให้เห็นได้ว่า ตลอดเวลาหลังจากที่กลับจากฝรั่งเศส จอมพล ป. พิบูลสงครามยังคงมีความคิดที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยอยู่ จึงได้พยายามชักชวนหาแนวร่วมในการก่อการอยู่ตลอดเวลา และการดำเนินการเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ยังคงดำเนินไปอย่างเข้มแข็ง โดยจอมพล ป. พิบูลสงครามร่วมกับบรรดาแกนนำทั้ง 7 คน ได้ทำการชักชวนเอานายทหารชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายทหารบกและฝ่ายทหารเรือ ให้เข้าร่วมในการปฏิวัติครั้งนี้ด้วย ซึ่งได้แก่

1. พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา
2. พันเอกพระยาทรงสุรเดช
3. พันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์
4. พันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ
5. นาวาตรีหลวงศุภชลาศัย
6. นาวาตรีหลวงสินธุ์สงครามชัย
7. เรือเอกหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นต้น¹⁴

การรวมตัวกันของบรรดาผู้เข้าร่วมก่อการในนาม “คณะราษฎร” นั้นเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และเมื่อถึงวันลงมือทำการปฏิวัติ ก็ปรากฏว่ามีบุคคลจากฝ่ายต่างๆ เข้าร่วมในคณะราษฎร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 260-262. และใน เทียมจันทร์ อ้าแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 32-34.

¹³ ประยูร ภมรมนตรี, พลโท, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 123-124.

¹⁴ เทียมจันทร์ อ้าแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 35.

นี้ โดยมีจำนวนถึง 98 คน ซึ่งมีที่มาจากหลายฝ่ายทั้งจากทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน เข้าร่วมมือกันเพื่อดำเนินการดังกล่าว¹⁵

ภายหลังจากการรวมตัวกันของคณะราษฎร และได้ประชุมปรึกษาเพื่อวางแผนการที่จะทำการยึดอำนาจ ซึ่งในระยะหลังๆ ได้มีการประชุมนัดหมายกันบ่อยครั้งขึ้น ก่อนที่จะลงมือทำการครั้งสำคัญ และหลังจากการประชุมครั้งสุดท้ายแล้ว ผู้ก่อการได้เข้าพิธีสาบานตนต่อหน้าพระพุทธรูปว่าจะซื่อสัตย์ต่อกัน และจะรักษาความลับของคณะเสมอด้วยชีวิต เพื่อเป็นการย้ำความมั่นใจซึ่งกันและกันที่จะทำงานให้สำเร็จอย่างเด็ดเดี่ยวแล้ว¹⁶ คณะผู้ก่อการจึงได้ทำการเลือกบุคคลที่จะเป็นหัวหน้าดำเนินการ และจัดวางสายงานการบังคับบัญชาของผู้ก่อการปฏิวัติ โดยมีพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้าดำเนินการยึดอำนาจ เนื่องจากเห็นว่าท่านเป็นผู้กว้างขวางในวงทหาร และเป็นอาจารย์ที่มีลูกศิษย์เป็นจำนวนมากด้วย¹⁷ ส่วนการแบ่งความรับผิดชอบในการทำงานนั้น มีสายงานรับผิดชอบดังต่อไปนี้

1. พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นหัวหน้าใหญ่ฝ่ายทหาร
2. พันเอกพระยาทรงสุรเดช เป็นรองหัวหน้าใหญ่ฝ่ายทหาร
3. พันตรีหลวงพิบูลสงคราม เป็นหัวหน้านายทหารบกชั้นผู้น้อย
4. หลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นหัวหน้าฝ่ายพลเรือน

การจัดวางกำลังและแบ่งความรับผิดชอบเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า แม้ในคณะราษฎรจะเชิญบรรดานายทหารชั้นผู้ใหญ่มาเป็นผู้นำการปฏิวัติก็ตาม แต่กำลังส่วนใหญ่ที่จะใช้ในการก่อการ และแผนการต่างๆ ที่ได้วางเอาไว้แล้วนั้น ส่วนใหญ่จะออกมาจากผู้ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มแรกที่ฝรั่งเศสทั้งสิ้น โดยเฉพาะในการควบคุมกำลังทหาร ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นทหารชั้นผู้น้อยทางคณะราษฎรได้มอบความรับผิดชอบในเรื่องนี้ให้กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำหน้าที่เป็นหัว

¹⁵ ประยูร ภมรมนตรี, พลโท, "การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475," วารสารรัฐศาสตร์นิเทศ, ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (เมษายน 2515), หน้า 55.

¹⁶ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, พันตรี ควง อภัยวงศ์ อดีตนายกรัฐมนตรีก่อน 4 สมัย, (พระนคร: โรงพิมพ์วิริยพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า 113.

¹⁷ สงบ สุริยินทร์, ประวัติ 11 นายกรัฐมนตรี, (กรุงเทพฯ: ประจักษ์การพิมพ์, 2514), หน้า 151.

หน้านายทหารบกชั้นผู้น้อย แสดงให้เห็นว่าในขณะนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามมีบทบาท และมีสถานภาพที่สำคัญอยู่ไม่น้อยเลยทีเดียว จึงทำให้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่สำคัญดังกล่าว

ในการลงมือยึดอำนาจจริงนั้น จากผลของการประชุม ที่ประชุมได้มอบหมายให้พระยาทรงสุรเดช หลวงสินธุ์สงครามชัย และจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นคณะบัญชาการโดยเด็ดขาด¹⁸ โดยพระยาทรงสุรเดชเป็นผู้วางแผนการยึดอำนาจ ส่วนจอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับมอบหน้าที่ในการนำกำลังเข้ายึดคลังแสง ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถดำเนินการได้อย่างเรียบร้อยและรวดเร็ว

หลังจากที่คณะราษฎรทำการยึดอำนาจได้สำเร็จลง และได้จัดการควบคุมสถานการณ์จวนบ้านเมืองอยู่ในความสงบเรียบร้อยได้แล้ว ก็ได้มีการจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้น จากผลของการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรก เมื่อ 28 มิถุนายน พ.ศ.2475 นั้น ที่ประชุมได้ตกลงเลือกพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นประธานคณะกรรมการราษฎร (เทียบเท่านายกรัฐมนตรี¹⁹) เพื่อดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลเข้าบริหารประเทศตามระบอบประชาธิปไตยต่อไป²⁰ ตามข้อเสนอของหลวงประดิษฐมนูธรรม²¹ ซึ่งการเลือกพระยามโนปกรณนิติธาดาเข้ามาในครั้งนี้ ก็เพื่อต้องการประนีประนอม และประสานรอยร้าวกับฝ่าย “นิยมเจ้า” มิให้ร้าวฉานมากไปกว่านี้ ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่นั้น คณะราษฎรยังมีได้เข้าครอบงำการเมืองอย่างจริงจังแต่อย่างใด

¹⁸ ประยูร ภมรมนตรี, พลโท, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 151.

¹⁹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2538) หน้า 38.

²⁰ “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 1/2475,” วันอังคารที่ 28 มิถุนายน 2475. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 47.

²¹ แผนกเก็บ สลว.ปีที่ 24, แฟ้มที่ 4/24, เรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน.

ในการดำเนินการจัดตั้งรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา นั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นผู้ก่อการขั้นผู้น้อยในการปฏิวัติ ได้รับความไว้วางใจจากผู้ก่อการขั้นผู้ใหญ่ให้เข้าดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองถึง 2 ตำแหน่งด้วยกัน คือ เป็นผู้แทนราษฎรชั่วคราว และ เป็นรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาอีกด้วย ซึ่งถือได้ว่าเป็นบันไดทางการเมืองขั้นแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เป็นพื้นฐานเบื้องต้นของการเข้าไปมีบทบาททางการเมือง การแสดงความสามารถทางการเมือง เพื่อแก้ไขสถานการณ์ทางการเมืองที่วุ่นวายต่างๆ และการคลุกคลีกับวงการการเมืองของไทยอย่างใกล้ชิด ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองอีกด้วย

ภายหลังจากที่มีการจัดตั้งรัฐบาลชุดแรกผ่านพ้นไป จนกระทั่งมีพิธีพระราชทาน รัฐธรรมนูญฉบับถาวรในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 แล้ว สภาพการณ์ทางการเมืองของไทยก็ยังคงไม่เข้าสู่ความสงบดังที่คาดหวังกันไว้ เพราะปรากฏว่าเกิดการแตกแยกกันในหมู่ผู้นำคณะราษฎร ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโดยเกิดการยึดอำนาจการปกครองอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476²² สาเหตุของการแตกแยกในหมู่ผู้นำคณะราษฎรนั้น อาจแยกออกเป็นประเด็นใหญ่ๆ ได้ดังนี้

ประเด็นแรก ความแตกแยกในกลุ่มผู้นำทหาร

ทหาร ถือได้ว่าเป็นกำลังสำคัญในการยึดอำนาจ เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 และได้เข้ามีบทบาททางการเมืองของไทยในช่วงต่อมากอย่างมา กกำลังทหารในขณะนั้น อยู่ภายใต้การนำของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่มีบทบาทอย่างมาก คือ พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา และ พันเอกพระยาทรงสุรเดช ที่มีตำแหน่งทั้งทางการเมืองและการทหารทัดเทียมกัน บุคคลทั้งสองได้เกิดการแตกแยกกันขึ้น เนื่องจากลักษณะของงานนั้นก้าวก้าวกัน รวมทั้งพฤติกรรมของพระยา

²² โปรดดูรายละเอียดเรื่องการรัฐประหาร พ.ศ. 2476 ได้ใน อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ.2476," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534). และดูใน เทียมจันทร์ อ้าแหวน, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487)," หน้า 52.

ทรงสุรเดชก็ออกไปในทำนองเป็นเผด็จการคนเดียว²³ พระยาทรงสุรเดชนั้นชอบที่จะสั่งราชการต่างๆด้วยตนเอง โดยไม่ทำการปรึกษากับพระยาพลพลพยุหเสนาเสียก่อน จึงทำให้เกิดการขัดแย้งและการแย่งชิงอำนาจซึ่งกันและกันขึ้น²⁴

ความขัดแย้งดังกล่าวนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อมาถึงตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วย เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น เป็นนายทหารคนสนิทของพระยาพลพลพยุหเสนา รวมทั้งเคยมีเรื่องบาดหมางกับพระยาทรงสุรเดชมานับแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ด้วยแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการปรับปรุงกองทัพบก ซึ่งพระยาทรงสุรเดชนั้นนิยมการปรับปรุงกองทัพตามแบบของเยอรมัน ส่วนจอมพล ป. พิบูลสงครามนิยมการปรับปรุงกองทัพตามแบบของกองทัพฝรั่งเศส และเมื่อเสร็จสิ้นจากการปฏิวัติแล้ว ทางฝ่ายพระยาทรงสุรเดชนั้นยังไม่เลิกล้มที่จะปรับปรุงกองทัพตามแนวคิดของตน จึงได้ถืออำนาจจากการเป็นรองผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ ที่ชอบสั่งราชการโดยไม่ปรึกษากับพระยาพลพลพยุหเสนา ดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงภายในกองทัพบกอย่างรวดเร็ว โดยสั่งให้ยุบกรมกองทหารต่างๆลงมาเป็นกองทัพ แล้วให้กองทัพต่างๆ ขึ้นตรงต่อผู้บังคับการ ให้ผู้บังคับการทหารเหล่าต่างๆ ขึ้นตรงต่อผู้บัญชาการทหารบก²⁵ ซึ่งมีพระยาทรงสุรเดชเป็นผู้ช่วย และมีสิทธิต่างๆเท่าเทียมกับผู้บัญชาการทหารบก

ส่วนจอมพล ป. พิบูลสงครามก็พลอยได้รับข่าวว่า จะต้องถูกโยกย้ายจากการปรับปรุงกองทัพครั้งนี้ด้วย โดยอาจจะต้องถูกย้ายไปประจำกรมยกบัตร ซึ่งเป็นกรมที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการ

²³ เสทีอน ศุภโสภณ, ชีวิตทางการเมืองของพระยาฤทธิอัคนย์, (พระนคร: วัชรินทร์การพิมพ์, 2514), หน้า 116.

²⁴ เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 53.

²⁵ “ประกาศจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร” ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 49 แผนก กฤษฎีกา (วันที่ 6 กรกฎาคม 2475) หน้า 190. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 54

ควบคุมกำลังที่สำคัญ²⁶ อย่างไรก็ตาม จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ไม่ได้ถูกโยกย้ายตามข่าวดังกล่าว ซึ่งอาจจะเนื่องจากถูกหักท้วงจากพระยาพหลพลพยุหเสนา หรือด้วยเหตุผลอื่นๆ ก็เป็นไปได้ จึงทำให้ไม่ถูกย้าย และยังคงประจำการอยู่ที่กรมทหารปืนใหญ่ตามเดิม

ข่าวการถูกโยกย้ายดังกล่าว ทำให้ความบาดหมางระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงครามกับพระยาทรงสุรเดชขยายตัวมากขึ้น ด้วยเหตุที่ต่างฝ่ายต่างหวาดระแวงว่าจะถูกฝ่ายตรงข้ามหาทางลดอำนาจและกำจัดตนเอง โดยเฉพาะจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นตระหนักดีว่า พระยาทรงสุรเดชไม่ถือว่าตนเองเป็นพวกด้วย นอกจากนี้พระยาทรงสุรเดชยังได้เข้าร่วมกับฝ่าย “นิยมเจ้า” ของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา²⁷ และยังพยายามหาทางลดอำนาจและอิทธิพลของจอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่ตลอดเวลา จากการแตกแยกในกลุ่มผู้นำทางการทหารดังกล่าว ทำให้กองทัพแตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย คือ

1. ฝ่ายพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งมีกลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงครามให้การสนับสนุน
2. ฝ่ายพระยาทรงสุรเดช ซึ่งมีความโน้มเอียงเข้ากับกลุ่มนิยมเจ้าของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา

²⁶ ละเอียด พิบูลสงคราม, “บันทึกความทรงจำของท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม” เบื้องแรกประชาธิปไตย, สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย (รวบรวม), (พระนคร: มิตรนราการพิมพ์, 2510), หน้า 570. และ ประยูร ภมรมนตรี, พลโท, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 204.

เหตุที่จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ถูกย้ายไปดำรงตำแหน่งอื่นในครั้งนั้นอาจจะเป็นเพราะว่าพระยาทรงสุรเดชยังไม่กล้าเสนอย้ายอย่างจริงจัง เนื่องจากยังอาจจะยังเกรงใจหรือถูกหักท้วงจากพระยาพหลพลพยุหเสนา เพราะพระยาพหลพลพยุหเสนากับจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้นมีความสนิทสนมกันอย่างมาก ดังนั้นถ้าหากย้ายจอมพล ป. พิบูลสงครามออกไปโดยพลการก็อาจจะทำให้พระยาพหลพลพยุหเสนาไม่พอใจได้ และยังสามารถทำให้แผนการณ์ต่างๆที่พระยาทรงสุรเดชคิดจะทำต่อไปต้องหมดโอกาสลงได้ เหตุผลนี้จึงเป็นเหตุผลที่น่าสนใจประการหนึ่งในความคิดของผู้ศึกษาที่ทำให้พระยาทรงสุรเดชไม่กล้าย้ายจอมพล ป. พิบูลสงครามในครั้งนั้น.

²⁷ อังรศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, “รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ.2476,” หน้า 379.

ประเด็นที่สอง เรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม

ในขณะที่วงการทหารมีการแตกแยกออกเป็น 2 ฝ่ายดังกล่าว ทางฝ่ายคณะราษฎรที่เป็นด้านการเมืองก็เกิดความแตกแยกเช่นกัน โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งได้รับมอบหมายจากคณะราษฎรให้เป็นผู้จัดทำขึ้น เนื่องจากในขณะนั้น คณะราษฎรต่างก็ให้การยอมรับในความเฉลียวฉลาดของหลวงประดิษฐมนูธรรม แต่เมื่อหลวงประดิษฐมนูธรรมนำเค้าโครงการเศรษฐกิจที่จัดทำขึ้น มาเสนอต่อที่ประชุมคณะราษฎรและคณะรัฐมนตรี ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างขนานใหญ่ว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น มีลักษณะเป็นสังคมนิยมมากเกินไป โดยเฉพาะกลุ่มพระยาทรงสุรเดช ได้คัดค้านเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมอย่างรุนแรง²⁸ และทำให้เกิดความหวาดระแวงว่า หลวงประดิษฐมนูธรรมซึ่งเป็นนักปฏิวัติหัวสมัยใหม่ จะนำเอาระบอบคอมมิวนิสต์มาใช้กับประเทศไทย ซึ่งก็รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย เพราะหลังจากที่ทรงพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับดังกล่าวแล้ว ก็ทรงมีพระราชวินิจฉัยส่วนพระองค์ที่คล้ายคลึงกับพระยาทรงสุรเดชว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับดังกล่าว มีลักษณะเช่นเดียวกันกับที่สตาลินนำมาใช้ในประเทศรัสเซีย²⁹

ความขัดแย้งเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ได้ลุกลามไปอย่างใหญ่โตในหมู่คณะราษฎรและรัฐบาล รวมทั้งพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นด้วย ที่พยายามหาทางลดอำนาจและอิทธิพลของคณะราษฎรทุกวิถีทาง และสบโอกาสที่คณะราษฎรเกิดความแตกแยกออกเป็นสองฝ่าย ดึงเอากลุ่มของพระยาทรงสุรเดช ซึ่งเป็นผู้ที่ควบคุมกำลังทหารส่วนใหญ่ของประเทศในขณะนั้นมาเป็นพวกเดียวกับตน เนื่องจากทั้งสองคนนี้ต่างก็เป็นผู้ที่นิยมในระบอบกษัตริย์เหมือนกัน และเมื่อคณะราษฎรแตกแยกกันอย่างรุนแรง จนไม่

²⁸ "รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี," วันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2475. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ้าแห้ว, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487)," หน้า 55.

²⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัดติยา กรรณสูต (ผู้รวบรวม), เอกสารการเมืองการปกครอง, (พระนคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 354-356.

สามารถรวมตัวกันได้อีกแล้ว พระยามโนปกรณนิติธาดาจึงได้ถือโอกาสนั้น ผสมกับการสนับสนุนจากพระยาทรงสุรเดช ออกคำสั่งห้ามไม่ให้ข้าราชการ ทหาร พลเรือน และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้าเป็นสมาชิกสภาการเมือง และกำหนดให้สมาชิกคณะราษฎรเปลี่ยนวัตถุประสงค์ใหม่ไม่ให้เกี่ยวข้องกับการเมือง³⁰ ซึ่งการออกคำสั่งเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นการลดอิทธิพลของคณะราษฎรทั้งสิ้น

การแตกแยกทางความคิดดังกล่าว ได้ลุกลามไปสู่การแตกแยกในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร เพราะเกิดการอภิปรายโจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรง จนถึงขั้นจะทำร้ายกันกลางสภาผู้แทนราษฎร พระยามโนปกรณนิติธาดาได้ออกคำสั่งห้ามมิให้สมาชิกสภานำอาวุธเข้าที่ประชุม รวมทั้งมีการตรวจค้นอาวุธสมาชิกสภาฯ ก่อนเข้าประชุมด้วย เหตุการณ์ได้รุนแรงมากขึ้น จนเมื่อถึงการประชุมสภาฯ ในวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2475 เพื่อพิจารณางบประมาณประจำปี พ.ศ.2476 จึงได้มีการอภิปรายโจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรงมากกว่าทุกครั้งที่ผ่านมา³¹ ทำให้พระยามโนปกรณนิติธาดาตัดสินใจออกพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎร และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2476 พร้อมทั้งจัดตั้งรัฐมนตรีนชุดใหม่ขึ้น³²

การกระทำของพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้สร้างความขุ่นเคืองให้กับกลุ่มผู้สนับสนุนหลวงประดิษฐมนูธรรมอย่างมาก³³ และมีการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำครั้งนี้ว่า เป็นการกระทำที่เป็นเผด็จการ³⁴ หรือเป็น “รัฐประหารโดยพระราชกฤษฎีกา”³⁵ และหลังจากนั้นอีกไม่นาน พระยามโนปกรณนิติธาดาก็ได้ขอร้องให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเดินทางออกนอกประเทศ โดยให้

³⁰ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย, หน้า 124-125.

³¹ “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 1, ครั้งที่ 59/2475,” วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ.2475. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 57.

³² “พระราชกฤษฎีกาให้ปิดการประชุมสภาผู้แทนราษฎรและตั้งรัฐมนตรีนชุดใหม่ พุทธศักราช 2476” และ “แถลงการณ์ของรัฐบาล,” ราชกิจจานุเบกษาพิเศษ, เล่ม 50 ตอน 2 (1 เมษายน 2476), หน้า 1-8. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

³³ เรื่องเดียวกัน.

³⁴ ศทา คำ, หลุมศพสยาม, (พระนคร: โอเดียนการพิมพ์, 2508), หน้า 590.

เดินทางไปอยู่ที่ฝรั่งเศส ซึ่งรัฐบาลจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายให้³⁶ ท่ามกลางความเศร้าสลดใจของบรรดาสมาชิกคณะราษฎรส่วนมาก การกระทำของพระยามโนปกรณนิติธาดาครั้งนี้ ถือเป็นความพยายามที่จะขจัดอิทธิพลของคณะราษฎร ออกจากศูนย์กลางทางการเมืองได้ในระดับหนึ่ง และมีผลทำให้รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาที่ตั้งขึ้นมาใหม่นั้น เป็นรัฐบาลที่มีอำนาจทั้งทางด้านบริหาร และนิติบัญญัติอย่างเต็มที่

ในการแตกแยกทางการเมืองของรัฐบาลคณะราษฎรนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามกลับไม่ได้รับผลกระทบจากความแตกแยกดังกล่าวแต่อย่างใด เพราะถึงแม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามจะมีความขัดแย้งกับพระยาทรงสุรเดชในเรื่องการทหารก็ตาม แต่สำหรับในเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ที่นำไปสู่ความแตกแยกในรัฐบาลคณะราษฎรนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามกลับไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือพัวพันด้วย โดยคงออกเสียงและวางตนเป็นกลางในการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อ 28 มีนาคม พ.ศ.2475³⁷

จากการวางตัวเป็นกลางในการประชุมเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจ ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ถูกระแวงจากพระยามโนปกรณนิติธาดา และไม่ได้รับผลกระทบกระเทือนต่อสถานภาพทางการเมืองของตน ดังจะเห็นได้ว่า ภายหลังจากที่พระยามโนปกรณนิติธาดาประกาศปิดสภาผู้แทนราษฎร และจัดตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่แล้ว ก็ยังคงไว้วางใจจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลชุดใหม่ของพระยามโนปกรณนิติธาดาต่อไป

³⁶ อังคารศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ.2476," หน้า 380.

³⁸ แผนกเก็บ สสร. ปีที่ 44 แฟ้มที่ 16/44 เรื่องผู้มีชื่อกล่าวโทษรัฐมนตรีรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา และขอให้พิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487)," หน้า 60.

³⁷ "รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี" อังคาร 28 มีนาคม 2475. อ้างถึงใน วิวัฒนา มโนพิโมกษ์, "ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 253-257.

การที่จอมพล ป. พิบูลสงครามวางตัวเป็นกลาง ในกรณีความขัดแย้งเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมครั้งนั้น มีจุดที่น่าสังเกตอยู่จุดหนึ่งคือการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ยอมเข้าร่วมในการสนับสนุนหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมอุดมการณ์กับจอมพล ป. พิบูลสงครามมาตั้งแต่ครั้งเรียนอยู่ที่ฝรั่งเศส แต่กลับเลือกวางตัวเป็นกลาง ซึ่งนั่นอาจจะเป็นเพราะว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามรู้ถึงสถานภาพของตนเองดีว่า ถ้าหากตนเองยกมือสนับสนุนหลวงประดิษฐมนูธรรม ก็จะทำให้ตนเองต้องเดือดร้อนได้ ดังนั้นถ้าหากคิดคำนึงถึงผลที่จะได้รับในภายภาคหน้าแล้ว การเลือกวางตัวเป็นกลางในขณะนั้น น่าจะเป็นผลดีที่สุดสำหรับจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้ และผลที่ได้รับก็เป็นไปตามนั้นจริงๆ คือ จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้รับความเดือดร้อน จากการปิดสภาผู้แทนราษฎรของพระยามโนปกรณนิติธาดาแต่อย่างใด เพราะนอกจากจะยังคงได้รับความไว้วางใจแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดใหม่แล้ว สถานภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ยังโดดเด่นที่สุดในหมู่ผู้นำคณะราษฎรที่เหลืออยู่อีกด้วย ซึ่งประเด็นนี้ได้มีผลต่อการขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงครามในปี 2481 ด้วย เพราะในขณะที่หลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งเป็นคู่แข่งตำแหน่งที่สำคัญคนหนึ่งต้องมัวหมองเพราะเรื่องดังกล่าว แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามกับไม่ได้รับผลกระทบใดๆ นอกจากนั้นยังได้มีโอกาสแสดงฝีมือด้านการกอบกู้สถานการณ์ จนเป็นที่ยอมรับของบรรดาสมาชิกคณะราษฎรได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

หลังจากเข้าร่วมในรัฐบาลชุดใหม่ของพระยามโนปกรณนิติธาดาแล้ว สถานภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ยังคงดำเนินต่อไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ที่มีส่วนทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามมีสถานภาพทางการเมืองและการทหารสูงขึ้น นั้น

การวางตัวเป็นกลางในปัญหาเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น ในความเห็นของผู้ศึกษาเข้าใจว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามคงจะรู้และประเมินสถานภาพของตนเองแล้วเห็นว่า ในขณะนั้นตนเองยังไม่พร้อมที่จะประกาศตนเป็นศัตรูกับฝ่ายพระยาทรงสุรเดชอย่างเปิดเผย จึงเลือกวางตัวเป็นกลางเพื่อให้สถานการณ์ผ่านพ้นไปก่อน และรอคอยเวลาที่ตนเองจะอยู่ในสถานภาพที่พร้อมจะต่อสู้กับฝ่ายตรงข้ามเสียก่อน แล้วจึงค่อยหาวิธีช่วยเหลือหลวงประดิษฐมนูธรรมและกำจัดฝ่ายตรงข้ามให้เด็ดขาดไปพร้อมๆ กันทีเดียว ดีกว่าที่จะต่อสู้ตอนนั้นซึ่งมีโอกาสที่จะพ่ายแพ้มากกว่า.

คือ การลาออกของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ของคณะราษฎรทั้ง 4 นาย เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2476 อันประกอบด้วย

1. พระยาพลพลพยุหเสนา
2. พระยาทรงสุรเดช
3. พระยาฤทธิอัคเนย์
4. พระประศาสน์พิทยายุทธ

การลาออกของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งสี่ หรือที่เรียกกันว่า “สี่ทหารเสือ” นั้น เป็นชาวที่สร้างความตื่นเต็นให้แก่สมาชิกคณะราษฎร และประชาชนทั่วไปเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การลาออกครั้งนี้ก็ไม่ใช่การลาออกธรรมดาที่ไม่มีผลทางการเมืองแต่อย่างใด เพราะถึงแม้ว่านายทหารทั้งสี่นาย จะให้เหตุผลของการกราบบังคมทูลลาออกครั้งนี้ว่า เป็นเพราะมีปัญหาเรื่องสุขภาพ³⁸ แต่เหตุผลที่แท้จริงแล้วก็คือว่า นั่นคือแผนการณ์ของพระยาทรงสุรเดช ที่หลอกให้พระยาพลพลพยุหเสนาลาออกพร้อมกับตน เพื่อเปิดทางให้พระยาศรีสิทธิสงครามเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแทน และเข้ามาจัดระเบียบในกองทัพเสียใหม่ โดยยื่นข้อเสนอให้พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นผู้เสนอชื่อบุคคลที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งพระยาทรงสุรเดชคาดการณ์ว่า พระยาพลพลพยุหเสนาคงจะเสนอชื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายทหารคนสนิทเข้ารับตำแหน่งดังกล่าว และเมื่อเหตุการณ์เป็นไปตามแผนแล้ว หลังจากนั้นพระยาทรงสุรเดาก็คาดการณ์ว่า พระยามโนปกรณนิติธาดาและบรรดานายทหารในกองทัพทั้งหลาย จะต้องเรียกร้องให้ตนกลับเข้ามารับตำแหน่งอีกครั้ง โดยไม่เรียกพระยาพลพลพยุหเสนากลับเข้ามาด้วย เพราะขณะนั้น ทหารในกองทัพส่วนใหญ่เป็นพรรคพวกที่พระยาทรงสุรเดชแต่งตั้งเข้ามา เมื่อคราวปรับปรุงกองทัพครั้งก่อน ส่วนพระยามโนปกรณนิติธาดาก็ถือเป็นแนวร่วมกับพระยาทรงสุรเดชด้วยเช่นกัน เมื่อนั้นพระยาทรงสุรเดาก็จะเป็นผู้ควบคุมกำลังทหารได้แต่เพียงผู้เดียว โดยไม่ต้องระวังพระยาพลพลพยุหเสนาอีก เพราะได้กำจัดให้ท่านลาออกไปจากราชการแล้ว³⁹

³⁸ “ประกาศรัฐมนตรีลาออก” ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 50, (18 มิถุนายน 2476), หน้า 378. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 61.

³⁹ เทียมจันทร์ อ่ำแหว, เรื่องเดียวกัน.

จอมพล ป. พิบูลสงคราม คงจะทราบถึงแผนการณ์ของพระยาทรงสุรเดชอยู่แล้ว เพราะหากเหตุการณ์เป็นไปตามแผนของพระยาทรงสุรเดชแล้ว บุคคลที่จะเดือดร้อนเป็นรายต่อไปก็คงจะได้แก่จอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างแน่นอน เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ถูกพระยาทรงสุรเดชหมายมั่นว่าจะต้องกำจัดให้ได้ มาตั้งแต่ครั้งปรับปรุงกองทัพบกคราวก่อน ที่มีข่าวว่าจะย้ายจอมพล ป. พิบูลสงครามไปอยู่กรมยกบัตร ซึ่งเป็นหน่วยที่มีได้คุมกำลังแล้ว⁴⁰ แต่ก็ไม่ทำอะไรจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้ เพราะก่อนหน้านี้อาจจอมพล ป. พิบูลสงครามยังมีพระยาพลพลพยุหเสนาคุมครองอยู่ แต่เมื่อพระยาพลพลพยุหเสนาลาออกไป และอำนาจทางการเมืองตกอยู่ในมือของพระยาทรงสุรเดชแต่เพียงผู้เดียวแล้ว อนาคตของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็คงจะหนีไม่พ้นความเดือดร้อนเป็นแน่แท้ทีเดียว เพราะหลังจากนายทหารทั้งสิ้นนายลาออกแล้ว ในหมู่ผู้ก่อการคณะราษฎรก็เหลือจอมพล ป. พิบูลสงครามเพียงผู้เดียวเท่านั้น ที่เป็นฝ่ายทหารที่มีอาวุโสสูงสุดในขณะนั้น ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามได้กลายเป็น “ผู้นำ” ทางทหารของคณะราษฎร ที่จะต้องถูกระวางและคอยหาทางกำจัด จากกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ และกลุ่มขุนนางเก่าที่นิยมการปกครองระบอบเดิม และต่อต้านคณะราษฎรอย่างแน่นอน เพราะแม้แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง ก็ยังทรงระวางพระทัยในตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามเช่นกัน ดังในคำปรารภของพระองค์ท่าน เมื่อคราวนายทหารทั้งสิ้นนายลาออกว่า “ตาดหลวงพิบูลนี้ฉันยังแคลงใจว่าจะเป็นพวกหลวงประดิษฐฯ และได้คบคิดกับหลวงทัศนัย ที่จะเอาตัวหลวงประดิษฐฯกลับมาให้จงได้ จึงไม่ค่อยจะไว้วางใจหลวงพิบูล”⁴¹ คำปรารภดังกล่าวแสดงถึงการหวาดระแวงจอมพล ป. พิบูลสงครามจากพระองค์ได้เป็นอย่างดี

ทางด้านจอมพล ป. พิบูลสงครามเอง คงจะทราบสถานภาพของตนดี และคงจะรู้ตัวว่า ถ้าหากอยู่เฉยๆต่อไป คงจะไม่เป็นผลดีสำหรับตนเองอย่างแน่นอน เพราะในวันที่ 19 มิถุนายน 2476 นั้น ได้มีข่าวว่า เจ้ากรมยุทธการทหารบกคนใหม่ ได้เตรียมการออกคำสั่งปลดย้ายนายทหารคณะราษฎรชั้นผู้น้อยออกจากการเป็นผู้บังคับบัญชาหน่วยกำลังรบ และจอมพล ป. พิบูลสงคราม

⁴⁰ ละเอียต พิบูลสงคราม, “บันทึกความทรงจำของท่านผู้หญิงละเอียต พิบูลสงคราม,” เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า 570.

⁴¹ ประยูร ภมรมนตรี, พลโท, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 225.

ก็จะต้องอยู่ในข่ายของการโดยย้ายด้วย⁴² ดังนั้นในวันต่อมา คือในวันที่ 20 มิถุนายน 2476 ซึ่งเป็นวันที่ใกล้จะครบรอบ 1 ปีของการปฏิวัตินั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้รวบรวมกำลังทหารในกองทัพบก เข้าร่วมกับหลวงศุภชลาศัย ผู้นำฝ่ายทหารเรือ นำกำลังทหารบุกเข้ายึดอำนาจการปกครองแผ่นดินจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา โดยใช้อำนาจของ

“เหตุจำเป็นต้องเข้ายึดอำนาจการปกครอง เพื่อให้มีการเปิดสภาผู้แทนราษฎร ดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ”⁴³ และเพื่อขจัดสิ่งที่ “. . . รู้สึกว่าคณะรัฐมนตรีนี้จะกลับกลายเป็นดึกเตเตอร์ไปเสียแล้ว . . . นายกรัฐมนตรี . . . จะเดินแบบดึกเตเตอร์ซิป . . .”⁴⁴

การยึดอำนาจในครั้งนั้นได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดี ไม่มีเหตุการณ์รุนแรงใดๆเกิดขึ้น เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงครามได้วางแผนในการยึดอำนาจครั้งนี้มาเป็นอย่างดี⁴⁵

ภายหลังจากที่ได้ทำการรัฐประหารรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาเรียบร้อยแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้เข้าพบพระยาพหลพลพยุหเสนา เพื่อเล่าเหตุการณ์ต่างๆรวมทั้งแผนการณ์ในการยึดอำนาจให้ท่านฟัง พร้อมกันนั้นก็ได้เชิญให้ท่านเข้ารับตำแหน่งหัวหน้าคณะรัฐประหารด้วย ซึ่งพระยาพหลพลพยุหเสนาก็ได้ยอมรับตามคำร้องขอของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อมิให้มีเหตุการณ์รุนแรงใดๆเกิดขึ้นอีก⁴⁶

การยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาในครั้งนั้น แสดงถึงความสามารถในการควบคุมกำลัง และการเป็นผู้นำนายทหารคนสำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้

⁴² อังรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, “รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ.2476,” หน้า 391.

⁴³ วิเทศกรณีย์, ยุคทมิฬ. (พระนคร: ประชาคม, 2501), หน้า 407-408.

⁴⁴ “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร,” 31 มีนาคม 2475, หน้า 974-975 อ้างถึงใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย, หน้า 129.

⁴⁵ แผนกเก็บ สลร. ปีที่ 27/44, เรื่องการยึดอำนาจการปกครอง วันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 63.

⁴⁶ “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 1/2476, (สามัญ),” วันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ.2476. อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

สถานภาพทางการเมืองและการทหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับการยอมรับจากกลุ่มต่างๆ มากขึ้น และในคำประกาศ หรือแถลงการณ์ฉบับต่างๆ ของคณะรัฐประหาร 2476 นั้น จะมีชื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามร่วมลงชื่อกับพระยาพหลพลพยุหเสนา และหลวงศุภชลาศัย ผู้นำฝ่ายทหารเรือทุกฉบับ สิ่งนี้แสดงถึงความสำคัญทางการเมืองไทยของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่กำลังเพิ่มมากขึ้น

การทำรัฐประหารเมื่อ 20 มิถุนายน 2476 ในครั้งนั้น เป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ที่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ในด้านดีแก่จอมพล ป. พิบูลสงครามและคณะราษฎรหลายประการ ซึ่งสามารถแยกเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

ประเด็นแรก ทำให้มีการยอมรับทหาร ให้เข้ามามีบทบาททางการเมืองได้ต่อไป เพราะจากกรณีการปิดสภาผู้แทนราษฎร และการประกาศงดใช้รัฐธรรมนูญโดยพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็น “รัฐประหารโดยพระราชาคณะ” นั้น มีผลทำให้รัฐธรรมนูญและสภาผู้แทนราษฎรไม่อาจมีความมั่นคงได้ หากไม่ได้รับการคุ้มครองจากนายทหารคณะราษฎร ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการสถาปนาการปกครองระบอบใหม่⁴⁷ ดังนั้นนายทหารคณะราษฎรจึงได้ถือโอกาสนี้ เข้ามามีบทบาททางการเมือง โดยอาศัยผลจากการกระทำของพระยามโนปกรณนิติธาดาดังกล่าว มาเป็นข้ออ้างในการทำรัฐประหาร

ประเด็นที่สอง การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ถือเป็นจุดเริ่มของรัฐบาลคณะราษฎรอย่างแท้จริง ที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยการประนีประนอมกับกลุ่มขุนนางเก่า เหมือนเมื่อครั้ง 24 มิถุนายน 2475 อีกต่อไป และเป็นจุดเริ่มของการที่กลุ่มผู้นำทหารคณะราษฎร ไม่เกรงพระทัยและไม่ประนีประนอมกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยเช่นกัน ซึ่งได้นำไปสู่ความตึงเครียดทางการเมือง จนถึงขั้นใช้กำลังเข้าปะทะกันในกรณีกบฏบวรเดช ในอีก 6 เดือนต่อมา คือเดือนตุลาคม 2476 ซึ่งจะได้กล่าวถึงในส่วนต่อไป

ประเด็นที่สาม การรัฐประหารครั้งนี้มีผลทำให้สถานภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น จากผลงานของการทำรัฐประหารล้มรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติ

⁴⁷ อังคารศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, “รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ.2476,” หน้า 380.

ธาดา และการเป็นผู้นำในการยึดอำนาจ ที่จะต้องมีชื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามร่วมลงนามกับ พระยาพหลพลพยุหเสนาตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ฐานะของจอมพล ป. พิบูลสงครามเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เพราะจากเมื่อคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 นั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามมีฐานะเป็นเพียงนายทหารผู้ก่อการชั้นผู้น้อย ที่ไม่มีชื่อเสียงมากนัก เมื่อเทียบกับนายทหารชั้นผู้ใหญ่ทั้งสิ้นนายแล้ว แต่ชั่วระยะเวลาเพียงปีเดียวหลังจากนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถสร้างเสริมฐานะทางการเมืองการทหารของตนเองได้อย่างรวดเร็ว และขึ้นมาเป็นบุคคลสำคัญข้างหน้าพระยาทรงสุรเดช ศัตรูทางการเมืองคนสำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ โดยมีฐานะเป็นรองเพียงพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งเป็นบุคคลที่จอมพล ป. พิบูลสงครามให้การเคารพนับถืออย่างมากเท่านั้น

2.2.2 บทบาททางการเมืองในช่วง พ.ศ.2476-2481

ภายหลังจากที่ได้ทำรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา และได้จัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ โดยมีพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ.2476 แล้ว ในเวลาต่อมา รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาได้เรียกตัวหลวงประดิษฐมนูธรรม กลับประเทศไทย และแต่งตั้งให้เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2476 อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะได้เข้ามาเป็นฝ่ายจัดตั้งรัฐบาลเองแล้ว แต่รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ก็ยังต้องเผชิญกับปัญหาการคุกคามเสถียรภาพ และการต่อต้านจากระบบเก่า หรือฝ่ายพระบรมวงศานุวงศ์และกลุ่มขุนนางเก่าอยู่ตลอดเวลา เพราะการรัฐประหาร 2476 นั้น เป็นการเพิ่มความไม่พอใจให้กับฝ่ายนิยมระบอบเก่า ที่มีอยู่ก่อนแล้วให้มากขึ้นไปอีก รวมทั้งจากทหารฝ่ายพระยาทรงสุรเดชด้วย ซึ่งรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ดำเนินการตอบโต้ทุกวิถีทาง นอกจากนั้นยังได้ดำเนินการควบคุมบรรดาสมาชิกรัฐบาลเดิมของพระยามโนปกรณนิติธาดา รวมทั้งบรรดาเชื้อพระวงศ์ที่มีพฤติกรรมน่าสงสัย ด้วยวิธีการต่าง ๆ นานา อันมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับหลวงศุภชลาศัย เป็นผู้รับหน้าที่ในการควบคุมและปราบปรามฝ่ายตรงข้ามให้อยู่ในความสงบ

วิธีการควบคุมฝ่ายตรงข้ามของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น เริ่มต้นด้วยการส่งจดหมายเป็นเชิงตักเตือนไปยังบรรดาผู้ต้องสงสัยว่าจะเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล ซึ่งมีทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ 8 ท่าน คือ

1. พลเอก พระองค์เจ้าบวรเดช กฤดากร
2. หม่อมเจ้าวงศ์นิรชร เทวกุล
3. พลโท พระองค์เจ้าทศศิริวงศ์
4. หม่อมเจ้าโสภณ ภราดัย
5. หม่อมเจ้าฉัตรมงคล โสณกุล
6. หม่อมเจ้าไชแสง รพีพัฒน์
7. พลตำรวจโท พระยาอธิกรณ์ประกาศ
8. นาวาเอก พระยาศรภักย์พิพัฒน์⁴⁸

จดหมายดังกล่าวมีข้อความว่า . . .

“ในการยึดอำนาจการปกครองทั้งสองคราว (24 มิถุนายน 2475 และ 20 มิถุนายน 2476) คณะผู้ก่อการได้ยึดหลักและปฏิบัติไปในทางละมุนละม่อม เพื่อเห็นแก่ความสงบของบ้านเมือง และความมีอิสรภาพของชาติไทย แต่บัดนี้ปรากฏตามทางสืบสวนว่า ท่านได้มีการประชุมและคิดอยู่เสมอ ในอันที่จะทำให้เกิดความไม่สงบแก่บ้านเมือง และทำให้รัฐบาลเป็นกังวล ซึ่งเป็นเหตุให้การบริหารราชการบ้านเมืองไม่ก้าวหน้าไปเท่าที่จะเป็น ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นผู้รับผิดชอบรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง จึงขอเตือนให้ท่านสงบจิตเสียบหากท่านยังขึ้นจุ่นจ้านอีก คณะกิตติกลงจะกระทำการอย่างรุนแรง และจำต้องถือเอาความสงบของบ้านเมืองเท่านั้น เป็นกฎหมายในการกระทำแก่ท่าน ที่กล่าวมานี้มิใช่ขู่เข็ญ แต่เป็นการเตือนมาเพื่อความหวังดี”⁴⁹

จดหมายในทำนองดังกล่าวนั้น ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากว่า เป็นการกระทำที่รุนแรง เพราะแม้แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง ก็ทรงหวังโยในสวัสดิภาพของ

⁴⁸ ภูธร ภูมะธน, “ศาลพิเศษ พ.ศ.2476, พ.ศ.2478 และ พ.ศ.2481,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 83. และใน ชาตวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย, หน้า 136-137.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน.

รัฐบาลชุดเก่า ว่าจะได้รับอันตรายจากการปราบปรามของฝ่ายรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา จึงทรงมีหนังสือแจ้งไปยังพระยาพหลพลพยุหเสนา ในลักษณะขอร้องมิให้ฝ่ายรัฐบาลดำเนินการที่รุนแรงต่อคณะรัฐบาลชุดเก่า ทั้งในรูปของจดหมายตักเตือน และการส่งเจ้าหน้าที่ไปคอยติดตามความเคลื่อนไหวต่างๆ ตามที่ได้กระทำมาอีกต่อไป⁵⁰

ความตึงเครียดทางการเมืองในขณะนั้น กลับทวีความเข้มข้นขึ้นอีก เมื่อเกิดเหตุการณ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถูกฟ้องร้อง โดยนายถวัติ ฤทธิเดช เลขาธิการสมาคมกรรมการรวาง⁵¹ ทำให้ฝ่ายตรงข้ามของรัฐบาลเกิดความไม่พอใจเป็นอย่างมาก หาวว่ารัฐบาลให้การสนับสนุนและอยู่เบื้องหลังการฟ้องร้องครั้งนั้น จากประเด็นเรื่องการฟ้องร้อง ประเด็นเรื่องการส่งจดหมายเตือนไปยังฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาล และการนำหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับมายังประเทศไทย รวมทั้งการเข้ากุมอำนาจทางการเมืองแต่เพียงฝ่ายเดียวของรัฐบาลคณะราษฎรนั้น ได้สร้างความไม่พอใจให้กับฝ่ายพระบรมวงศ์วงศ์วานวงศ์ และบรรดาขุนนางเก่าผู้สูญเสียอำนาจที่มีความนิยมในระบอบกษัตริย์เป็นอย่างมาก และทำให้บรรดานักคิดฝ่ายตรงข้ามเหล่านี้ ร่วมกันวางแผนการณียึดอำนาจจากรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา เพื่อขจัดความไม่พอใจของกลุ่มตนขึ้น

สถานการณ์รุนแรงทางการเมืองถึงจุดแตกหัก เมื่อพลเอกพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ กฤดากร อดิตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พร้อมด้วยนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ที่เคยมีบทบาทสำคัญในวงการทหารของไทยในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่น พระยาตรีสิทธิสงคราม พระยาเสนาสงคราม พระยาทรงอักษร ได้รวบรวมกำลังทหารจากต่างจังหวัดเข้ายื่นคำขาดให้รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ลาออกจากตำแหน่งและหน้าที่ทางการเมืองทั้งหมด

⁵⁰ แผนกเก็บสตร. ปีที่ 44, แฟ้มที่ 24/44, เรื่องทรงพระราชดำริถึงความปลอดภัยของคณะรัฐมนตรีที่ถูกบังคับให้ออก. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ้าแหวน, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 70.

⁵¹ ดูเรื่องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวถูกฟ้องร้องได้ใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 70-73.

กองกำลังฝ่ายพระองค์เจ้าบรมเดช ซึ่งเรียกตนเองว่า “คณะกุ่มบ้านกุ่มเมือง” หรือที่เรารู้จักกันในนามของ “กบฏบรมเดช” นั้น ได้รวบรวมกำลังส่วนใหญ่จากกรมทหารในจังหวัด นครราชสีมา อุบลราชธานี ลพบุรี สระบุรี และอยุธยา รวมกำลังทหารราบ 3 กองพัน ทหารปืนใหญ่ 2 กองพัน ทหารม้า 2 กองพัน และทหารช่าง 2 กองพัน จากนั้นได้เคลื่อนกำลังพลเข้ายึด กรมอากาศยานดอนเมืองเป็นกองบัญชาการ เมื่อ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 และในวันเดียวกันนั้น พระยาศรีสิทธิสงคราม ในฐานะของเสนาธิการของคณะกุ่มบ้านกุ่มเมือง ได้ส่งหนังสือยื่นคำขาดให้ รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาลาออก ด้วยเหตุผลว่า

“คณะรัฐมนตรี ปล่อยให้คนดูหมิ่นพระบรมเดชาภาพ และเอาหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับมา เพื่อดำเนินการแบบคอมมิวนิสต์ต่อไป จึงขอให้คณะรัฐมนตรีกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งภายใน 1 ชั่วโมง มิฉะนั้นจะใช้กำลังบังคับจนกว่าจะได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่ ซึ่งไม่มีนายทหารประจำการเข้าเกี่ยวข้อง”⁵²

ทางฝ่ายรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาได้เรียกประชุม เพื่อวางแผนรับมือกับกองกำลังของฝ่ายคณะกุ่มบ้านกุ่มเมือง และหลังจากที่ได้รับพิจารณาคำขาดของฝ่ายตรงข้ามแล้ว รัฐบาลโดยพระยาพหลพลพยุหเสนา พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรีและนายทหารชั้นผู้ใหญ่ของคณะราษฎร ได้ตัดสินใจที่จะตอบโต้ ด้วยการออกประกาศให้ประชาชนย้ายออกจากบริเวณ หลักสี่ บางเขน และดอนเมือง ซึ่งฝ่ายคณะกุ่มบ้านกุ่มเมืองยึดครองอยู่ และแต่งตั้งให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการ “กองบังคับการผสมปราบปรามกบฏ” โดยมอบอำนาจในการแก้ไขสถานการณ์ให้จอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างเต็มที่ ซึ่งต่อมา ฝ่ายคณะกุ่มบ้านกุ่มเมืองได้ยื่นข้อเสนอใหม่อีก 6 ข้อต่อรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา คือ

1. ต้องจัดการทุกอย่างที่จะอำนวยความสะดวกให้ประเทศสยาม มีพระมหากษัตริย์ปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราว

⁵² นิคม จารุมณี, “กบฏบรมเดช พ.ศ.2476,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 140-150.

2. ต้องดำเนินการตามรัฐธรรมนูญโดยแท้จริง เฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือการตั้งและถอดถอนคณะรัฐบาล ต้องเป็นไปตามเสียงหมู่มาก ไม่ใช่ทำด้วยการจับอาวุธตั้งที่แล้วมา โดยเหตุนี้ ต้องยอมให้มีคณะกรรมการเมืองที่ชอบด้วยกฎหมาย

3. ข้าราชการที่อยู่ในตำแหน่งประจำการ ทั้งทหารและพลเรือน ต้องอยู่นอกการเมือง เว้นแต่ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่ในทางการเมืองโดยตรง แต่ความเห็นข้างต้นนั้น ไม่ตัดสิทธิในการที่ข้าราชการประจำการจะนิยมลัทธิการเมืองใดๆที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ก็ห้ามมิให้ใช้อำนาจหรือโอกาสในตำแหน่งหน้าที่ เพื่อสนับสนุนเผยแพร่ลัทธิที่ตนนิยม หรือเพื่อบังคับบัญชาโดยทางตรงหรือทางอ้อม ให้คนอื่นถือตามลัทธิที่ตนนิยมเป็นอันขาด

ตำแหน่งฝ่ายทหารตั้งแต่ผู้บัญชาการทหารบก และผู้บัญชาการทหารเรือลงไป ต้องไม่มีหน้าที่ในการเมือง

4. การแต่งตั้งบุคคลในตำแหน่งราชการ จะต้องถือคุณสมบัติ ความสามารถเป็นหลัก ไม่ถือเอาความเกี่ยวข้องในทางการเมืองเป็นความชอบ หรือเป็นข้อรังเกียจในการบรรจุหรือเลื่อนตำแหน่ง

5. การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ต้องถวายให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือก

6. การปกครองกองทัพบก จักต้องให้มีหน่วยผสมตามหลักยุทธวิธี เฉลี่ยอาวุธสำคัญ แยกกันไปประจำการท้องถิ่น มิให้มีกำลังเป็นส่วนใหญ่เฉพาะแห่งใดแห่งหนึ่ง⁵³

ภายหลังจากที่ทั้งสองฝ่ายไม่อาจจะตกลงกันได้อย่างสันติ เนื่องจากรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ไม่อาจยอมรับข้อเสนองของฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองได้ รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ได้ทรงให้การสนับสนุนฝ่ายคณะกู้บ้านกู้เมืองแต่อย่างใด เพราะทรงมีพระราชประสงค์ ที่จะให้บ้านเมืองอยู่ในความสงบเรียบร้อยตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญด้วย⁵⁴ ดังนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะผู้บังคับกองกำลังผสม จึงได้รวบรวม

⁵³ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁴ แผนกเก็บ สลร. ปีที่ 163, แฟ้มที่ 55/163, เรื่องเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างมีการกบฏ. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487),” หน้า 76.

รวมกำลังทหารในพระนครเข้าเป็นกองกำลังผสม แล้วเข้ายึดสถานีรถไฟบางซื่อ สนามเป้า สามเสน และมักกะสัน ไว้เป็นที่มั่น เพื่อตั้งรับฝ่ายตรงข้าม

การปะทะกันของทั้งสองฝ่ายเริ่มรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ และทหารฝ่ายรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ทำการบุกตลอดเวลา เข้าปะทะกับฝ่ายคณะผู้บัญชาการบ้านกุ่มเมืองด้วยการใช้ยุทธวิธีที่รุนแรง เพื่อให้ฝ่ายกบฏพ่ายแพ้อย่างราบคาบ โดยไม่สนใจฟังคำทัดทานจากผู้ใดว่า การรบด้วยวิธีของจอมพล ป. พิบูลสงครามจะทำให้ประชาชนเดือดร้อน และทำให้ทหารฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายคณะผู้บัญชาการบ้านกุ่มเมืองซึ่งต่างก็เป็นคนไทยด้วยกันต้องรบราฆ่าฟันกันเอง เพราะในขณะที่ยอมพล ป. พิบูลสงครามทำการปราบปรามคณะผู้บัญชาการบ้านกุ่มเมืองด้วยความรุนแรงนั้น นาวาเอกพระยาวิจิตรชลธี ผู้บัญชาการทหารเรือ ได้มีหนังสือมาขอร้องรัฐบาล ให้หยุดรบราฆ่าฟันกันเอง ระหว่างทหารทั้งสองฝ่าย แต่รัฐบาลไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของพระยาวิจิตรชลธี⁵⁵ นอกจากนี้ ในเรื่องความเดือดขาดในการรบของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ยังมีหลักฐานแสดงให้เห็นว่า ในการปราบปรามคณะผู้บัญชาการบ้านกุ่มเมืองนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สั่งให้ทหารระดมยิงสนามบินดอนเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งของคณะผู้บัญชาการบ้านกุ่มเมือง แต่จอมพลอากาศพื้น ฤทธาคนี นายทหารฝ่ายรัฐบาลขณะนั้น ไม่ยอมยิงตามคำสั่งของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะเกรงว่าพวกทหารอากาศที่ถูกฝ่ายกบฏจับเอาไว้เป็นตัวประกัน จะพลอยได้รับอันตรายไปด้วย แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามยืนยันคำสั่งที่จะให้ยิงถล่มที่ตั้งดังกล่าวให้ได้ และพระยาพลพลพยุหเสนา ก็ได้ชี้ขาดให้ทหารยิงถล่มตามคำสั่งของจอมพล ป. พิบูลสงครามในที่สุด⁵⁶

นอกจากนี้ยังมีกรณีที่ยอมพล ป. พิบูลสงครามต้องขัดแย้งกับพันเอกพระสิทธิเรืองเดชพล ซึ่งร่วมปราบปรามคณะผู้บัญชาการบ้านกุ่มเมืองในครั้งนั้นด้วย กล่าวคือ พระสิทธิเรืองเดชพลต้องการให้มีการประนีประนอมกับฝ่ายตรงข้าม ไม่อยากให้มีการรบราฆ่าฟันกัน แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม

⁵⁵ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, แฟ้มกบฏนครเขตร โอวาทและคำสั่งของผู้บัญชาการทหารเรือในคราวเกิดกบฏ พ.ศ.2476, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

⁵⁶ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลอากาศ พื้น ฤทธาคนี, (กรุงเทพฯ: กองโรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารอากาศ, 2530), หน้า 60. อ้างถึงใน แสงเดือน ไสยวงศ์, "การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม พ.ศ.2469-2481," หน้า 64.

เห็นว่า จำเป็นที่จะต้องใช้ความรุนแรงเข้าปราบคณะกู๋บ้านกู๋เมืองให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว และเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามสั่งให้ทหารขึ้นขบวนรถไฟ เพื่อไปสมทบในการสู้กับฝ่ายคณะกู๋บ้านกู๋เมือง พระสิทธิเรื่องเดชพลได้ไปห้ามขบวนรถไฟ ที่บรรทุกทหารให้หยุดขบวนเสีย เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามทราบเรื่องก็โกรธมาก และชักปืนจะยิงพระสิทธิเรื่องเดชพล แต่มีผู้ห้ามปรามไว้เสียก่อน พระสิทธิเรื่องเดชพลจึงถูกย้ายไปอยู่ที่อื่น ที่ไม่ได้คุมกำลังรบ เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ไว้วางใจพระสิทธิเรื่องเดชพลอีกต่อไป นั่นคือตัวอย่างของความเด็ดขาดและความรุนแรง ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเห็นว่าจำเป็นต้องใช้⁵⁷ เพราะเป็นวิธีเดียว ที่รัฐบาลจะรักษาสถานภาพของตนเองเอาไว้ได้ การรบพุ่งของทั้งสองฝ่ายยุติลงเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ.2476 ด้วยชัยชนะของกองกำลังผสมของจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยพระองค์เจ้าบวรเดชผู้นำฝ่ายคณะกู๋บ้านกู๋เมือง ได้หลบหนีออกนอกประเทศไปอยู่ที่อินโดจีน ส่วนพระยาศรีสิทธิสงครามแม่ทัพคนสำคัญ ถูกทหารฝ่ายรัฐบาลยิงเสียชีวิต ซึ่งนั่นหมายถึงชัยชนะอันเด็ดขาดของรัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนา และของจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วย

ภายหลังจากการเป็นผู้นำกองกำลังผสม เข้าปราบปรามกองกำลังฝ่ายพระองค์เจ้าบวรเดช จนได้รับชัยชนะอย่างงดงามแล้ว ชื่อเสียง เกียรติยศ และเสียงสรรเสริญที่มีต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับการกล่าวขวัญถึงอย่างมากว่า เป็นวีรบุรุษผู้กล้าหาญที่เสียสละชีวิตเพื่อความสงบสุขของประเทศชาติ และได้รับคำชมเชยในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเข้มแข็งในครั้งนั้นว่า

“พันโทหลวงพิบูลสงคราม ได้รับมอบหมายหน้าที่จากผู้บังคับบัญชาเป็นผู้บังคับกองกำลังผสม นำกำลังเข้ากระทำการปราบปรามกบฏอย่างองอาจและกล้าหาญ กระทำให้กบฏพ่ายแพ้ในเวลาอันรวดเร็ว นับว่าได้ทำความดีความชอบเป็นดีเลิศสำคัญ”⁵⁸

⁵⁷ สุรพันธ์ บุญมานพ, “การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 118.

⁵⁸ แผนกเก็บ สสร. ปีที่ 163, แฟ้มที่ 30/163, เรื่องพิจารณานำเนื้องานความชอบในการปราบกบฏ. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 78.

นอกจากคำชมเชยที่ได้รับตามที่กล่าวมาแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้รับการปูนบำเหน็จความดีความชอบอีกหลายอย่าง ซึ่งล้วนแล้วแต่มีส่วนในการสนับสนุนสถานภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามให้ดูโดดเด่นยิ่งขึ้นไปอีก เช่น

1. ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรองผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 1 ควบคู่ไปกับตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารบกเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ.2476
2. ได้รับการเลื่อนยศจากพันโทเป็นพันเอก เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2477 ซึ่งเป็นการติดยศ พันเอก หลังจากที่เพิ่งติดยศพันโทได้เพียง 1 ปีเท่านั้น พร้อมทั้งได้รับเหรียญดุษฎีมาลา เข็มราชการแผ่นดินอีกด้วย⁶⁹ ซึ่งเหรียญดุษฎีมาลาที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับนี้ ถือเป็นคนที่สองรองจากพระยาพหลพลพยุหเสนา เพราะในขณะนั้นมีเพียงพระยาพหลพลพยุหเสนาคนเดียวเท่านั้น ที่เคยได้รับเหรียญดุษฎีมาลา
3. ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารบก และรักษาราชการแทนปลัดกระทรวงกลาโหม เมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ.2477
4. ได้รับการแต่งตั้งให้เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม แทนพระยาพหลพลพยุหเสนา เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2477

การได้รับคำชมเชยและการปูนบำเหน็จความดีความชอบ ด้วยการเลื่อนยศและตำแหน่งต่างๆ โดยเฉพาะตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมนั้น เป็นการเปิดโอกาสให้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สร้างอำนาจและบารมีทางการเมืองได้อย่างสะดวก เพราะตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมนั้น ถือได้ว่าเป็นตำแหน่งที่สำคัญที่สุด ทั้งทางด้านการเมืองและการทหารในขณะนั้น⁸⁰ ทำให้ผู้ได้รับตำแหน่งมีโอกาสเจริญก้าวหน้าทางการเมืองได้มากกว่าผู้อื่น อย่างมีอานุภาพปฏิเสธได้

ในขณะที่สถานภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามพุ่งสูงขึ้น แต่ในทางกลับกันดูเหมือนว่าอนาคตทางการเมืองของฝ่าย “นิยมเจ้า” นั้น กลับต้องมีดมนลงเรื่อยๆ ผลจาก

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน.

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน. และดูที่ ภาคผนวก ก. แสดงประวัติการรับราชการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ท้ายบท.

การปราบคณะกบฏบ้านกุ่มเมืองลงได้อย่างงดงามในครั้งนั้น มิได้ทำให้ฝ่ายคณะราษฎรพอใจเพียงแค่นั้น รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาฯ ยังได้ดำเนินการกวาดล้างขุมกำลังของฝ่ายนิยมเจ้า หรือพวกคณะกบฏบ้านกุ่มเมืองอย่างรุนแรง ด้วยการประกาศจับกุมและสอบสวนบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือสงสัยว่าจะเกี่ยวข้องถึง 600 คน รัฐบาลได้เสนอพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ.2476 ขึ้นมาเพื่อพิจารณาคดีกบฏในครั้งนี โดยถือเป็นการจัดตั้งศาลพิเศษครั้งแรกในประเทศไทย การตั้งศาลพิเศษในครั้งนั้น มีผู้ถูกส่งตัวฟ้องศาลจำนวน 318 คน ในจำนวนนี้ถูกพิจารณาลงโทษ 230 คน⁶¹ ทั้งโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต จำคุกระหว่าง 10-20 ปี และจำคุกระหว่าง 6-9 ปี⁶² ส่วนที่เหลือจากการถูกลงโทษ ก็ถูกปลดให้ออกจากราชการถึง 117 คน⁶³

การจัดตั้งศาลพิเศษพิจารณาคดีกบฏวรวเดหในครั้งนั้น เป็นการตั้งขึ้นเพื่อกวาดล้างฝ่ายตรงข้ามโดยเฉพาะ เพราะในกระบวนการศาลพิเศษครั้งนั้น ไม่มีการเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาได้ตั้งทนายความ เพื่อแก้ต่างข้อหาหรืออุทธรณ์ฎีกา พระราชบัญญัติศาลพิเศษฉบับนั้น ได้ผ่านการอนุมัติจากเสียงส่วนใหญ่ของสภาผู้แทนราษฎร⁶⁴ โดยมอบอำนาจสิทธิขาดให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเป็นผู้ดำเนินการ โดยไม่เปิดโอกาสให้ฝ่ายกบฏได้ต่อสู้คดี⁶⁵ ซึ่งเป็นความต้องการของรัฐบาลที่จะทำให้ฝ่ายกบฏอ่อนกำลังลง จนไม่สามารถทำอันตรายต่อรัฐบาลได้อีก เสถียรภาพของรัฐบาลจึงมีมากขึ้น⁶⁶ โดยเฉพาะฐานะของจอมพล ป. พิบูลสงครามจากการเป็นแม่ทัพในการปราบกบฏในครั้งนั้น

⁶¹ ภูธร ภูมะธน, "ศาลพิเศษ พ.ศ.2476 พ.ศ.2478 และ พ.ศ.2481," หน้า 101-102.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 128-145.

⁶³ เอกสารกองจดหมายเหตุแห่งชาติ (2) สร.0201.4/8 รายงานผลแห่งกิจการของศาลและอัยการศาลพิเศษ พ.ศ.2476. อ้างถึงใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, แผนชิงชาติไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมานพันธ์, 2534), หน้า 18-19.

⁶⁴ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 22/2476 (วิสามัญ) วันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2476. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487)," หน้า 79.

⁶⁵ "พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พุทธศักราช 2476" ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 50, แผนกกฎหมาย, ภาค 1-2 (30 ตุลาคม 2476), หน้า 624. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 80

⁶⁶ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, แผนชิงชาติไทย, หน้า 18-19.

เพื่อรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลให้มั่นคงมากยิ่งขึ้น รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ออกพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญขึ้น โดยอ้างเหตุผลว่า เพื่อป้องกันไม่ให้ใครละเมิดรัฐธรรมนูญได้อีก⁶⁷ (อ้างเหตุผลจากเมื่อคราวพระยามโนปกรณนิติธาดาประกาศงดใช้รัฐธรรมนูญเมื่อ 1 เมษายน 2476) แต่พระราชบัญญัติฉบับนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก โดยเฉพาะจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว น่าจะเป็นเครื่องมือที่รัฐบาลจะใช้ปราบปรามศัตรูทางการเมือง เพื่อประโยชน์ของฝ่ายตนมากกว่าเพื่อประโยชน์ของประเทศ⁶⁸ โดยพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว ได้เปิดช่องทางให้รัฐบาลกำจัดฝ่ายตรงข้ามได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย⁶⁹ เมื่อเป็นเช่นนั้น ผลที่ออกมาจึงปรากฏว่า ในระหว่างปี พ.ศ.2477-2481 มีบุคคลที่ถูกจับกุมในข้อหาละเมิดรัฐธรรมนูญเป็นจำนวนมาก และยังมีผู้ถูกจับกุมมากเท่าใด เสถียรภาพของรัฐบาล และสถานภาพของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ยิ่งมั่นคงมากขึ้นเท่านั้น

การใช้อำนาจที่ค่อนข้างจะเผด็จการของรัฐบาลคณะราษฎร เริ่มตั้งแต่การรัฐประหาร 20 มิถุนายน 2476 รวมทั้งผลของการปราบปรามกบฏบวรเดชอย่างรุนแรง นำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรอย่างสุดจะประสานกันได้ และเมื่อรัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ โดยไม่ฟังคำทัดทานใดๆจากพระองค์ ก็เป็นสิ่งที่ทำให้พระองค์เข้าพระทัยได้ว่า รัฐบาลของคณะราษฎรไม่ปรารถนาที่จะประนีประนอมกับพระองค์ และดำเนินการที่ขัดพระราชดำริไปเสียทุกอย่าง และไม่ต้องการที่จะ

⁶⁷ “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 16/2476, (สามัญ),” วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2476. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 81.

⁶⁸ แผนกเก็บ สสร. ปีกที่ 170, แฟ้มที่ 11/170, จดหมายราชกวรวจกราชเลขาธิการในพระองค์ ถึงพระยาพหลพลพยุหเสนา ลงวันที่ 6 พฤศจิกายน 2476. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 82-83.

⁶⁹ โปรดดูรายละเอียดใน มาตราที่ 3 และมาตราที่ 4 ของพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2476. ในเรื่องเดียวกัน, หน้า 83.

ประสานงานต่อพระองค์ด้วยดี⁷⁰ หลังจากที่ได้ทรงเจรจาต่อเรื่องพระราชอำนาจ ที่พระองค์เห็นว่าควรจะเป็นของพระองค์ไม่เป็นผลสำเร็จ ดังนั้นในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงตัดสินพระทัยสละราชสมบัติ โดยมีพระราชหัตถเลขาแจ้งพระราชประสงค์มายังรัฐบาล ในขณะที่พระองค์ประทับอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ ความว่า

“... รัฐบาลใช้วิธีปราบปรามบุคคลซึ่งถูกหาว่าทำความผิดทางการเมือง ที่ผิดยุติธรรมของโลก คือไม่ให้โอกาสต่อสู้คดีในศาล มีการชำระโดยคณะกรรมการอย่างลับ ไม่เปิดเผย ซึ่งเป็นวิธีที่ข้าพเจ้าไม่ใช้ ในเมื่ออำนาจสิทธิขาดยังอยู่ในมือของข้าพเจ้าเอง และข้าพเจ้าได้ขอร้องให้เลิกวิธีนี้ รัฐบาลก็ไม่ยอม ข้าพเจ้าเห็นว่ารัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองที่ไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในตัวของบุคคล และหลักความยุติธรรม ตามความเข้าใจและความยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใด คณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้น ในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้...”⁷¹

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติไปแล้ว สถานการณ์ทางการเมืองก็ยังคงตึงเครียดอยู่ เพราะยังคงมีการปราบปรามศัตรูทางการเมืองกันอย่างรุนแรงเหมือนเคย เช่นในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2478 จอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้มีคำสั่งไปยังผู้บัญชาการกองทหารต่างๆ ให้จับกุมผู้ที่ทางการเมืองสืบทราบว่าจะก่อการกบฏ โดยวางแผนสังหารโหดบุคคลสำคัญของรัฐบาล ซึ่งผู้ก่อการส่วนใหญ่เป็นเพียงนายทหารชั้นประทวนจำนวนไม่กี่นายเท่านั้น⁷² หรือที่เรียกกันว่า “กบฏนายสิบ” ซึ่งรัฐบาลสืบทราบมาก่อนว่ามีแผนเตรียมการก่อการกบฏของกลุ่มนายสิบ ทริเริ่มโดย

⁷⁰ คณะรัฐมนตรี (จัดพิมพ์), แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ, (พระนคร: โรงพิมพ์ยังทวี, 2478) หน้า 357.

⁷¹ เรื่องเดียวกัน.

⁷² ศรีกรุง, วันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2478. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 86.

ส.ต. ม.ล. ทวีวงศ์ วัชรวิงษ์ เมื่อเดือนสิงหาคม 2478 จึงได้รับจับกุมเสียก่อนที่จะเกิดความรุนแรงขึ้น⁷³

หลังจากที่ได้จับกุมแล้ว รัฐบาลก็ได้ตั้งศาลพิเศษขึ้นพิจารณาโทษเช่นเดียวกับเมื่อ พ.ศ.2476 แต่พระราชบัญญัติศาลพิเศษ พ.ศ.2478 ได้เปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาที่มีสิทธิทวงอายุฎีกาต่อพระเจ้าแผ่นดินได้ภายในเวลา 48 ชั่วโมง นับแต่เวลาที่ได้อ่านคำพิพากษา⁷⁴ ผลคำพิพากษาของศาลพิเศษ 2478 นั้น มีผู้ถูกตัดสินลงโทษประหารชีวิต 1 คน คือ ส.อ.สวัสดิ์ มะหะหมัด⁷⁵ อย่างไรก็ตาม การยกฎครั้งนี้ไม่ได้มีผลกระทบต่อสถานภาพของรัฐบาลและจอมพล ป.พิบูลสงครามแต่ประการใด

ถึงแม้การยกฎครั้งต่างๆ จะไม่สามารถสันคลอนสถานภาพทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ แต่กลับมีเหตุการณ์สำคัญ ที่มีผลกระทบต่อสวัสดิภาพของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั่นคือ การถูกลอบสังหารจากฝ่ายตรงข้าม โดยในปลายสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา นั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามถูกลอบสังหารจากฝ่ายตรงข้ามถึง 3 ครั้ง ดังนี้

1. วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2477 จอมพล ป. พิบูลสงครามถูกนายพุ่ม ทับสายทอง ลอบยิงที่ท้องสนามหลวง ขณะกำลังเดินขึ้นรถ ภายหลังจากเสร็จสิ้นพิธีมอบถ้วยรางวัลการแข่งขันฟุตบอล แต่รอดตายอย่างหวุดหวิด ซึ่งการลอบสังหารครั้งนี้ ถือเป็นครั้งแรกที่มีการลอบสังหารบุคคลสำคัญของรัฐบาล จากการสอบสวน ผู้ต้องหาให้การว่ารับจ้างมาจาก พ.ต.อ. พระยาธรรณีเนฎเบศร์ (ทิพย์ ผลเดมิย์)⁷⁶ ด้วยเหตุผลทางการเมือง

2. วันที่ 9 พฤศจิกายน 2481 จอมพล ป. พิบูลสงครามถูกนายลี บุญตา คนใช้ในบ้านบุกยิงภายในห้องพักที่บ้านพัก แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามหลบทัน จึงไม่ได้รับอันตราย

⁷³ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, แผนชิงชาติไทย, หน้า 24.

⁷⁴ “พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พุทธศักราช 2476 แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2478” ประกาศพระราชบัญญัติและพระราชกำหนดต่างๆ ในรัชกาลที่ 8 พ.ศ.2478, (พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2478), หน้า 668. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 86.

⁷⁵ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, แผนชิงชาติไทย, หน้า 24.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน.

3. วันที่ 9 ธันวาคม 2481 จอมพล ป. พิบูลสงครามถูกนายเสงี่ยม ปลุกใจเสือ คนครัวในบ้านลอบวางยาพิษลงในอาหาร แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามไปล้างท้องที่โรงพยาบาลทันเวลา จึงรอดพ้นจากความตาย

การถูกลอบสังหารทั้ง 3 ครั้งนั้น ผู้ลงมือมุ่งเอาชีวิตจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นหลัก เพราะในขณะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำเนินนโยบายจับตาตุพฏติกรรมของฝ่ายตรงข้ามอย่างใกล้ชิด จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ฝ่ายตรงข้ามต้องการลอบสังหารจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเฉพาะในกรณีถูกลอบยิงที่ท้องสนามหลวง แต่สำหรับอีก 2 ครั้งหลังนั้น สามารถคิดถึงจุดประสงค์ของการลอบสังหารได้ 2 ประเด็น คือประเด็นแรกอาจจะเป็นการลอบสังหารด้วยเหตุผลทางการเมืองจริงๆ และผู้บงการต้องการให้แผนการณ์สัมฤทธิ์ผลจริง จึงได้จ้างวานให้คนในบ้านของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้ลงมือ เพื่อว่าจะมีโอกาสได้รับความสำเร็จมากกว่า เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงครามอาจจะไม่ได้ระวังคนใช้ในบ้านก็เป็นได้ หรืออีกประเด็นหนึ่งก็คือไม่ใช่การลอบสังหารจริงๆ แต่อาจจะเป็นการสร้างสถานการณ์การถูกลอบสังหารก็ได้ เพื่อผลในด้านการปราบปรามศัตรูของจอมพล ป. พิบูลสงครามในโอกาสต่อไป เพราะบุคคลทั้งสองที่ลอบยิงและลอบวางยาพิษนั้น ล้วนแต่เป็นบุคคลในบ้านของจอมพล ป. พิบูลสงครามทั้งสิ้น ทำให้เราคิดได้ว่า ทั้งสองกรณีหลังนั้นเป็นการลอบสังหารจริงๆหรือเปล่า แต่ถึงอย่างไร กรณีดังกล่าวก็ไม่อาจพิสูจน์ได้ว่า เป็นการสร้างสถานการณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ไม่ว่าการถูกลอบสังหารของจอมพล ป. พิบูลสงครามทั้งสามครั้งจะเป็นการถูกลอบสังหารจริงๆ หรือเป็นการสร้างสถานการณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ตาม แต่เหตุการณ์ดังกล่าวย่อมทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามมีข้ออ้างในการจัดการกับผู้ปองร้ายมากขึ้น ซึ่งในทัศนะของ นายมาลัย ชูพินิจ นักหนังสือพิมพ์คนหนึ่งในขณะนั้น ที่ได้แสดงไว้ในหนังสือ บันทึกจอมพล ว่า “. . . ต่อแต่นี้ไป ถ้านลวงพิบูลสงครามจะจัดการกับใคร ที่ถูกกล่าวหาว่าพยายามก่อการร้ายอย่างรุนแรงเข้าบ้าง ประชาชนย่อมจะว่าอะไรไม่ได้. . .”⁷⁷ นอกจากนี้แล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการใช้เป็นข้ออ้าง เพื่อจัดการกวาดล้างฝ่ายตรงข้าม

⁷⁷ มาลัย ชูพินิจ, บันทึกจอมพล, (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2489), หน้า

ได้เป็นอย่างดี ในคราวตั้งศาลพิเศษเมื่อ พ.ศ.2481 ภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว ซึ่งจะขอกล่าวถึงรายละเอียดในส่วนต่อไป

บทบาททางการเมืองที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้แสดงออกมาในช่วง พ.ศ.2475-2481 หรือช่วงก่อนที่จะขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น อาจจะถูกกล่าวโดยสรุปได้ว่า เป็นช่วงของการสร้างฐานอำนาจ เพื่อเป็นฐานสนับสนุนในการขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในโอกาสต่อไป จากปี 2475 ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเริ่มต้นจากการเป็นนายทหารบกชั้นผู้น้อย เข้าร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ หลังจากนั้นก็ได้มีการสร้างเสริมบทบาทและกองกำลังสนับสนุนสถานภาพทางการเมืองของตนตลอดเวลา

จากที่เป็นเพียงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราว และรัฐมนตรีร่วมในรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งไม่ใช่ตำแหน่งที่มีความสำคัญมากนัก แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้พัฒนาตนเองขึ้นอย่างรวดเร็ว เริ่มด้วยการอาศัยสถานการณ์จากความแตกแยกในคณะราษฎร และการปิดสภาผู้แทนราษฎรของพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นข้ออ้างในการทำรัฐประหาร เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2476 หลังจากนั้น ชื่อเสียงและสถานภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้รับการกล่าวขวัญถึงมากขึ้น และเมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม 2476 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้บังคับการกองกำลังผสมปราบกบฏ ก็ได้แสดงผลงานในการปราบกบฏจนพ่ายแพ้ไปอย่างราบคาบ ผลจากการปราบกบฏ ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับความไว้วางใจจากพระยาพลพลพยุหเสนามากขึ้น จนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการตำรวจกลาโหม เมื่อเดือนกันยายน 2477 อันเป็นตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญ ที่ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถควบคุมกำลังทั้งหมดของประเทศเอาไว้ได้แต่เพียงผู้เดียว และยังเปิดโอกาสให้เขาได้เข้าจัดวางมุมกำลังสนับสนุนของตนได้อย่างมั่นคง

ในระหว่างที่ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ทำการปรับปรุงกองทัพครั้งใหญ่ ทั้งด้านกำลังพลและกำลังอาวุธ ดังนี้

กองทัพบก ได้ปรับปรุงกำลังพลให้พร้อมรบ โดยวางแผนขยายกำลังทหารเอาไว้พร้อมเพียง สั่งเปิดโรงเรียนเสนาธิการทหารขึ้นมาใหม่ ก่อตั้งโรงเรียนเทคนิคทหารบก รวมทั้งสั่งซื้ออาวุธที่ทันสมัยอย่างมากมาย และที่สำคัญคือ การจัดตั้งกรมยุวชนทหารบกขึ้น เพื่อเตรียมกำลังสำรองของชาติเอาไว้ นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยมแก่เยาวชนของชาติอีก

ด้วย โดยส่งพลโทประยูร ภมรมนตรีเข้าไปควบคุมกิจการยุวชนทหารอย่างใกล้ชิด ซึ่งยุวชนทหารที่จอมพล ป. พิบูลสงครามตั้งขึ้นมาใหม่นี้ ได้เลียนแบบมาจากพวกนาซี และฟาสซิสต์ที่มีนโยบายชาตินิยมรุนแรงในขณะนั้นด้วย⁷⁸ เพื่อเป็นกำลังสำรองสำหรับป้องกันบ้านเมืองในยามศึกสงคราม

กองทัพเรือ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ปรับปรุงกองทัพเรือ ด้วยการวางแผนต่อเรือรบประเภทต่างๆ ทดแทนเรือเก่าที่เริ่มหมดสภาพการใช้งานแล้ว มีการสั่งซื้อเรือรบจากต่างประเทศ รวมทั้งเรือดำน้ำมาเพิ่มแสนยานุภาพของกองทัพเรือไทยอย่างขนานใหญ่อีกด้วย⁷⁹

กองทัพอากาศ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ทำการยกฐานะของกรมอากาศยาน จากเดิมที่เป็นกรมหนึ่งของกองทัพบก ให้ขึ้นเป็นกองทัพอากาศ เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2480 สั่งซื้อเครื่องบินเพิ่มเติม และมีการขยายสนามบินดอนเมืองให้พร้อมรับกับเครื่องบินที่ส่งเข้ามาใหม่ รวมทั้งการสร้างโรงงานซ่อมเครื่องบินและประกอบลูกกระเบิดขึ้นเองด้วย

นอกจากการปรับปรุงกองทัพครั้งใหญ่ตามที่ได้แสดงมาแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้ขยายอิทธิพลเข้าไปในกรมตำรวจ ด้วยการส่งหลวงอดุลเดชจรัส เพื่อนสนิทที่จอมพล ป. พิบูลสงครามไว้วางใจเข้าไปเป็นรองอธิบดี และต่อมาได้เป็นอธิบดีกรมตำรวจ ที่เป็นเครื่องมือในการค้าจุนและสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามได้อย่างมีประสิทธิภาพ กองกำลังต่างๆที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้จัดตั้ง และวางรากฐานเอาไว้ในสมัยเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมนี้ มีส่วนอย่างมากในการสนับสนุนให้เขาได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี และช่วยค้าจุนอำนาจของเขาไปได้อีกนาน

ความเป็นผู้มีชื่อเสียงดี และได้รับความไว้วางใจจากพระยาพลพลพยุหเสนา ให้เข้ารับผิดชอบงานสำคัญต่างๆ ประกอบกับการที่คู่แข่งทางการเมืองของเขาถูกลดความสำคัญลงไป ไม่ว่าจะเป็นหลวงประดิษฐมนูธรรม ที่ต้องมัวหมองเพราะผลจากเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจ หรือพระยาทรงสุรเดชที่ต้องถูกลดบทบาทลงไป เพราะไปเข้าร่วมกับพระยามโนปกรณนิติธาดา และวางตนเป็นศัตรูกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามพยายามหาทางลด

⁷⁸ สุรพันธ์ บุญमानพ, "การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม," หน้า 132-136.

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136-139.

บทบาทและอิทธิพลของพระยาทรงสุรเดชอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งการส่งคนคอยติดตามความเคลื่อนไหวของพระยาทรงสุรเดช ว่ามีความเคลื่อนไหวอย่างไรที่เป็นอันตรายต่อรัฐบาลหรือไม่ ทำให้ในช่วงนี้ พระยาทรงสุรเดชจึงต้องหาทางออกด้วยการเดินทางไปต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้บทบาท ชื่อเสียง และอิทธิพลของพระยาทรงสุรเดชลดลงมาก⁸⁰ แม้ว่าพระยาทรงสุรเดชจะได้อลับเข้าสู่วงการทหารอีกครั้งในปี 2479 แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้ให้พระยาทรงสุรเดชไปดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนรบที่เชียงใหม่ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ไม่ได้คุมกำลังรบ และอยู่เชียงใหม่ ซึ่งไกลจากกรุงเทพฯ มากเกินกว่าที่จะเป็นอันตรายต่อรัฐบาลได้⁸¹ ดังนั้นในช่วงเวลานี้ นอกจากพระยาพลพลพยุหเสนาแล้ว ในวงการการเมืองไทยก็คงไม่มีบุคคลผู้ใด ที่จะมีความสำคัญและมีความโดดเด่นได้เท่ากับจอมพล ป. พิบูลสงครามอีกแล้ว สิ่งต่างๆที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ทำเอาไว้ในช่วงนี้นั้น ถือได้ว่าเป็นการสร้างฐานอำนาจของตน และสร้างความสำคัญให้กับตนเองได้อย่างมาก จนแทบจะไม่มีคู่แข่งคนใดที่จะมีความโดดเด่นเทียบเท่าเขาได้ เมื่อถึงคราวที่พระยาพลพลพยุหเสนาวางมือจากทางการเมือง เมื่อเวลานั้นมาถึงจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่สามของไทย อย่างไม่ลำบากยากเย็นเท่าใดนัก ซึ่งผู้ศึกษาจะได้แสดงถึงบทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วงหลังจากที่เขาได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อเดือนธันวาคม 2481 แล้วในส่วนต่อไป

บทบาททางการเมืองทั้งหมดที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้แสดงเอาไว้ ในช่วงก่อนขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีนี้ ปัจจัยที่ทำให้เราสามารถสรุปได้ว่า มีส่วนสนับสนุนในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองได้เป็นอย่างดี ได้แก่

1. คุณสมบัติส่วนตัวของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ประกอบไปด้วยการเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ทั้งทางด้านการศึกษา การทหาร และการเมือง มีบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับ

⁸⁰ เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 94.

⁸¹ ศุภนิติ พลาญกูร, (แปล), ผู้จุดประกาย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2536), หน้า 127. แปลจาก Joseph Wright, Balancing Act.

การเป็นผู้นำได้ มีความเข้มแข็ง กล้าหาญ กล้าตัดสินใจเผชิญหน้ากับอันตราย และกล้าเสี่ยงตามแบบฉบับของผู้นำทางทหาร⁸²

2. การแสวงหาความสนับสนุนจากบุคคลรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นจากพระยาพลพลพยุหเสนา ที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามมาตลอด ทำให้สถานภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามเปรียบเสมือนตัวแทนของพระยาพลพลพยุหเสนาในทุกๆทาง หรือจากบรรดานายทหารในกองทัพ ที่ให้การสนับสนุนเขาเพราะเห็นว่าเขาเป็นผู้ที่จะกอบกู้ชื่อเสียงของกองทัพ ที่ต้องสูญเสียไปในคราวปรับปรุงกองทัพของพระยาทรงสุรเดชได้ การได้รับความสนับสนุนจากบุคคลต่างๆเหล่านี้ ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นบุคคลที่มีกำลังทหารสนับสนุนอยู่มาก นอกเหนือไปจากเหตุผลเรื่องของการเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมแล้ว

3. การเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเมื่อกันยายน 2477 ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถเข้าไปจัดวางกองกำลังของตนได้อย่างสะดวก กำลังทหารทั้งกองทัพก็ยอมเป็นของเขา ซึ่งช่วยในการสร้างอำนาจ บารมี และอิทธิพลของจอมพล ป. พิบูลสงครามให้เป็นที่น่าเกรงขาม และเป็นบุคคลที่มีศักยภาพเพียงพอที่จะนำประเทศให้รอดพ้นจากความวุ่นวายต่างๆ รวมทั้งการนำพาชาติให้เจริญก้าวหน้าได้

ความยิ่งใหญ่ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายหลังจากการทำให้รัฐประหาร 20 มิถุนายน 2476 และเข้าร่วมกับพระยาพลพลพยุหเสนาจัดตั้งรัฐบาลขึ้นมาใหม่ โดยสามารถครองอำนาจมาได้ตั้งแต่ปี 2476-2481 นั้น ถ้าดูจากชื่อผู้เป็นนายกรัฐมนตรี จะเห็นว่าพระยาพลพลพยุหเสนาน่าจะเป็นผู้ที่มีอำนาจมากที่สุด แต่จริงๆแล้ว ผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองและการทหารมากที่สุด ที่สามารถสนับสนุน และค้ำจุนสถานะของรัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนาได้ ตลอดช่วงเวลาดังกล่าวนั้น คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจที่แท้จริงในช่วงนั้น และในเรื่องนี้ นายทวี บุณยเกตุ อดีตนายกรัฐมนตรีเมื่อปี 2488 ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลกับจอมพล ป. พิบูลสงครามมาเป็นเวลานาน ได้กล่าวเอาไว้ว่า

⁸² เทียมจันทร์ อ่ำแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 95.

“ลักษณะเด่นที่สุดของรัฐบาลพระยาพหลฯ ก็คือ พระยาพหลฯ เป็นเพียงนายกรัฐมนตรีในนาม ในงานที่สำคัญเท่านั้น อำนาจที่แท้จริงอยู่ที่หลวงพิบูล ผู้ซึ่งเป็นคนออกคำสั่งให้พระยาพหลฯทำในทุกๆเรื่อง”⁸³

ดังนั้นในช่วงเวลาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 สถานภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ยังไม่โดดเด่นมากนัก จนมาถึงจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญ เมื่อเกิดรัฐประหาร 20 มิถุนายน 2476 หลังจากนั้นเป็นต้นมา จอมพล ป. พิบูลสงครามได้อาศัยสถานการณ์ของบ้านเมือง ที่มีแต่ความวุ่นวาย ความไม่แน่นอน ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจเก่ากับกลุ่มอำนาจใหม่ตลอดเวลา สร้างตนเองให้กลายเป็นบุคคลที่เปรียบเสมือน “ผู้ค้ำจุน” เสถียรภาพของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ ตลอดช่วงเวลา 2476-2481 และปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ ได้ส่งผลดีต่อตัวเขาอย่างต่อเนื่อง ภายหลังจากที่เขาได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากพระยาพหลพลพยุหเสนาในปลายปี 2481 ต่อไปอีกด้วย

2.3 บทบาททางการเมืองหลังจากเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

2.3.1 บทบาททางการเมืองในการกำจัดการทุจริตทางการเมือง

รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา บริหารราชการมาได้ประมาณ 5 ปี (2476-2481) โดยผ่านการยุบสภา และการเลือกตั้งใหม่ถึง 3 ครั้ง คือ ครั้งแรกเมื่อ 13 กันยายน 2477 ครั้งที่สองเมื่อ 27 กรกฎาคม 2480 และครั้งสุดท้ายเมื่อ 11 กันยายน 2481⁸⁴ ซึ่งเป็นการปิดฉากการครองตำแหน่งนายกรัฐมนตรีกว่า 5 ปีของพระยาพหลพลพยุหเสนาด้วย⁸⁵

⁸³ ศุภนิติ พलगูร (แปล), *สุตถุสยภาพ*, หน้า 125.

⁸⁴ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติศาสตร์เมืองไทย*, หน้า 150-151.

⁸⁵ สาเหตุของการยุบสภาครั้งสุดท้ายของพระยาพหลพลพยุหเสนา โปรดดูรายละเอียดได้จาก เรื่องเดียวกัน, หน้า 151 และ หน้า 203.

ในการยุบสภาครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2481 นั้น รัฐบาลได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นในวันที่ 12 ธันวาคม 2481 และเมื่อการเลือกตั้งเสร็จสิ้นลง สภาผู้แทนราษฎรและคณะราษฎร ต่างก็มีความเห็นตรงกันว่า สมควรให้พระยาพหลพลพยุหเสนาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดใหม่ แต่พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งดังกล่าวอีกต่อไป ดังนั้นจึงจำเป็นที่คณะราษฎรและสภาผู้แทนราษฎร จะต้องสรรหาตัวบุคคลที่มีความเหมาะสม เพื่อเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนใหม่โดยเร็ว ซึ่งในที่สุดก็ได้เลือกจอมพล ป. พิบูลสงครามให้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อไป ด้วยเหตุผลหลักๆ 2 ประการคือ

1. เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับในด้านชื่อเสียง และความสามารถเหนือกว่าผู้อื่น
2. เป็นผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองของประเทศในขณะนั้น

ดังนั้นสภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติกันในวันที่ 15 ธันวาคม 2481 เลือกจอมพล ป. พิบูลสงครามเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และในวันต่อมาคือวันที่ 16 ธันวาคม 2481 ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการครองอำนาจทางการเมืองการทหารในยุคแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยจะไปสิ้นสุดลงในเดือนกรกฎาคม 2487 ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษา และจะได้แสดงให้เห็นในส่วนต่อไป

การเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งแรกของจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ เป็นการเข้ามาสู่อำนาจอย่างถูกต้องตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญ คือ ผ่านการเลือกของสภาผู้แทนราษฎร ด้วยเสียงข้างมาก และยังได้รับการสนับสนุนจากบุคคลสำคัญๆ ในวงการการเมืองไทยในขณะนั้น อย่างอบอุ่น โดยเฉพาะจากพระยาพหลพลพยุหเสนา ที่คอยให้การสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามมาตลอด ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามเองก็รู้ถึงแรงสนับสนุนต่างๆ เหล่านี้ และได้กล่าวเชิดชูพระยาพหลพลพยุหเสนา ที่เป็นผู้สนับสนุนตน ให้ประชาชนได้รับรู้ถึงกรณีดังกล่าวด้วย⁸⁶ การกระทำเช่นนั้นของจอมพล ป. พิบูลสงครามถือเป็นสิ่งที่ดีต่อตัวเขาเอง เพราะพระยาพหลพลพยุहनานั้น เป็นผู้ที่ประชาชนทั่วไปให้ความเคารพนับถือ และเมื่อพระยา

⁸⁶ การกล่าวเชิดชูพระยาพหลพลพยุหเสนาของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น โปรดดูได้จาก ประมวลวาทัน วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2480 อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 103-104.

พหลพลพยุหเสนาประกาศให้การสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ยอมที่จะทำให้ประชาชนยอมรับรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ง่ายกว่าที่ควรจะเป็นอีกด้วย

การแต่งตั้งรัฐบาลชุดแรกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มต้นด้วยการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเข้าดำรงตำแหน่งที่สามารถควบคุมหน่วยงานสำคัญ ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนเอาไว้แต่เพียงผู้เดียว เพราะนอกจากจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามยังเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยด้วยตัวเองอีกด้วย นอกจากนี้ในวันที่ 4 มกราคม 2481 จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ยังเข้ารับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกอีกตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งทำให้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามมีเสถียรภาพอย่างมาก เพราะตำแหน่งสำคัญๆที่สามารถสั่นคลอนเสถียรภาพของรัฐบาลได้นั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รวบรวมเอามาดูแลเองทั้งหมด ตามแนวคิดที่เขามีต่อการจัดตั้งรัฐบาลใหม่คือ “ต้องการให้รัฐบาลนี้แข็งแกร่งที่สุด เท่าที่จะทำได้”⁸⁷

นโยบายในการบริหารราชการแผ่นดินของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ได้เน้นที่การสร้างคามนิยมจากประชาชนเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างของคำปราศรัยบางตอน เช่น

“... รัฐบาลนี้ต้องการ และมีความมุ่งหมายที่จะเป็นรัฐบาลของราษฎรโดยแท้จริง ต้องการที่จะทำทุกสิ่งทุกอย่างให้บังเกิดผลแก่ราษฎร ให้ราษฎรมีฐานะในการครองชีพทุกสิ่งทุกอย่างให้ดีขึ้น เท่าที่สามารถจะทำได้ นี่เป็นนโยบายส่วนใหญ่ของรัฐบาลนี้...”⁸⁸

⁸⁷ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทย กับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2481-2492, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 44.

⁸⁸ “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 3/2481, (สามัญ), สมัยที่ 2 ชุดที่ 3,” วันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2481. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 113-114.

“... รัฐบาลจะตั้งอยู่ได้ ย่อมอาศัยความเห็นชอบของราษฎรเป็นข้อใหญ่ ราษฎร จะมีความรักรัฐบาล ก็ต่อเมื่อรัฐบาลได้ทำให้เป็นที่ถูกใจราษฎร จึงไม่มีเจตนา ใดๆ เคลือบแฝง... รัฐบาลนี้ถือตนเป็นราษฎร เพื่อให้บังเกิดผลดีแก่ราษฎร ฉะนั้นจึงเป็นของธรรมดาอยู่เอง ที่รัฐบาลจะต้องพยายามทำกิจการใดๆ ให้เป็นที่ สนิใจราษฎรส่วนรวม หรือที่เรียกกันว่า ทำตามมติมหาชน อาศัยมหาชนเป็น หลักเป็นแนวบริหารราชการ...”⁸⁹

สิ่งดังกล่าวถือเป็นคุณสมบัติที่ดีอย่างหนึ่งของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในการที่จะ รักษาอำนาจที่ได้มาเอาไว้ให้ได้นานๆ และจอมพล ป. พิบูลสงครามก็รักษาคุณสมบัตินี้เอาไว้ได้ ตลอดช่วงเวลาตั้งแต่ปี 2481-2484 ซึ่งรัฐบาลของเขาสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงอย่างที่รัฐบาล ชุดก่อนๆไม่เคยทำได้เลย

นอกจากการสร้างค่านิยมในหมู่ประชาชนแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้ พยายามสร้างฐานอำนาจของตนเอง โดยได้นำนโยบายปรับปรุงกองทัพ ทั้งทางทหารและตำรวจ เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามมุ่งหวังที่จะใช้กำลังทหารและตำรวจ เป็นเครื่องมือสำคัญในการ เสริมสร้างเสถียรภาพให้กับรัฐบาลของตน โดยการเพิ่มงบประมาณปรับปรุงกองทัพอย่างมากมาย ซึ่งต่อเนื่องมาจากคราวที่เขาเป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ในรัฐบาลพระยา พหลพลพยุหเสนาแล้วนั่นเอง ส่วนในด้านกรมตำรวจ ก็ได้มีการให้อำนาจแก่ตำรวจมากขึ้นกว่า เดิม เพราะในเวลานั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถควบคุมกรมตำรวจให้อยู่ในบังคับของตน ได้แล้ว ทั้งจากเหตุผลของการเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และการส่งตัวหลวง อุดมเดชจรัสเข้าไปวางมุมกำลังในกรมตำรวจ ตั้งแต่ยังไม่เป็นนายกรัฐมนตรีแล้วนั่นเอง

การสร้างฐานอำนาจในกองทัพและในกรมตำรวจ ของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น สามารถมองในอีกแง่มุมหนึ่งได้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามได้พยายามสร้างฐานกำลังของตนเอง

⁸⁹ “แผนกเก็บ สดร. ปีที่ 1 แฟ้มที่ 35/1 คำปราศรัยของนายกรัฐมนตรีกล่าวแก่ ปวงชนชาวไทย เนื่องในโอกาสยึดสมัยเถลิงศก 31 มีนาคม พ.ศ. 2482. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

ด้วยการใช้ “ลัทธิชาตินิยม” ซึ่งก็ตามมาด้วย “ลัทธิทหาร” และ “ลัทธิผู้นำ” ในเวลาต่อมา⁹⁰ การที่จอมพล ป. พิบูลสงครามนำลัทธิดังกล่าวมาใช้นั้น เหตุผลที่สำคัญข้อหนึ่งก็คือ เขาได้เห็นถึงความอ่อนแอของการใช้ “ลัทธิรัฐธรรมนูญ” ในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนามาแล้ว และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้น ได้นำประเทศไทยเข้าสู่ยุคของ “การสร้างชาติ” ในเวลาต่อมา

การดำเนินนโยบายสร้างความมั่นคงของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยการใช้อำนาจสนับสนุนจากทหารและตำรวจ เป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจ และใช้ในการปราบปรามศัตรูทางการเมืองของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แสดงถึงลักษณะของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามที่มีผู้กล่าวว่า “จอมพล ป. พิบูลสงคราม คือผู้ถือคติว่า การเมืองคืออำนาจ และที่มาของอำนาจก็คือ อำนาจทหารและตำรวจ”⁹¹ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากการศึกษาถึงประวัติการทำงานในขณะที่จอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่ในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จะพบว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ใช้อำนาจทหารและตำรวจในการกวาดล้างศัตรูทางการเมือง และเสริมสร้างอำนาจของตนตลอดเวลา ซึ่งผู้ศึกษาจะกล่าวถึงในส่วนต่อไป

การใช้อำนาจทหารและตำรวจเพื่อผลดังกล่าวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มขึ้นภายหลังจากที่เขาได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ไม่นานนัก นั่นคือการกวาดล้างศัตรูทางการเมืองครั้งใหญ่ อย่างชนิดที่เรียกได้ว่าเป็นการ “ถอนรากถอนโคน” บรรดาศัตรูทางการเมืองทุกกลุ่มของจอมพล ป. พิบูลสงครามเท่าที่มีอยู่ในเมืองไทยเลยทีเดียว

หลังจากได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ 16 ธันวาคม 2481 แล้ว อีกประมาณ 1 เดือนต่อมา คือ ในวันที่ 29 มกราคม 2481 (นับตามปีปฏิทินเก่า) จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ออกประกาศจับกุมบุคคลสำคัญๆ ที่เป็น “ศัตรูทางการเมือง” ของจอมพล ป. พิบูลสงครามและคณะราษฎรจำนวนทั้งสิ้น 51 คน⁹² ด้วยข้อหา

⁹⁰ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทย*, หน้า 157-159.

⁹¹ สุพจน์ ด้านตระกูล, *ชีวิตและงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์*. (พระนคร: ประจักษ์การพิมพ์, 2516), หน้า 24.

⁹² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทย*, หน้า 170.

“... ก่อการไม่สงบแก่ชาติ และคิดจะประทุษร้ายต่อชีวิตสมาชิกสำคัญแห่ง
รัฐบาลหลายท่านด้วยกัน เพื่อที่จะใช้ลัทธิระบอบการปกครองและเปลี่ยนแปลง
รัฐบาลนี้ โดยคิดจะเชิญพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระ
นครสวรรค์วรพินิต มาเป็นกษัตริย์ต่อไป...”⁹³

ผู้ที่ถูกจับกุมตามประกาศฉบับดังกล่าว นั้น มีทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง สมาชิกสภา
ผู้แทนราษฎร และสมาชิกคณะราษฎร เช่น

1. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร (พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์
พระโอรสในรัชกาลที่ 5)
2. พันเอกพระสิทธิเรืองเดชพล
3. พันเอกหลวงชำนาญยุทธศิลป์
4. ร้อยโท ณ เณร ตาละลักษณ
5. พลโทพระยาเทพหัสดิน เป็นต้น

ส่วนพระยาทรงสุรเดช ศัตรูทางการเมืองคนสำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่ง
ขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนรบอยู่ที่เชียงใหม่ และกำลังนำทหารมาฝึกอยู่ที่ราชบุรี
ได้ถูกจอมพล ป. พิบูลสงครามออกคำสั่งปลดออกจากตำแหน่ง พร้อมทั้งให้ทหารนำตัวพระยา
ทรงสุรเดชกลับกรุงเทพฯทันที แล้วยื่นข้อเสนอให้พระยาทรงสุรเดชเลือกปฏิบัติ 2 ข้อ คือ

1. ให้เดินทางออกนอกประเทศ
2. ให้จับกุมและต่อสู้คดีตามวิถีทางกฎหมาย⁹⁴

สำหรับข้อกล่าวหาที่พระยาทรงสุรเดชได้รับก็คือ ข้อหาร่วมมือกับกรมขุนชัยนาท
นเรนทร และพระยาเทพหัสดิน คิดล้มล้างรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยหวังจะเข้าดำรง

⁹³ ศรีภุมร วันที่ 30 มกราคม พ.ศ.2481. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ้าแหวน, “บทบาททาง
การเมืองการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 134.

⁹⁴ สงบ สุริยรินทร์, ประวัติหน้านายกรัฐมนตรี, หน้า 107.

ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเสียเอง⁹⁵ ซึ่งพระยาทรงสุรเดชได้เลือกที่จะเดินทางออกนอกประเทศ เพราะรู้ชะตาตนเองดีว่า หากขึ้นอยู่ผู้คิดต่อไป ก็คงไม่มีโอกาสชนะอย่างแน่นอน เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น มีความหวาดระแวงในตัวพระยาทรงสุรเดชมานานแล้วว่าจะคอยแย่งชิงอำนาจของตน และจะทำให้ตนต้องหลุดจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ ดังนั้นพระยาทรงสุรเดชจึงเป็นบุคคลที่ถือว่า “อยู่ร่วมโลก” กับจอมพล ป. พิบูลสงครามอีกต่อไปไม่ได้แล้ว ถ้าจะสู้คดีก็ไม่มีโอกาสรอดชีวิตได้เลย เมื่อเป็นเช่นนั้น รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้สั่งให้เจ้าหน้าที่ควบคุมตัวพระยาทรงสุรเดช ขึ้นรถไฟแล้วส่งตัวไปยังอินโดจีนในวันที่ 31 มกราคม 2481 หลังจากนั้นพระยาทรงสุรเดชก็ไม่มีโอกาสกลับมามีบทบาททางการเมืองไทยได้อีกเลย โดยอาศัยอยู่ที่นั่นจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตเมื่อปี 2487 และการกำจัดพระยาทรงสุรเดชนี้ มีผลทำให้สถานภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามมั่นคงขึ้นอย่างมากเลยทีเดียว

ส่วนผู้ต้องหาคนอื่น ๆ ที่ถูกจับกุมมานั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สั่งให้จัดตั้งศาลพิเศษ ขึ้นมาพิจารณาคดี โดยเสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พ.ศ.2481 เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2481 และศาลพิเศษได้ใช้เวลาพิพากษาคดีประมาณ 9 เดือน จนถึงวันที่ 20 พฤศจิกายน 2482 ก็ได้มีการประกาศคำพิพากษา ให้มีการลงโทษประหารชีวิตผู้ต้องหาทั้งสิ้น 21 คน โดยไม่ยอมเปิดโอกาสให้จำเลยสามารถมีที่ปรึกษาทางกฎหมายได้ และข้อสำคัญก็คือในมาตราที่ 8 ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ที่ระบุว่า “คำพิพากษาของศาลพิเศษนี้เป็นเด็ดขาด บังคับคดีได้ทันที ไม่มีอุทธรณ์ฎีกา”⁹⁶

ในบรรดาผู้ที่ถูกพิพากษาให้ประหารชีวิตทั้ง 21 คนนั้น มีผู้รอดพ้นจากการถูกประหารชีวิตจริงๆ 3 คนคือ กรมขุนชัยนาทนเรนทร พลโทพระยาเทพหัสดิน และพันเอกหลวงชำนาญยุทธศิลป์ ที่ได้รับการผ่อนผันให้รับโทษจำคุกตลอดชีวิตแทน แต่ต้องถูกถอดยศและบรรดาศักดิ์ทั้งหมด ซึ่งเป็นการลงโทษที่รุนแรงมาก ที่มีผู้ถูกประหารชีวิตครั้งเดียวถึง 18 คน ในการจับกุมครั้งนี้ ผู้ศึกษาเห็นว่าน่าจะเป็นความต้องการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการให้ผู้อื่นรวมทั้ง

⁹⁵ เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 136-137.

⁹⁶ “พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พุทธศักราช 2481” ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 50 (แผนกฤษฎีกา) ภาค 1-2, (2 กุมภาพันธ์ 2481) หน้า 90. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 142.

ประชาชนทั่วไปได้รับรู้ว่า ใครเป็นผู้มีอำนาจที่แท้จริง เพราะไม่ว่าจะเป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงอย่าง กรมขุนชัยนาทนเรนทร หรือนายทหารชั้นผู้ใหญ่อย่างพระยาทรงสุรเดช หรือพระยาเทพหัสดิน ก็ต้องถูกลงโทษทั้งสิ้น หากทำตัวเป็นศัตรูกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม และไม่ว่ากรมขุนชัยนาทนเรนทรจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการลอบสังหาร ตามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามกล่าวหาหรือไม่ก็ตาม แต่มีสิ่งหนึ่งที่เป็นผลจากการจับพระองค์มาลงโทษก็คือ การที่จอมพล ป. พิบูลสงครามสั่งจับกรมขุนชัยนาทนเรนทร ซึ่งเป็นพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ ที่มีความใกล้ชิดกับพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 มาลงโทษประหาร แล้วเขาก็เป็นผู้ที่ “อภัยโทษตาย” ให้เหลือเพียงจำคุกตลอดชีวิต ก็เพื่อที่จะแสดงให้เห็นฝ่ายตรงข้ามได้รับรู้ว่า เขามีอำนาจมากมายแค่ไหน แล้วต่อไป ใครละ ที่จะกล้ามาท้าทายอำนาจที่เขามีอยู่ได้บ้าง และเขาก็คงจะไม่ยอมให้ใครมาข่มขู่การปกครองของเขาได้อีก⁹⁷

ภายใต้ความรู้สึกสะเทือนขวัญถึงความโหดเหี้ยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในกรณีสังหารชีวิตนักโทษถึง 18 คนนั้น ภาพพจน์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามคงจะหนีไม่พ้นต่อการถูกจัดให้เป็นผู้เผด็จการ แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามกลับปฏิเสธความรับผิดชอบต่อการประหารนักโทษดังกล่าว โดยโยนให้เป็นความรับผิดชอบของหลวงอดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจว่าเป็นผู้ที่นำรายชื่อผู้ถูกประหารมาให้ตนลงนามคำสั่งประหาร⁹⁸ เสมือนกับว่าหลวงอดุลเดชจรัสเป็นผู้มีอำนาจเหนือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่กล้าขัดความต้องการของหลวงอดุลเดชจรัส แต่สภาพดังกล่าวไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะหลวงอดุลเดชจรัสนั้นถูกจอมพล ป. พิบูลสงครามส่งมาคุมกรมตำรวจ เพื่อสร้างฐานอำนาจในกรมตำรวจให้กับตนมาตั้งแต่ครั้งที่ยังไม่ได้เป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว และการใช้กำลังตำรวจจัดการกับศัตรูของจอมพล ป. พิบูลสงครามในครั้งนี้ ก็ย่อมจะเป็นความต้องการของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างมีอาจปฏิเสธได้แต่อย่างใด สังเกตได้จากคำยืนยันของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการให้มีการลงโทษผู้ต้องหาอย่างเด็ดขาดตามคำพิพากษาของศาลพิเศษว่า “ให้เป็นไปตามคำพิพากษา การลงโทษก็เพื่อไม่ให้ทำซ้ำอีก ครั้งกับกฎบวรเดชเราลงโทษแล้วอภัยโทษออกมา พวกนี้ออกมาแล้วไม่เข็ดหลาบ แสดงว่าไม้นวมเรากระทำแล้ว ไม่ได้ผล...”⁹⁹

⁹⁷ ศุภนิติ พลงกูร (แปล), สุดุลยภาพ, หน้า 131-132.

⁹⁸ มาลัย ชูพินิจ, บันทึกจอมพล, หน้า 60-62.

⁹⁹ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทย กับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2481-2492, หน้า 45.

หลังจากที่ได้ลงโทษประหารชีวิตนักโทษทั้ง 18 คน และกำจัดผู้ที่เป็นศัตรูทางการเมืองกับตนไปแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้มีคำสั่งให้บรรดากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างๆ สอดส่องดูว่า ในกรมกองใดยังมีญาติพี่น้องของฝ่ายตรงข้ามหลงเหลืออยู่อีก และให้คอยติดตามพฤติกรรมของบุคคลเหล่านั้นอย่างใกล้ชิด การกระทำของจอมพล ป. พิบูลสงครามในเรื่องนี้ ดูเหมือนกับการป้องกันการกลับมาแก้แค้นของฝ่ายตรงข้าม จึงได้ควบคุมบรรดาญาติพี่น้องของพวกนั้น มิให้เป็นอันตรายต่อตัวเขาได้อีกนั่นเอง¹⁰⁰ นอกจากนี้จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้สั่งปลดนายทหารที่มีความใกล้ชิดกับพระยาทรงสุรเดชออกจากประจำการ โดยไม่ได้รับเบี้ยหวัดเบี้ยบำนาญ จำนวน 12 คน ส่วนพระยาฤทธิอัคเนย์ ถูกส่งตัวออกนอกประเทศเช่นเดียวกับพระยาทรงสุรเดช พระประศาสน์พิทยายุทธถูกส่งไปเป็นทูตประจำประเทศเยอรมัน¹⁰¹ ทำให้พรรคพวกของพระยาทรงสุรเดชไม่เหลือกำลังเพียงพอที่จะท้าทายอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้อีกต่อไป

ความพยายามที่จะลดอิทธิพลของกลุ่มอำนาจเก่า ที่สามารถท้าทายจอมพล ป. พิบูลสงครามได้นั้น มิได้กระทำเฉพาะกลุ่มพระยาทรงสุรเดชเท่านั้น กลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์และบรรดาเจ้านายชั้นสูง ก็ถูกจอมพล ป. พิบูลสงครามดำเนินกรรวิธีรอนและลดอิทธิพล ให้นหลุดออกจากศูนย์อำนาจทางการเมืองไปด้วย เพราะถึงแม้ว่าอำนาจของระบอบกษัตริย์และขุนนางจะถูกจำกัดลง ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แล้วก็ตาม บรรดาศูนย์อำนาจระบอบเก่าเหล่านั้นก็ยังคงมีอิทธิพลและบารมี ที่สามารถต่อต้านและสร้างความวุ่นวายให้กับคณะราษฎรได้อยู่เสมอมา แต่เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามเข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในปี 2481 ความ

¹⁰⁰ เทียมจันทร์ อ้าแหวน, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 145.

¹⁰¹ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทย กับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2481-2492, หน้า 44.

ถึงแม้ว่าอำนาจของระบอบกษัตริย์และขุนนางจะถูกจำกัดลงหลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยการจัดการปกครองระบอบใหม่ที่เปิดโอกาสให้ชนชั้นอื่นที่ไม่ใช่ขุนนางและเจ้านายเข้ามา มีบทบาททางการเมืองเพิ่มขึ้น แต่กลุ่มอำนาจเก่าก็ยังไม่ถูกลดบทบาทโดยสิ้นเชิง หากแต่ยังคงมีบารมีและอำนาจพอที่จะทำให้คณะราษฎรต้องเกรงใจและเกรงกลัวอยู่ไม่น้อย

พยายามที่จะกำจัดอิทธิพลของระบอบเก่าก็ได้เริ่มขึ้นอีกครั้ง ในลักษณะที่รุนแรงกว่าเดิมมาก ทั้งในด้านของการลดศักดิ์ศรีของพระราชวงศ์ ด้วยการส่งยกเลิกเบี้ยบำนาญที่เคยได้รับ หรือการสั่งให้ปลดพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงสละราชสมบัติไปแล้ว ออกจากสถานที่ราชการและที่สาธารณะต่างๆ¹⁰²

การกระทำที่รุนแรงยิ่งกว่านั้นก็คือ การที่รัฐบาลสั่งให้กรมอัยการยื่นฟ้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินีต่อศาล เพื่อเรียกทรัพย์สินคืนเป็นจำนวนเงิน 6 ล้านบาท ซึ่งรัฐบาลเป็นฝ่ายชนะตามคำพิพากษาของศาลว่า “ให้ยึดทรัพย์สินของจำเลยที่มีอยู่ในประเทศสยามทั้งหมด รวมทั้งวังสุโขทัย ซึ่งเป็นวังที่ประทับอันเป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ด้วย”¹⁰³ และหลังจากที่เสร็จศึกจากสงครามอินโดจีน จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้สั่งให้มีการยกเลิกบรรดาศักดิ์ ที่เคยมีการพระราชทานแก่ผู้ที่เคยรับราชการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกด้วย (เมื่อ 15 พฤษภาคม 2485) คำสั่งต่างๆที่ออกมาทั้งหมดนี้ นอกจากจะเป็นการสร้างความเท่าเทียมในระบอบประชาธิปไตยแล้ว ยังเป็นคำสั่งที่มีผลต่อการทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชวงศ์ ที่เคยมีอยู่ในสังคมไทยมาช้านาน ให้ลดความสำคัญลงไปจากสังคมในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามทั้งสิ้น และทำให้พระบรมวงศานุวงศ์รวมทั้งขุนนางเก่าอ่อนกำลังลงเป็นอย่างมาก โดยเปลี่ยนบทบาทเดิมจากที่เคยมีอิทธิพลทางการเมือง ไปเป็นการทำธุรกิจการค้า หรือการแสวงหาความรู้ในเชิงวิชาการมากกว่าที่จะเข้ารับราชการ¹⁰⁴ และตลอดช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่ในอำนาจ ตั้งแต่ปี 2481-2487 นั้น ไม่ปรากฏว่ามีการเคลื่อนไหว

สังเกตจากการที่คณะราษฎรต้องแต่งตั้งให้พระยามโนปกรณนิติธาดาซึ่งถือเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดกับพระราชวงศ์เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รวมทั้งการที่เจ้านายชั้นผู้ใหญ่และขุนนางยังสามารถมีอิทธิพลทางการเมืองมาได้โดยตลอด เช่นการทำรัฐประหารโดยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต การก่อกบฏโดยคณะกู้บ้านกู้เมือง ฯลฯ ซึ่งถือเป็นฝ่ายตรงข้ามที่สร้างความฉุนเฉียวให้คณะราษฎรมาโดยตลอด.

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 45-46.

¹⁰³ ปรีดา วัชรานุกร, พระปกเกล้ากับระบอบประชาธิปไตย, (กรุงเทพฯ: พระนครการพิมพ์, 2520), หน้า 348-350. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

ต่อต้านรัฐบาลจากกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์อีก¹⁰⁵ ตราบจนกระทั่งถึงคราวเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ก่อนที่จอมพล ป. พิบูลสงครามจะสูญเสียอำนาจไปในปี 2487 ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า พวกนิคมเจ้านั้น “ยังคงมีความหวาดกลัวและขยาด”¹⁰⁶ อำนาจและอิทธิพลของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็เป็นได้

จากการปราบปรามศัตรูทางการเมืองอย่างเด็ดขาดและรุนแรง ในช่วงปีแรกที่ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น มีผลทำให้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามมีความมั่นคงขึ้นอย่างมาก ศัตรูทางการเมืองที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเคยมีอยู่ ก่อนหน้าที่เขาจะขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ขณะนี้แทบจะเรียกได้ว่า หมดสิ้นไปจากผืนแผ่นดินไทยเลยทีเดียว และเมื่อความหวาดระแวงอันตรายต่อรัฐบาลของเขาหมดไป ก็ถึงเวลาที่เขาจะเริ่มสร้าง “ระบอบการปกครอง” ระบอบใหม่ ภายใต้การนำของเขา ที่อาศัยความเด็ดขาดและกำลังทหาร เป็นเครื่องมือในการบรรลุเป้าหมายแห่งอำนาจ

นอกจากการกุมอำนาจทางทหารและตำรวจ ซึ่งอาจจะถือได้ว่าเป็นอำนาจที่อยู่นอกสภาผู้แทนราษฎรได้แล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้พยายามเข้ามาครอบงำสภาผู้แทนราษฎรอีกด้วย และโอกาสที่จะทำเช่นนั้นก็มาถึงในปี 2483 ซึ่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ทำการแก้ไขบทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญ ฉบับ พ.ศ.2475 ที่กำหนดให้มีผู้แทนราษฎรประเภท 2 ได้ภายใน 10 ปีแรก (2475-2485) และบทเฉพาะกาลดังกล่าวจะหมดอายุลงในปี 2485

ความสำคัญของบทเฉพาะกาลดังกล่าวก็คือ การที่รัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 ที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง โดยการเสนอชื่อของนายกรัฐมนตรี ในจำนวนที่เท่ากันกับผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้ง นั้นเท่ากับว่า เป็นโอกาสของนายกรัฐมนตรีที่จะสามารถแต่งตั้งพรรคพวกของตน เข้าไปเป็นฐานสนับสนุนในสภาผู้แทนฯ ได้อย่างถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ ดังนั้นเมื่อบทเฉพาะกาลนี้จะหมดอายุลง ก็เท่ากับว่าฐานสนับสนุนในสภาผู้แทน

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63 และ 104-108.

¹⁰⁶ สุจิต บุญบงการ, ใน สมบัติ จันทร์วงศ์ และ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, บรรณาธิการ, รักเมืองไทย เล่ม 1, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 109. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

ราษฎรจะต้องหมดไปด้วย จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้สนับสนุนให้มีการยึดอายุขยเฉพาะกาล ออกไปอีก 10 ปี คือจากปี 2485 แล้วไปหมดอายุเอาในปี 2495 การแก้ไขดังกล่าวสำเร็จลงในวันที่ 4 ตุลาคม 2483 ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามมีฐานสนับสนุนในสภาผู้แทนราษฎรไปได้อีกนาน อย่างน้อยก็อีกกว่า 10 ปีเลยทีเดียว

ในการเสนอขอแก้ไขบทเฉพาะกาลดังกล่าว นั้น มีข้อน่าสนใจอยู่ที่ผู้เสนอร่าง รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมบทเฉพาะกาล 2483 นั้นได้แก่ ขุนบุรีศการกิตติคดี ส.ส.ประเภท 1 ซึ่งเป็นผู้ที่มีได้มีผลประโยชน์จากการแก้ไขดังกล่าว เพราะผู้ที่จะได้รับประโยชน์โดยตรงจากการแก้ไข บทเฉพาะกาลนั้นก็คือ ฝ่ายรัฐบาล หรือก็คือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่จำเป็นต้องอาศัยส.ส. ประเภท 2 ให้การสนับสนุนในการออกกฎหมายต่างๆ ดังนั้นเรื่องนี้จึงน่าจะเป็นไปได้ ที่จะต้องมีผู้ อยู่เบื้องหลังการเสนอแก้ไขฯ โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการมี ส.ส.ประเภท 2 ก็คือจอมพล ป. พิบูลสงครามนั่นเอง¹⁰⁷

2.3.2 นโยบายการสร้างชาติ

ความพยายามที่จะลบภาพความทรงจำของ “ระบอบเก่า” ที่ติดอยู่ในวิถีชีวิตคนไทย มานาน และการดำเนินนโยบายสร้างชาติ ได้เริ่มขึ้นและดำเนินไปอย่างต่อเนื่องด้วยมาตรการและ นโยบายต่างๆ เช่น

1.) การประกาศใช้วันขึ้นปีใหม่แบบสากล โดยเปลี่ยนจากเดิมที่ใช้วันที่ 1 เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่ ให้นับวันที่ 1 มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่แทน ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2484 เป็นต้นไปเพื่อให้ประเทศไทยก้าวหน้าทัดเทียม และมีวัฒนธรรมเหมือนกับประเทศตะวันตก

2.) การนับวันชาติแบบใหม่ เปลี่ยนจากเดิมที่ใช้วันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นวันชาติ มานับเอาวันที่ 24 มิถุนายน อันเป็นวันเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นวันชาติแทน

¹⁰⁷ ดูเรื่องการแก้ไขบทเฉพาะกาลรัฐธรรมนูญ ได้ใน เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 155-158. และใน มานิตย์ นวลละอ, “สัญลักษณ์ทางการเมืองในการเมืองไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 63.

3.) การเปลี่ยนชื่อประเทศ โดยเปลี่ยนจาก “ประเทศสยาม” เป็น “ประเทศไทย”

4.) การใช้นโยบายสร้างชาติ ในช่วงประมาณปี 2482 เพื่อสร้างสังคมใหม่ให้เกิดขึ้นในเมืองไทย โดยผ่านการดำเนินงานของกรมโฆษณาการ ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เข้าไปมีส่วนในการกำหนดนโยบายโดยตรง¹⁰⁸ ซึ่งการดำเนินนโยบายดังกล่าวนี้มีจุดหมายใหญ่ๆ คือ

ก. เพื่อยกระดับฐานะความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของประชาชนให้ทัดเทียมกับอารยะประเทศในขณะนั้น

ข. เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมขึ้นภายในชาติ ให้เตรียมรับสถานการณ์สงคราม ที่อาจจะมมีผลกระทบต่อประเทศไทย

ค. เพื่อหันเหความสนใจของประชาชนจากพฤติกรรมทางการเมืองภายในประเทศ ออกสู่เหตุการณ์ภายนอกประเทศ¹⁰⁹

ง. เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการเมืองให้กับระบอบเผด็จการทหาร

5. การใช้นโยบายชาตินิยม ด้วยการออกประกาศรัฐนิยมให้คนไทยปฏิบัติตามถึง 12 ฉบับในช่วงระหว่างปี 2482-2485 ดังนี้

รัฐนิยม ฉบับที่ 1 (24 มิถุนายน 2482) เรื่องการใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ

รัฐนิยม ฉบับที่ 2 (3 กรกฎาคม 2482) เรื่องการป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ

รัฐนิยม ฉบับที่ 3 (2 สิงหาคม 2482) เรื่องการเรียกชื่อชาวไทย

รัฐนิยม ฉบับที่ 4 (8 กันยายน 2482) เรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี

รัฐนิยม ฉบับที่ 5 (1 พฤศจิกายน 2482) เรื่องให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภค ที่มีกำเนิด หรือทำขึ้นในประเทศไทย

รัฐนิยม ฉบับที่ 6 (10 ธันวาคม 2482) เรื่องทำนอง และเนื้อร้องเพลงชาติ

รัฐนิยม ฉบับที่ 7 (21 มีนาคม 2482) เรื่องชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ

¹⁰⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย, หน้า 174.

¹⁰⁹ เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 164.

รัฐนิยม ฉบับที่ 8 (1 เมษายน 2483) เรื่องเพลงสรรเสริญพระบารมี

รัฐนิยม ฉบับที่ 9 (24 มิถุนายน 2483) เรื่องภาษาและหนังสือไทย กับหน้าที่พลเมืองดี

รัฐนิยม ฉบับที่ 10 (15 มกราคม 2484) เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย

รัฐนิยม ฉบับที่ 11 (8 กันยายน 2485) เรื่องกิจวัตรประจำวันของคนไทย

รัฐนิยม ฉบับที่ 12 (28 มกราคม 2485) เรื่องการช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก คนชรา หรือ คนทุพพลภาพ¹¹⁰

จากประกาศรัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าเป็นการประกาศในปี 2482 ถึง 7 ฉบับ แสดงถึงกระแสชาตินิยมในช่วงขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีใหม่ๆ ได้เป็นอย่างดี เนื้อหาของรัฐนิยมส่วนใหญ่ จะออกไปในทางด้านการปลูกความรู้สึกชาตินิยมของคนไทยอย่างค่อนข้างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการเรียกชื่อประเทศว่า “ไทย” หรือการชักชวนให้คนไทยใช้สินค้าไทย นิยมไทย ก็ตาม

6. การสนับสนุนการเพิ่มจำนวนประชากร เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงครามมีความเชื่อว่าการที่ประเทศจะพัฒนาให้ยิ่งใหญ่ทัดเทียมกับมหาอำนาจได้ จำเป็นที่จะต้องมีการมีประชากรมากกว่า 40 ล้านคน¹¹¹

7. นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ นอกจากการประกาศใช้รัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับตามที่กล่าวมาแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้เน้นการใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ เพื่อให้คนไทยนิยมใช้สินค้าที่ผลิตในประเทศ และลดการใช้สินค้าที่ผลิตจากต่างประเทศหรือโดยชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวจีน ที่ถูกต้องด้านด้วยการรณรงค์ต่อต้านชาวจีนซึ่งเป็นชนชาติที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจของไทยอยู่ในขณะนั้นด้วยนโยบายต่างๆ เช่น การออกกฎหมายสงวนอาชีพไว้ให้คน

¹¹⁰ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 110-119. อ้างถึงใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย, หน้า 177.

¹¹¹ ประมวลฎวัน, วันที่ 25 เมษายน พ.ศ.2486. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 216.

ไทย, การสั่งปิดโรงเรียนของชาวจีน หรือมีจะนั้นก็แก่งให้โรงเรียนจีนดำเนินการด้วยความยากลำบาก ซึ่งนโยบายนี้มีผลให้ความรู้สึกรักชาติของคนไทยตื่นตัวขึ้นอย่างมากในช่วงนั้น¹¹²

วิธีการปลุกใจและชักชวนคนไทยให้ร่วมมือกับนโยบายสร้างชาติของรัฐบาลทั้ง 7 มาตรการดังกล่าวก็คือ การเผยแพร่ลัทธิชาตินิยม โดยผ่านคำปราศรัย บทละคร บทเพลง ที่ให้ความรู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ของชาติไทย ซึ่งกระบวนการเผยแพร่นี้ ดำเนินการโดยหลวงวิจิตรวาทการ นักชาตินิยมคนสำคัญในสมัยนั้น ที่พยายามเขียนบทละครต่างๆ เพื่อปลุกกระตุ้นให้คนไทยเกิดความรู้สึกรักชาติ และภูมิใจในความเป็นคนไทย โดยอาศัยวิทยุกระจายเสียง ซึ่งอยู่ในความควบคุมของกรมโฆษณาการ เป็นสื่อกลางที่สำคัญในการกระจายนโยบายชาตินิยม-นโยบายสร้างชาติ ไปสู่ประชาชนชาวไทย ซึ่งในช่วงแรกของการนำนโยบายนี้มาใช้ นั้น ปรากฏว่าได้รับความนิยมจากประชาชนด้วยดี เพราะในขณะนั้นเป็นช่วงที่ประเทศไทย ต้องเตรียมพร้อมรับมือกับภัยของสงครามโลกครั้งที่สอง ที่กำลังเกิดขึ้นในยุโรป และอาจจะมีผลต่อประเทศไทยด้วย นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์การเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศสในปี 2483 จนกลายเป็นสงครามอินโดจีนในที่สุด

มาตรการสร้างชาติ สร้างความรู้สึกภาคภูมิใจในชาติ ในความเป็นไทย รวมทั้งการทำลายความรู้สึกจงรักภักดีต่อระบอบเก่า เพื่อให้คนไทยหันมาให้ความสำคัญกับความเป็น "ชาติไทย" ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น มาตรการเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการจะสร้างสำนึกความยิ่งใหญ่ของประเทศไทยในอดีต ที่เคยมีดินแดนมากกว่าที่เป็นอยู่ แต่กลับต้องเสียดินแดนบางส่วนไปให้กับประเทศยุโรปในยุคล่า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹² ลีชิต สิวเวคิน, *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 258-259. การใช้นโยบายชาตินิยมต่อต้านชาวจีนนั้นถือเป็นนโยบายที่สำคัญที่สุดนโยบายหนึ่งของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีผลให้คนไทยเกิดความรู้สึกชาตินิยมและเห็นผลเสียของการนิยมของต่างชาติและการถูกชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีนเข้ามากุมอำนาจทางเศรษฐกิจของชาติมากขึ้น.

อาณานิคม ซึ่งน่าจะมีเป้าหมายเพื่อให้สอดคล้องกับการนำเอาลัทธิชาตินิยมไปใช้กับนโยบายต่างประเทศ¹¹³ เช่น ในกรณีการเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศสในช่วงปี 2483-2484

2.3.3 การเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สอง

2.3.3.1 ระยะเวลาของสงคราม

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วง พ.ศ. 2481-2484 นั้น มีเหตุการณ์ที่น่าสนใจศึกษาอยู่ 2 เหตุการณ์ คือ นโยบายเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่สอง และนโยบายเรียกร้องดินแดนอินโดจีนคืนจากฝรั่งเศส นโยบายทั้งสองนี้ มีผลต่อสถานการณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งในช่วงเวลาดังกล่าว และหลังจากปี 2484 ไปจนถึงช่วงสูญเสียด่านใน ปี 2487 อย่างมาก

สถานการณ์ของสงครามโลกครั้งที่สองในช่วงแรกนั้น ยังคงรบกันอยู่เฉพาะในสมรภูมิยุโรป ยังมีได้ขยายตัวมาสู่ทวีปเอเชียแต่อย่างใด ความรุนแรงของสงครามในยุโรปเริ่มขึ้น เมื่อกองทัพนาซีเยอรมันของฮิตเลอร์ ได้เคลื่อนกำลังเข้าโจมตีโปแลนด์ เมื่อ 1 กันยายน 2482 ทำให้อังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งประกาศรับประกันเอกราชให้โปแลนด์ ตัดสินใจประกาศสงครามกับเยอรมันในวันที่ 3 กันยายน 2482 สงครามในยุโรปจึงอุบัติขึ้นตั้งแต่บัดนั้น และได้ขยายตัวเป็นสงครามโลกครั้งที่สองในเวลาต่อมา

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ตัดสินใจประกาศใช้นโยบายเป็นกลางกับสถานการณ์สงครามในขณะนั้น โดยให้ข้าราชการและประชาชนชาวไทย ปฏิบัติตามความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดในระหว่างที่มีสงครามอยู่ ตามกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยความเป็นกลาง สถานการณ์ของสงครามในขณะนั้น ส่วนใหญ่เยอรมันจะเป็นฝ่ายชนะ โดยสามารถบุกยึดกรุงปารีสได้ เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2483 ต่อมาวันที่ 27 กันยายน 2483 ญี่ปุ่นได้ตกลงเป็นพันธมิตรในกติกาสัญญาไตรภาคี กับเยอรมัน และอิตาลี เป็นเวลา 10 ปี จากการเป็นพันธมิตรตามสัญญาดังกล่าว

¹¹³ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทย กับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492, หน้า 55.

ทำให้ญี่ปุ่นถือโอกาสที่ฝรั่งเศสกับอังกฤษเพลี่ยงพล้ำต่อเยอรมันในสมรภูมิยุโรป ขยายอิทธิพลเข้ามาแทนที่ชาติมหาอำนาจทั้งสอง ตามนโยบาย “การจัดระเบียบใหม่ในมหาเอเชียบูรพา” ที่ญี่ปุ่นประกาศเมื่อปี 2481¹¹⁴ และตัดสินใจส่งกองทัพญี่ปุ่นบุกอินโดจีนของฝรั่งเศสในเดือนกรกฎาคม 2484 แต่ถึงแม้ว่าประเทศต่างๆจะรบกันอย่างไร จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ยังคงรักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด ยึดความสม่ำเสมอในการปฏิบัติต่อประเทศต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายสัมพันธมิตร หรือฝ่ายอักษะ เนื่องด้วยหลักของการยึดความสม่ำเสมอ และปฏิบัติเป็นธรรมแก่นานาประเทศ โดยหวังว่าประเทศเหล่านั้นจะตอบสนองประเทศไทยด้วยความเป็นธรรมเช่นกัน¹¹⁵

การใช้นโยบายเป็นกลาง ประสบความสำเร็จด้วยดีในช่วงแรกของการประกาศใช้ เนื่องจากสถานการณ์ของสงครามยังอยู่ห่างไกลจากประเทศไทยมาก นโยบายที่ประกาศใช้จึงไม่มีปัญหาแต่อย่างใด แต่เมื่อญี่ปุ่นได้ขยายอิทธิพลเข้ามาแทนที่ฝรั่งเศสในอินโดจีน ในช่วงปี 2483-2484 แล้ว ความเป็นกลางของไทยก็เริ่มจะถูกละเมิดจากอังกฤษและญี่ปุ่นอยู่เป็นประจำ¹¹⁶ เพราะในขณะนั้นประเทศไทยตกอยู่ท่ามกลางเขตอิทธิพลของอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งไทยไม่สามารถทำอะไรได้ เพราะไม่มีวิธีการหรือกำลังทหารเพียงพอสำหรับต้านทานอังกฤษและญี่ปุ่น หรือสำหรับใช้เพื่อตอบโต้การละเมิดความเป็นกลางดังกล่าวได้¹¹⁷

¹¹⁴ เทียมจันทร์ อ้าแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 219.

¹¹⁵ สุรพันธ์ บุญมาณพ, “การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม: เฉพาะกรณีการกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมือง พ.ศ.2481,” หน้า 67.

¹¹⁶ การละเมิดความเป็นกลางของไทยจากฝ่ายอังกฤษนั้นเกิดขึ้นจริง ถึงแม้ว่าอังกฤษจะไม่มีนโยบายรุกรานประเทศไทยโดยตรงก็ตาม แต่อังกฤษก็หวาดระแวงเกรงว่าไทยจะเอนเอียงไปเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นซึ่งจะทำให้อังกฤษเสียเปรียบ อังกฤษจึงได้สอดส่องดูแลความเคลื่อนไหวของไทยด้วยการละเมิดเขตแดนตามชายแดนภาคใต้ของไทยเสมอมา ในขณะที่ญี่ปุ่นก็เริ่มส่งกำลังทหารเข้ามาประชิดเขตแดนไทย และบางครั้งก็ล่วงละเมิดเข้ามาในเขตไทยเช่นเดียวกับอังกฤษ. ดูรายละเอียดใน เทียมจันทร์ อ้าแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 236-237.

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 225.

มาตรการอย่างหนึ่งที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามนำมาใช้ป้องกันอธิปไตยของไทยในช่วงสงครามโลกก็คือ การดำเนินความพยายามที่จะให้มีการลงนามในสัญญาไม่รุกรานกันกับประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น โดยเฉพาะเรื่องการปรับปรุงเขตแดนที่ติดกับเขตยึดครองของอังกฤษและฝรั่งเศส เพื่อป้องกันปัญหาการพิพาทเรื่องเขตแดนในภายหลัง หากอำนาจของฝรั่งเศสและอังกฤษเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งอังกฤษได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันกับไทยเรียบร้อยแล้วไม่มีปัญหาอะไร ส่วนฝรั่งเศสยังไม่มี การแลกเปลี่ยนสัตยาบันกับไทย เนื่องจากฝ่ายไทยต้องการให้มีการปรับปรุงเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศสเสียก่อน สัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสจึงยังไม่เรียบร้อย และได้เป็นสาเหตุที่นำไปสู่การเกิดสงครามอินโดจีน ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในช่วงปี 2483-2484 ในที่สุด

ความขัดแย้งระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเรื่องดินแดนอินโดจีน เริ่มขึ้นตั้งแต่มีการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาแล้ว แต่ไม่สำเร็จ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้เรียกร้องให้มีการปรับปรุงเขตแดนอีกครั้งในปี 2482 แต่การเจรจายืดเยื้อออกไป และหยุดชะงักลง เมื่อฝรั่งเศสยอมจำนนต่อเยอรมันในเดือนมิถุนายน 2483 จอมพล ป. พิบูลสงครามเกรงว่าถ้าปล่อยให้ยืดเยื้อต่อไป ฝรั่งเศสอาจจะต้องเสียดินแดนอินโดจีนให้ญี่ปุ่น และเมื่อนั้นไทยอาจจะต้องพบกับปัญหามากกว่านี้อีก จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้เสนอให้รัฐบาลฝรั่งเศสปรับปรุงเส้นกันพรมแดนเสียใหม่ โดยให้ฝรั่งเศสยกดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้กับไทย และมีข้อแม้ว่า หากมีการเปลี่ยนแปลงอธิปไตยในอินโดจีน ฝรั่งเศสจะต้องคืนดินแดนลาวและกัมพูชาให้กับไทย แต่รัฐบาลฝรั่งเศสปฏิเสธไม่รับข้อเสนอดังกล่าวของไทย และยืนยันที่จะแลกเปลี่ยนสัตยาบันเรื่องการไม่รุกรานกันและกันเท่านั้น¹¹⁸

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้หาความสนับสนุนจากประชาชนในการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส ด้วยการออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากประชาชนด้วยดี ประชาชนมีความต้องการที่จะได้ดินแดนที่เสียไปกลับคืนมา และได้เดินขบวนสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ให้รัฐบาลเรียกร้องฝรั่งเศสอย่างเด็ดขาด ทำให้เกิดมติมหาชน ที่เร่งเร้าให้รัฐบาลต้องตอบสนองความต้องการดินแดนอินโดจีน

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 175.

กลับคืนมาอย่างล้นหลาม¹¹⁹ ตามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้แสดงสุนทรพจน์เกี่ยวกับเรื่องนี้เอาไว้ ก่อนที่จะสู้รบกับฝรั่งเศสว่า

“...ได้รับความเห็นพ้องต้องใจ และความสนับสนุนเป็นเอกฉันท์ จากมวลชนชาวไทยทุกหมู่ ทุกคณะ ทุกเพศ ทุกวัย จะเห็นได้จากการอาสาสมัครพลชีวิตเพื่อชาติ จากการสละทรัพย์สิน จากการเดินขบวนแห่ ฯลฯ เป็นองค์พยาน... กล่าวได้ว่า ยังไม่เคยมีครั้งใดใน ประวัติศาสตร์การณัฟงศาสดารของชาติไทย จะได้มีพี่น้องร่วมชาติทั้งในและนอกประเทศ พร้อมใจกันสำแดงความสามัคคีเด็ดเดี่ยว สนับสนุนรัฐบาลเหมือนครั้งนี้...”¹²⁰

จอมพล ป. พิบูลสงครามคงจะรู้ว่า สงครามกับฝรั่งเศสนั้นจะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน และกระแสสนับสนุนจากประชาชนก็มีอยู่อย่างล้นหลามดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้เตรียมตัวเข้าสู่สงคราม ด้วยการเสนอคณะรัฐมนตรี เพื่อขอดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด¹²¹ เพื่อสั่งการกองทัพได้ทั้งสามเหล่าทัพ ซึ่งที่ประชุมได้ให้ความเห็นชอบ ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในกองทัพไทย สามารถสั่งการการรบได้อย่างเด็ดขาด

สงครามอินโดจีนได้เริ่มเกิดขึ้นเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2483 หลังจากที่ฝรั่งเศสส่งเครื่องบินเข้ามาทิ้งระเบิดจังหวัดนครพนม รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้ส่งทหารเข้ารบตอบโต้กับฝรั่งเศส เป็นการรบอย่างไม่เป็นทางการตลอดช่วงเดือนธันวาคม 2483 จนถึง

¹¹⁹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทย*, หน้า 213.

¹²⁰ รอง ศยามานนท์, *ประวัติศาสตร์ไทยในระบบรัฐธรรมนูญ*, หน้า 142. อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน.

¹²¹ “รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, ครั้งที่ 36/2483,” วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ้าหวอ, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 177.

7 มกราคม 2484 รัฐบาลไทยจึงได้ประกาศสงครามกับอินโดจีนฝรั่งเศสอย่างเป็นทางการ¹²² สงครามอินโดจีนดำเนินไปโดยฝ่ายไทยเป็นฝ่ายประสบความสำเร็จมากกว่า สามารถบุกเข้ายึดดินแดนอินโดจีนได้อย่างมากมาย และสามารถจับเชลยศึกฝรั่งเศสได้ 80 คน ส่วนทหารไทยเสียชีวิต 160 คน บาดเจ็บ 423 คน¹²³

ในวันที่ 25 มกราคม 2484 ญี่ปุ่นได้เสนอตัวเป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ผลการเจรจาสามารถตกลงกันได้เมื่อ 28 มกราคม 2484 และลงนามพักรบกันบนเรือรบของญี่ปุ่นเมื่อ 31 มกราคม 2484 ต่อมารัฐบาลไทยส่งพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรเป็นผู้แทนไปเจรจาสันติภาพที่กรุงโตเกียว ผลการเจรจาในอนุสัญญาโตเกียว 9 พฤษภาคม 2484 ปรากฏว่าไทยได้ดินแดนอินโดจีนคืนมา 4 จังหวัด และได้ให้ชื่อจังหวัดทั้งสี่ว่า ล้านช้าง นครจำปาศักดิ์ พิบูลสงคราม และพระตะบอง โดยจังหวัดพิบูลสงครามนั้นตั้งชื่อแทนจังหวัดเสียมราฐ¹²⁴ เพื่อเป็นเกียรติแก่จอมพล ป. พิบูลสงครามในฐานะที่ทำให้ไทยได้ดินแดนดังกล่าวกลับคืนมา

ความสำเร็จจากการได้ดินแดนสี่จังหวัดอินโดจีนคืนมานั้น ได้ส่งผลอย่างมหาศาลต่อจอมพล ป. พิบูลสงครามและรัฐบาล บุคคลในทุกๆวงการ ต่างให้การยอมรับในความสามารถของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างไม่เคยมีมาก่อน เพราะการรบครั้งนี้เป็นไปตามมติมหาชนและที่สำคัญก็คือ เป็นเครื่องพิสูจน์นโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เป็นอย่างดีในการรวบรวมความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวของคนในชาติได้อย่างเหนียวแน่น ภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะ “ท่านผู้นำ” ที่สามารถทำให้แผนที่ประเทศไทยแสดงอาณาเขตได้กว้างขวางมากที่สุด นับจากร.ศ. 112 เป็นต้นมา¹²⁵

¹²² ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2513),

หน้า 107.

¹²³ รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, หน้า 149. อ้างถึงใน ชาลวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย, หน้า 224.

¹²⁴ ชาลวิทย์ เกษตรศิริ, เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว, หน้า 225 และหน้า 257.

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 225-226.

จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับความชื่นชมจากประชาชนทั่วไป และได้รับการขอบคุณจากสภาผู้แทนราษฎร ภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รายงานผลของสงครามและการได้ดินแดนคืน ต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร เมื่อ 9 มิถุนายน 2484 ตามคำเสนอของนายสุวิช พันธเศรษฐ ส.ส. เชียงใหม่ ความว่า “. . . สภาผู้แทน . . . ลงมติขอบคุณรัฐบาล . . . ซึ่งควรจะจารึกเกียรติคุณไว้ ในประวัติศาสตร์ของชาติชั่วกาลปาวสาน” ซึ่งที่ประชุมลงมติเห็นชอบ และได้แสดงความขอบคุณโดยการปรบมือ¹²⁶ นอกจากนี้กระทรวงกลาโหมได้เสนอขอความดีความชอบให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยการขอพระราชทานยศ “จอมพล” ซึ่งได้รับพระราชทานตามคำขอ โดยได้เลื่อนยศจากพลตรีที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ขึ้นเป็น จอมพล ของ 3 เหล่าทัพเมื่อ 28 กรกฎาคม 2484 พร้อมทั้งได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ นพรัตนราชวราภรณ์ เพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูลด้วย

ความสำเร็จและความชื่นชมที่ได้รับอย่างมหาศาลนั้น มีส่วนที่น่าสนใจคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้สร้างความรู้สึกร่วมในความสำเร็จแก่พรรคพวกของตน และทหารที่เข้าร่วมสงครามด้วย โดยการตั้งชื่ออำเภอต่างๆในดินแดน 4 จังหวัดที่ได้คืนมา เพื่อเป็นเกียรติแก่นายทหารและผู้ร่วมงาน เช่น อำเภอเมืองวรรณไวทยากร ในจังหวัดนครจำปาศักดิ์ อำเภอพรหมโยธี อำเภออุบลรัตนราชราชบุรี ในจังหวัดพระตะบอง อำเภอไพรีระยอเดช อำเภอเกรียงศักดิ์พิชิต อำเภอสินธุสงครามชัย ในจังหวัดพิบูลสงคราม อำเภอห่านสงคราม อำเภออดุลเดชจรัส ในจังหวัดล้านช้าง เป็นต้น¹²⁷ นอกจากนี้เมื่อ 24 มิถุนายน 2484 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้จัดให้มีพิธีวางศิลาฤกษ์สร้างอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิขึ้น และจารึกนามทหารผู้เสียชีวิตในสงครามอินโดจีน เพื่อรำลึกถึงความดีของทหารไทย¹²⁸ สิ่งเหล่านี้มีส่วนทำให้บรรดาทหารที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามเกิดความจงรักภักดีต่อจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอย่างยิ่ง และเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามมีอำนาจสูงสุด โดยเฉพาะในช่วงหลังจากได้รับชัยชนะในสงครามอินโดจีนใหม่

¹²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 226 และ หน้า 257.

¹²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 225.

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 257.

ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่ได้รับนั้น ถูกยุบลงไปเมื่อ 9 พฤษภาคม 2484 ตามที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาโตเกียว เมื่อสงครามอินโดจีนสงบลง แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับตำแหน่งดังกล่าวอีกครั้ง เมื่อ 12 พฤศจิกายน 2484 เพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ขยายตัวเข้าสู่เอเชีย และได้ดำรงตำแหน่งนี้ไปจนถึงวันที่ 24 สิงหาคม 2487¹²⁹ ภายหลังจากสูญเสียตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไปเมื่อเดือนกรกฎาคม 2487 ได้เพียง 1 เดือน ทำให้อำนาจการบังคับบัญชาทหารทั้งสามเหล่าทัพ ตกอยู่ในมือของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างเด็ดขาดตลอดช่วงเวลาดังกล่าว

เมื่อสถานการณ์ของสงครามไม่น่าไว้วางใจ และประเทศไทยอาจจะได้รับผลกระทบจากสงครามได้ทุกเมื่อ เพราะในปี 2484 นั้น ญี่ปุ่นสามารถเข้าครอบครองอินโดจีนฝรั่งเศสได้แล้ว ดังนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้เสนอร่างพระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ พ.ศ.2484 เพื่อเตรียมความพร้อมในการรับมือกับสงคราม และสภาผู้แทนราษฎรได้อนุมัติด้วยคะแนนเสียงเอกฉันท์เมื่อ 28 สิงหาคม 2484¹³⁰ นอกจากนี้ในช่วงปลายปี 2484 เมื่อแนวโน้มที่ประเทศไทยจะต้องเข้าสู่สงคราม มีมากขึ้น รัฐบาลจึงได้เสนอพระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน พ.ศ.2484 โดยผ่านสภาผู้แทนราษฎร และบังคับใช้เมื่อ 6 ธันวาคม 2484¹³¹ เพื่อให้รัฐบาลสามารถมีอำนาจรับมือกับสงครามได้อย่างรวดเร็วทันกับเหตุการณ์

สงครามโลกครั้งที่สองในเอเชีย หรือสงครามมหาเอเชียบูรพานั้น ได้ขยายตัวเข้าสู่ประเทศไทยตามความคาดการณ์ของรัฐบาลไทย โดยก่อนหน้าที่ญี่ปุ่นจะบุกไทยนั้น ปรากฏว่าญี่ปุ่นได้ส่งคนเข้ามาในเมืองไทยจำนวนมาก และศึกษาสภาพภูมิประเทศรวมทั้งจุดยุทธศาสตร์

¹²⁹ “ประกาศยุบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแต่งตั้งแม่ทัพใหญ่ และรองแม่ทัพใหญ่,” *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 61 ตอน 52, (24 สิงหาคม 2487), หน้า 754. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 415.

¹³⁰ “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 9/2484 (สามัญ) สมัย 2 ชุด 3,” วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ.2484. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 230.

¹³¹ “รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, (พิเศษ),” วันที่ 3 ธันวาคม 2484. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 233.

ต่างๆของไทยเอาไว้ล่วงหน้าแล้ว เพื่อเตรียมพร้อมในการบุกประเทศไทยตลอดเวลา¹³² แม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นจะเป็นไปอย่างดีมากกว่าประเทศใดๆก็ตาม

จอมพล ป. พิบูลสงคราม คงจะทราบถึงเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นว่า ไทยคงหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องเข้าร่วมกับญี่ปุ่น ด้วยเหตุผลที่ว่า ในขณะนั้น ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะตลอดเวลาในการรบด้านเอเชีย และความสามารถของกองทัพไทยก็ไม่อาจจะสู้กับญี่ปุ่นได้ จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้ติดต่อขอความช่วยเหลือไปยังอังกฤษ เพื่อขอเครื่องบินขับไล่ แต่ได้รับการตอบปฏิเสธ และเมื่อเสนอให้ร่วมมือกันป้องกันการรุกรานของญี่ปุ่น อังกฤษก็ตอบปฏิเสธอีก โดยแจ้งกลับมาว่า “ไม่มีกำลังเพียงพอ ให้ไทยรักษาตัวเอง เขตแดนใคร ผู้นั้นเป็นผู้รักษา”¹³³ สถานการณ์เช่นนั้นทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องประสบปัญหาอย่างมากว่าจะกำหนดอนาคตของประเทศไทยอย่างไร หากจะต่อสู้กับญี่ปุ่น ก็คงไม่มีวันสู้ได้ และถ้าหากจอมพล ป. พิบูลสงครามจะยอมแพ้ญี่ปุ่นโดยไม่ต่อสู้ นั่นก็คงทำไม่ได้ เพราะในช่วงเวลาที่ผ่านมามี จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ปลุกระดมให้คนไทยต่อสู้กับต่างชาติอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นการยอมแพ้ก็คงทำไม่ได้อีกเช่นกัน เนื่องจากความเสียหายจากการยอมแพ้ของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น ผู้ที่ต้องรับผิดชอบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งรณรงค์ให้ประชาชนและต่างประเทศเห็นว่า ไทยจะต่อสู้กับทุกชาติที่รุกรานไทย แต่ถ้าหากไทยยอมแพ้อย่างง่ายๆ ภาพพจน์ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คงจะสูญสิ้นไปในพริบตาเลยทีเดียว

สถานการณ์ดังกล่าวที่อาจจะเรียกได้ว่า “กลืนไม่เข้า คายไม่ออก” ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามรู้ดีว่า มีทางเดียวที่จะแก้ไขข้อจำกัดของวิธีการต่างๆที่กล่าวมาแล้วได้ ก็คือ ต้องแสดงให้เห็นต่างชาติเห็นว่า ประเทศไทยเข้าร่วมกับญี่ปุ่นก็เพราะถูกญี่ปุ่นบีบบังคับ เนื่องจากไทยตกอยู่ในสภาวะจำยอม อันอาจจะทำให้ไทยได้รับความเห็นใจจากต่างชาติก็ได้¹³⁴ และเพื่อให้ประชาชนเห็นว่าไทยต้องเข้าร่วมกับญี่ปุ่นเพราะหลีกเลี่ยงไม่ได้ อันจะทำให้ประชาชนไม่เสื่อม

¹³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 234-235. และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย, หน้า 227-233.

¹³³ ห่องสมุดพิบูลสงคราม, บันทึกเรื่องการป้องกันประเทศของจอมพล ป. พิบูลสงคราม, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 245-246.

¹³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 246-247.

ศรัทธาในตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะก่อนหน้านั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ประกาศนโยบายเป็นกลางอย่างแข็งขัน และได้เรียกร้องให้คนไทยต่อต้านผู้รุกรานอย่างสุดความสามารถ ด้วยการประกาศให้พระราชบัญญัติกำหนดหน้าที่ของคนไทยในเวลารบ พ.ศ.2484 เมื่อ 28 สิงหาคม พ.ศ.2484¹³⁶ ดังนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้เดินทางไปตรวจราชการชายแดนด้านตะวันออก¹³⁸ เพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญปัญหาโดยตรง โดยมอบให้หลวงอดุลเดชจรัส รักษาราชการในตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และ ให้หลวงพรหมโยธี เป็นผู้รักษาราชการในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดแทนตน

ฝ่ายญี่ปุ่นได้ส่งผู้แทนประกอบด้วยเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยและทูตทหารมาเจรจากับฝ่ายไทยเมื่อ 7 ธันวาคม 2484¹³⁷ พร้อมๆกับการโจมตีฐานทัพเรือเพิร์ลฮาร์เบอร์ของสหรัฐอเมริกา และการบุกอาณานิคมของตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งขณะนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่อยู่ในกรุงเทพฯ โดยญี่ปุ่นขอเดินทัพผ่านประเทศไทย และขอให้ไทยอย่าได้ขัดขวางหรือต่อสู้กับญี่ปุ่น ดังนั้นหลวงอดุลเดชจรัสจึงสั่งเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาข้อเสนอของญี่ปุ่น แต่ไม่อาจตัดสินใจได้เพราะอำนาจการตัดสินใจอยู่ที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุด ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงได้ขอเลื่อนเวลาการตัดสินใจออกไปอีก แต่ญี่ปุ่นไม่อาจจะรอได้ และส่งทหารยกพลขึ้นบกที่ฝั่งไทยตามจังหวัดต่างๆของไทย เมื่อเวลา 02.00 น. ของวันที่ 8 ธันวาคม 2484 และมีการปะทะกันระหว่างไทยกับญี่ปุ่นอย่างหนัก โดยเฉพาะที่ปัตตานีและสงขลา ซึ่งฝ่ายไทยได้รับความเสียหายอย่างมาก¹³⁸

เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามเดินทางกลับมาถึงกรุงเทพฯ และเข้าร่วมประชุมในเวลา 06.50 น. เป็นการด่วน โดยคณะรัฐมนตรีเสนอให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ตัดสินใจ แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามคัดค้านว่า ต้องเป็นไปตามมติของที่ประชุม หลวงอดุลเดชจรัสจึงเสนอว่า เท่าที่ได้

¹³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 230-231.

¹³⁶ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม, เล่ม 2, (กรุงเทพฯ: ศูนย์การพิมพ์, 2518), หน้า 231-242.

¹³⁷ เทียมจันทร์ อ่ำแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 247.

¹³⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย, หน้า 233-234.

ปรึกษากันแล้ว เห็นมืออยู่ทางเดียวคือ ต้องผ่อนปรนและหยุดยิง เพื่อหลีกเลี่ยงการรบ ซึ่งก็คงจะตรงกับความคิดของจอมพล ป. พิบูลสงครามอยู่แล้ว เพราะขึ้นสู่ต่อไปก็คงจะไม่มีโอกาสชนะ ดังนั้นคณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้สั่งหยุดยิง เมื่อเวลา 07.30 น.¹³⁹ และได้เจรจากับญี่ปุ่นเมื่อเวลา 07.45 น. ผลการเจรจา ไทยยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านไประยะหนึ่งและพม่า ซึ่งเหตุการณ์เมื่อ 8 ธันวาคม 2484 นั้นคือจุดเริ่มของการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สอง ร่วมกับญี่ปุ่นอย่างเต็มตัวในเวลาต่อมานั่นเอง

2.3.3.2 การเข้าร่วมกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่สอง

การเข้าร่วมกับญี่ปุ่นเริ่มขยายตัวมากขึ้น เมื่อญี่ปุ่นขอเปลี่ยนสัญญาเดิม จากที่ขอเพียงเดินทัพผ่าน ก็ให้เปลี่ยนเป็นการร่วมมือกันทางทหารกับญี่ปุ่น ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ตกลงทำสัญญาร่วมมือทางทหารกับญี่ปุ่น เมื่อ 11 ธันวาคม 2484 และมีการลงนามในสัญญาให้ความร่วมมือระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร เมื่อ 21 ธันวาคม 2484¹⁴⁰ ท่ามกลางการคัดค้านของหลวงอดุลเดชจรัส และหลวงประดิษฐมนูธรรม¹⁴¹ ที่ไม่เห็นด้วยกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนั่นเป็นสัญญาณเริ่มต้นของความขัดแย้ง อันนำไปสู่การสิ้นอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามในปี 2487 ด้วย

จอมพล ป. พิบูลสงครามได้พยายามโน้มน้าวจิตใจประชาชนให้เห็นด้วยกับการตัดสินใจของรัฐบาล โดยพยายามโจมตีพฤติกรรมของอังกฤษ และสนับสนุนญี่ปุ่นมากขึ้น ทั้งทางวิทยุกระจายเสียง และหนังสือพิมพ์ ก่อนที่จะประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ในปี 2485

¹³⁹ “รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, (พิเศษ),” วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484, อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 251-252.

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 260 และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย, หน้า 235.

¹⁴¹ “รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, (พิเศษ),” วันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2484, อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 259.

หลังจากที่ได้ลงนามในสัญญาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นไปเมื่อ 21 ธันวาคม 2484 แล้ว หลังจากนั้นอีกประมาณ 1 เดือน คือ ในวันที่ 25 มกราคม 2485 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ตัดสินใจประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นการตัดสินใจที่หวังผลในภายหน้า ทั้งด้านการรักษาผลประโยชน์ของชาติ คือ เก่งว่า กองทัพญี่ปุ่นจะปลดอาวุธกองทัพไทย หากไทยไม่เข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตน คือ เก่งว่าเมื่อญี่ปุ่น ปลดอาวุธทหารไทยแล้ว ต่อมาก็จะปลดรัฐบาลด้วย ซึ่งอาจจะตั้งฝ่ายตรงข้ามกับจอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นมาเป็นรัฐบาล ตามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามหวาดระแวงก็ได้¹⁴²

การตัดสินใจลงนามในสัญญากับญี่ปุ่น 2 ฉบับหลังนั้น ได้เริ่มสร้างความขัดแย้งภายในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับหลวงประดิษฐมนูธรรม และหลวงอดุลเดชจรัส ซึ่งก่อนหน้านี้ถือได้ว่า เป็นแนวร่วมที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามมา โดยตลอด และจากจุดเริ่มของความขัดแย้งครั้งนี้ได้นำไปสู่การต่อต้าน จนกระทั่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องสูญเสียอำนาจไปในปี 2487 นั่นเอง

ปัจจัยที่สนับสนุนให้จอมพล ป. พิบูลสงครามตัดสินใจในประกาศสงครามกับอังกฤษ และสหรัฐอเมริกานั้น สามารถแยกเป็นประเด็นใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. นโยบายเป็นกลางที่นำมาใช้นั้นไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะไทยต้องถูกล่วงล้ำ อธิปไตยจากประเทศต่างๆ ไม่ว่าจะญี่ปุ่น หรืออังกฤษ อยู่เสมอ
2. การถูกญี่ปุ่นบีบบังคับให้เข้าร่วมกับญี่ปุ่นอย่างเต็มตัว ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่กล้าปฏิเสธ หรือต่อสู้กับญี่ปุ่น เนื่องจากสู้ไม่ได้ และถ้าขึ้นสู้ไปก็รังแต่จะทำให้สถานการณ์ของ จอมพล ป. พิบูลสงครามเลวร้ายลงไปอีก เพราะกลัวว่าจะถูกปลดอาวุธ และถูกบังคับให้ออกจาก ตำแหน่ง แล้วตั้งฝ่ายตรงข้ามของตนเข้ามาเป็นรัฐบาลแทน ซึ่งจะทำให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องเสียประโยชน์ไปด้วย
3. ภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามยินยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทย และต่อมาก็ได้ลงนามเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นนั้น เป็นพฤติกรรมที่แสดงได้ถึงการใช้อำนาจของ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เป็นอย่างดี เพราะก่อนที่จะถูกญี่ปุ่นบุกนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม

¹⁴² “รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี, (ลับ),” วันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2484. อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า 243.

ประกาศวางตัวเป็นกลางอยู่เสมอ และการยอมร่วมกับญี่ปุ่นครั้งนี้ ก็เป็นการร่วมมือเพราะไม่มีทางเลือก ดังนั้น ความศรัทธาของกลุ่มอำนาจต่างๆที่เคยมีต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ย่อมจะลดลงไป และทำให้อำนาจการบังคับบัญชาของจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องลดน้อยลงด้วย เพราะเมื่อยอมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของญี่ปุ่นแล้ว การออกคำสั่งใดๆของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็จำเป็นที่จะต้องระวังมิให้กระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์กับกองทัพญี่ปุ่นด้วย สถานการณ์ดังกล่าวทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามรู้สึกว่ ความเด็ดขาดในอำนาจที่แท้จริงของเขาได้สูญหายไปแล้ว เพราะหลังจากยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่าน ก็เท่ากับว่ามีอำนาจที่เหนือกว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามมาคอยควบคุมเขาอีกทีหนึ่ง ดังนั้น วิธีที่จะสกัดการครอบงำของญี่ปุ่นออกไปให้ได้ ก็คงมีแต่วิธีที่นำเอากองทัพญี่ปุ่นมาสนับสนุนตนเอง เป็นพวกเดียวกับตนเองเท่านั้น เป็นการเปลี่ยนสภาพจากการถูกควบคุมมาเป็นการได้รับความสนับสนุน และการเข้าร่วมกับญี่ปุ่นอย่างเต็มตัว ก็เป็นวิธีที่จะทำให้ญี่ปุ่นหันมาให้การสนับสนุนเขาได้ นอกจากนี้ วิธีดังกล่าวยังจะทำให้เขาได้รับความแข็งแกร่งในอำนาจ รวมทั้งความเข้มแข็งทางการเมืองภายในที่เคยมีอยู่แต่เดิม แต่ต้องสูญหายไประยะหนึ่งเมื่อมีการยินยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่าน กลับคืนมาได้อีกครั้งหนึ่ง ภายใต้การสนับสนุนของกองทัพญี่ปุ่น ซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจที่ทรงพลังมากที่สุดในพื้นที่ผืนแผ่นดินไทยในขณะนั้นนั่นเอง

การยินยอมอ่อนข้อให้แก่ญี่ปุ่น โดยการลงนามในสัญญาทั้งสามฉบับนั้น รวมทั้งการปรับคณะรัฐมนตรีภายหลังจากที่ยอมให้มีการเดินทัพผ่านไปแล้ว ด้วยการปรับคณะรัฐมนตรีเพื่อเอาหลวงประดิษฐมนูธรรมออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ไปดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2484 เนื่องจากหลวงประดิษฐ

การคาดการณ์ดังกล่าวเป็นผลมาจากเงื่อนไขในการเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่น หากจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่เข้าร่วมกับญี่ปุ่นแล้วญี่ปุ่นสามารถบุกเข้าไทยได้ ญี่ปุ่นก็จะไม่ไร้วางใจจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยอาจจะปลดจอมพล ป. พิบูลสงครามออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้วตั้งคนอื่นที่ญี่ปุ่นไร้วางใจมาดำรงตำแหน่งแทน ซึ่งหากเป็นไปตามนั้นก็ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องสูญเสียบอำนาจทางการเมืองภายในประเทศไปด้วย แต่หากเข้าร่วมกับญี่ปุ่นอย่างเต็มตัวก็อาจจะทำให้ญี่ปุ่นไร้วางใจจอมพล ป. พิบูลสงครามและให้การสนับสนุนในการดำเนินกิจการทางการเมืองภายในต่อไป ซึ่งเป็นวิธีเดียวที่จอมพล ป. พิบูลสงครามจะรักษาอำนาจภายในประเทศไว้ได้.

มธุรกรรมไม่เห็นด้วยกับการร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิด¹⁴³ และยังสามารถคัดค้านการขอกู้เงินจาก กองทัพญี่ปุ่นอีกด้วย ทำให้ญี่ปุ่นไม่พอใจหลวงประดิษฐมนูธรรม ดังนั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงตัดสินใจย้ายหลวงประดิษฐมนูธรรม เพื่อลดความไม่พอใจจากญี่ปุ่น และเพื่อลดการคัดค้าน การทำงานของตนอีกทางหนึ่งด้วย

การปรับคณะรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีขึ้นอีกครั้งหนึ่งเมื่อ 10 มีนาคม 2485 เพื่อปรับปรุงนโยบายของรัฐบาลให้เหมาะสมกับการเข้าร่วมสงครามกับญี่ปุ่นตามความคิด ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงกลาโหมและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ควบคู่กับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี อีกครั้งหนึ่ง¹⁴⁴

ภายหลังจากที่ได้จัดการเรื่องเสถียรภาพของรัฐบาลด้วยการปรับคณะรัฐมนตรีไปแล้ว ในด้านการบริหารประเทศ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ใช้อำนาจในตำแหน่งผู้บัญชาการทหาร สูงสุดสั่งราชการต่างๆด้วยความเด็ดขาด และรวบอำนาจการปกครองไว้ที่ตนเองแต่เพียงผู้เดียว โดยการขอคณะรัฐมนตรีระบุนำอำนาจหน้าที่ของนายกรัฐมนตรี และอำนาจหน้าที่ของผู้บัญชาการ ทหารสูงสุดในยามสงคราม¹⁴⁵ เพื่อหลีกเลี่ยงจากการถูกกล่าวหาว่าเป็นเผด็จการ โดยใช้มติ คณะรัฐมนตรีในการให้ความเห็นชอบต่อการใช้อำนาจเด็ดขาดดังกล่าว¹⁴⁶ และปรากฏว่าในสมัย สงครามนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามมักจะหลีกเลี่ยงที่จะสั่งราชการในนามนายกรัฐมนตรี แต่จะ

¹⁴³ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย, หน้า 278.

¹⁴⁴ เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487)," หน้า 293-295.

¹⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 309-312. ด้วยเหตุผลที่ว่า "ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสั่งได้ใน เหตุฉุกเฉิน ต้องการเร็ว รอทำตามกฎหมายแบบแผนไม่ทันการ ก็สั่งให้ใครๆปฏิบัติได้ชั่วคราว แล้วเสนอรัฐบาลเพื่อพิจารณา" หน้า 308. และเพื่อแสดงให้เห็นว่าถ้าหากมีคำสั่งใดใน ระหว่างสงครามที่ผิดไปจากกฎหมายหรือบั่นทอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนแล้ว ให้ถือว่ามีใ้ การปฏิบัติหน้าที่โดยพลการ แต่เป็นการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่สามารถสั่ง เกินกว่ากฎหมายปกติได้.

¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 302-305.

ออกคำสั่งในนามผู้บัญชาการทหารสูงสุดมากกว่า¹⁴⁷ เนื่องจากเหตุผลที่ว่าอำนาจของผู้บัญชาการทหารสูงสุดนั้นเป็นการสั่งเพื่อรักษาความมั่นคงทางทหาร มิใช่การใช้อำนาจเผด็จการของนายกรัฐมนตรี

บทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ยังคงเป็นไปโดยยึดหลักการใช้ลัทธิเชื้อผู้นำเหมือนเช่นเคย และมีลักษณะรุนแรงมากกว่าในระยะก่อนสงครามเสียอีก โดยการพยายามสร้างภาพพจน์ให้ตนเองเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทยในด้านต่างๆ เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ไม่ว่าจะ

1. การประกาศให้วันเกิดของตน คือ วันที่ 14 กรกฎาคม เป็นวันหยุดราชการ
2. การให้ความสำคัญกับวันครบรอบแต่งงานของจอมพล ป. พิบูลสงครามกับท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม คือวันที่ 14 มกราคม
3. การตีตราภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามตามสถานที่ราชการต่างๆ
4. การฉายภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามในโรงภาพยนตร์ ให้ประชาชนยืนตรงทำความเคารพเทียบเท่ากับกษัตริย์
5. การสร้างสัญลักษณ์ประจำตัว คือโกสีเขียว ตามวันเกิดของจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือวันพุธ ปิระกา ติดไว้ตามประตู หน้าต่างของสถานที่ราชการ¹⁴⁸

แต่ถึงแม้ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามจะพยายามโน้มน้าวจิตใจประชาชนให้เห็นด้วยการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นด้วยวิธีการต่างๆ ก็ไม่สามารถทำให้ประชาชนเห็นด้วยกับนโยบายดังกล่าวได้ เพราะการนำประเทศเข้าร่วมกับญี่ปุ่นได้สร้างความเดือดร้อนให้กับประชาชนทั่วประเทศ โดยเฉพาะผลทางเศรษฐกิจและจากภัยสงคราม กล่าวคือ ในช่วงก่อนการเข้าร่วมกับญี่ปุ่นนั้น แม้ว่าจะเกิดสงครามโลกขึ้นแล้วก็ไม่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของไทยมากนัก เพราะไทยยังไม่ใช่คู่สงครามกับใคร แต่เมื่อไทยประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษมีผลทำให้สภาพเศรษฐกิจของไทยได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง โดยที่ไทยไม่สามารถทำการค้ากับประเทศอื่นได้อย่างเสรีอีก ยกเว้นจะค้าขายกับญี่ปุ่น¹⁴⁹ ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่ไทยเสียเปรียบ เพราะไทย

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 306.

¹⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 339-347.

¹⁴⁹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย, หน้า 244-245.

ต้องซื้อสินค้าจากญี่ปุ่นในราคาที่แพงกว่าเดิมและยังต้องขายสินค้าให้ญี่ปุ่นในราคาที่ถูกลงกว่าเดิมอีกด้วย

นอกจากไทยจะส่งสินค้าเข้าไม่ได้และส่งสินค้าออกก็ไม่ได้แล้ว เงินตราสำรองต่างประเทศของไทย 60 เปอร์เซนต์ที่ฝากไว้ในธนาคารที่กรุงลอนดอนและนิวยอร์กก็ถูกกักกันไว้¹⁵⁰ เนื่องจากไทยได้ประกาศสงครามต่อ 2 ประเทศนั้น ทำให้รัฐบาลมีรายได้ไม่พอจากรายจ่าย ประกอบกับการที่ญี่ปุ่นได้กู้เงินจากรัฐบาลไทยเพื่อใช้จ่ายในกองทัพญี่ปุ่นที่ตั้งอยู่ในประเทศไทยถึง 5 หมื่นคนในรูปของ “เงินยืมพิเศษ” อีกจำนวนมหาศาลซึ่งมากกว่างบประมาณของรัฐบาลไทยมาก คือในช่วงปี 2486-2488 ญี่ปุ่นได้กู้เงินจากไทยถึง 1,530 ล้านบาท ในขณะที่งบประมาณของไทยในช่วงปี 2484-2488 มีเพียงปีละประมาณ 200 ล้านบาทเท่านั้น¹⁵¹ จากสาเหตุทั้งสามประการดังกล่าวคือปัญหาการค้า, ปัญหาเงินตราต่างประเทศ และปัญหาการกู้เงินของกองทัพญี่ปุ่น ส่งผลให้เกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้นในเมืองไทยอย่างมาก ค่าครองชีพในปี 2488 สูงขึ้นจากปี 2481 ถึง “ร้อยละร้อย” หรือเทียบค่าของเงินบาทเมื่อสิ้นสงครามนั้น เงิน 1 บาทมีค่าเท่ากับเงินเพียง 9.35 สตางค์เมื่อปี 2481 และส่งผลกระทบต่อมาถึงปัญหาการขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภค ปัญหาสินค้ามีราคาแพงเงินบาทไม่มีค่า จนกระทั่งรัฐบาลต้องให้ประชาชนเข้าแถวปันส่วนสินค้ากัน¹⁵² ซึ่งเป็นสภาพที่สร้างความเดือดร้อนและความลำบากแก่คนไทยทั่วประเทศอย่างมาก

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 245. และมีผลทำให้งบประมาณของรัฐบาลติดลบทุกปี โดยในปี 2487 ติดลบถึง 96 ล้านบาท.

เงินยืมพิเศษเป็นผลมาจากการลงนามเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นเมื่อ 21 ธันวาคม 2484 ทั้งทางการเมือง การทหาร และการเศรษฐกิจ ทำให้การใช้จ่ายของญี่ปุ่นในไทยเป็นไปในลักษณะของการกู้เงินบาทไปใช้ แทนที่จะเป็นการพิมพ์ธนบัตรของตนเองหรือ invasion notes ขึ้นมาใช้เหมือนอย่างที่ญี่ปุ่นทำในดินแดนอื่นๆที่ญี่ปุ่นเข้าไปยึดครอง ซึ่งส่งผลให้เกิดภาวะเงินเฟ้อขึ้นอย่างรุนแรงถึงร้อยละร้อยตามที่กล่าวมา.

¹⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 245-248.

¹⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 246-247.

นอกจากปัญหาทางเศรษฐกิจแล้ว ภัยสงครามยังได้สร้างความเดือดร้อนให้ประชาชนอย่างมาก จากการระดมทิ้งระเบิดทางอากาศของฝ่ายสัมพันธมิตร ทำให้ประชาชนต้องอพยพหลบหนีการทิ้งระเบิดกันอย่างยากลำบาก เพราะในช่วงปี 2485-2488 นั้น ในเขตกรุงเทพ-ธนบุรี มีการเปิดหอแจ้งภัยทางอากาศให้ประชาชนหลบหนีถึง 143 ครั้ง¹⁵³ ทำให้ประชาชนต้องอพยพภัยสงครามไปอยู่ตามหัวเมืองต่างๆจำนวนมาก ดังนั้นเมื่อประชาชนเกิดความเดือดร้อนทั้งจากปัญหาทางเศรษฐกิจและจากภัยสงคราม ซึ่งเป็นผลมาจากการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้ประชาชนทั่วไปเห็นผลเสียจากนโยบายดังกล่าวและนำไปสู่การเสื่อมความนิยมในตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามในที่สุด

2.4 การสิ้นสุดอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

จากการนำประเทศไทยเข้าสู่สงคราม รวมทั้งการใช้อำนาจเผด็จการในการบริหารประเทศ ประกอบกับแรงต่อต้านจากกลุ่มของหลวงประดิษฐมนูธรรม ทำให้สถานภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่มีความมั่นคงเหมือนเช่นเคย จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงหาวิธีทดสอบความจงรักภักดีของกลุ่มกำลังต่างๆ ด้วยการประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2486¹⁵⁴ และหลังจากที่ได้มีการประกาศการลาออกทางวิทยุกระจายเสียงไปแล้ว แต่ต่อมาจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับไม่ยอมลาออกตามที่ประกาศ ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้แก่บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นอย่างมาก และทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เห็นถึงความพยายามของสภาผู้แทนราษฎรที่จะรวมพลังกันผลักดันให้รัฐบาลของตนต้องลาออกให้ได้¹⁵⁵ จึงได้หาวิธีการควบคุมสภาผู้แทนราษฎรให้อยู่ในอำนาจของตนอย่างเด็ดขาด เหมือนที่เคยเป็นมา

¹⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 249.

¹⁵⁴ เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 360-361.

¹⁵⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย, หน้า 302-304.

จอมพล ป. พิบูลสงครามได้แสดงบทบาทในการมีอำนาจเหนือสภาผู้แทนราษฎร ด้วยการยับยั้งมติสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ 26 มิถุนายน 2486 ที่มีการลงมติให้นายทวี บุญยเกษตร กับ นายควง อภัยวงศ์ เป็นประธาน และรองประธานสภาผู้แทนราษฎรตามลำดับ¹⁵⁶ เหตุที่ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้คัดค้านไม่ให้บุคคลทั้งสองเข้าดำรงตำแหน่งดังกล่าว เนื่องจาก จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่พอใจบุคคลทั้งสองในคราวที่ประกาศลาออกจากตำแหน่งเมื่อเดือน กุมภาพันธ์ 2486 แล้ว คือนายทวี บุญยเกษตร ในฐานะเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เป็นผู้ที่นำใบลาออกไปให้กรมโฆษณาการประกาศให้ประชาชนทราบ แต่ต่อมาจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ยอมลาออกตามที่ได้เขียนใบลา และเกิดความไม่พอใจที่นายทวี บุญยเกษตร นำใบลาออกไปประกาศดังกล่าว ส่วนนายควง อภัยวงศ์ไม่ได้เข้าร่วมประชุมคณะรัฐมนตรีหลังจากที่มีการประกาศลาออก ซึ่งทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่พอใจตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา นอกจากนี้จอมพล ป. พิบูลสงครามยังเกรงว่านายทวี บุญยเกษตร และนายควง อภัยวงศ์จะใช้อำนาจในฐานะประธาน และรองประธานสภาผู้แทนราษฎร ร่วมมือกับหลวงประดิษฐมนูธรรมในการจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นได้อย่างถูกต้อง¹⁵⁷ ซึ่งจะสร้างปัญหาให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอย่างมากในภายหลัง ดังนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้คัดค้านมติดังกล่าว เพื่อป้องกันความยุ่งยากที่อาจจะเกิดขึ้นได้

บทบาทต่างๆที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้แสดงออกมาภายหลังจากที่ได้นำประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สองแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการใช้ลัทธิผู้นำ การปรับคณะรัฐมนตรี การยับยั้งมติสภาผู้แทนราษฎร และที่สำคัญคือ การใช้อำนาจเผด็จการในลักษณะต่างๆ ได้ส่งผลให้เกิดการแตกแยกในหมู่ผู้ก่อการคณะราษฎรและในกองทัพอย่างรุนแรง กลุ่มอำนาจต่างๆที่แตกแยกกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ร่วมมือกันดำเนินความพยายามที่จะผลักดันให้จอมพล ป.

¹⁵⁶ “รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 1/2486 (สามัญ), สมัยที่ 2, ชุดที่ 3,” วันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ.2486.

¹⁵⁷ ทวี บุญยเกษตร, “ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์โลกครั้งที่สอง,” เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า 317. อ้างถึงใน , เรื่องเดียวกัน, หน้า 363.

ความยุ่งยากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามหวาดระแวงก็คือการที่บุคคลในรัฐบาลเริ่มที่จะไม่จงรักภักดีต่อตนเอง โดยเฉพาะนายทวี บุญยเกษตร ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเข้าใจว่าเป็นผู้มีความต้องการให้ตนพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจากการลาออกเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2486 จึงไม่ต้องการให้นายทวีเข้ามามีบทบาททางการเมืองในระดับสูงอีก.

พินุลสงครามพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอย่างจริงจัง โดยเฉพาะในช่วงปี 2486-2487 โดยกลุ่มที่แตกแยกกับจอมพล ป. พินุลสงคราม แล้วได้รวมตัวกันเพื่อผลักดันให้จอมพล ป. พินุลสงครามพ้นจากตำแหน่งนั้น สามารถแยกได้ดังนี้

1. กลุ่มพลเรือน ภายใต้การนำของหลวงประดิษฐมนูธรรม ที่ถูกปรับออกจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังไปเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ได้ดำเนินการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้น เพื่อต่อต้านกองทัพญี่ปุ่น และเพื่อโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พินุลสงคราม กลุ่มพลเรือนนี้ ต่อมาได้มีแนวร่วมเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็นบรรดาศาสนาที่ถูกรับออกจากรัฐบาล หรือบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยเฉพาะผู้แทนราษฎรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้ร่วมมือกับหลวงประดิษฐมนูธรรมอย่างแข็งขัน จนสามารถทำให้จอมพล ป. พินุลสงครามต้องยอมลาออกไปเมื่อเดือนกรกฎาคม 2487

2. กลุ่มทหารเรือ เนื่องจากจอมพล ป. พินุลสงครามได้เกิดการแตกแยกกับผู้นำสายทหารเรือ เช่น หลวงนาวาวิจิตร (พล.ร.ต.ผั่น นาวาวิจิตร) และ หลวงสังวรยุทธกิจ (น.อ.สังวรณัฐวรรณสีพ) ซึ่งเป็นผู้ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ร่วมกันมา ต่างก็ถูกจอมพล ป. พินุลสงครามออกคำสั่งให้พ้นจากราชการ¹⁵⁸ หรือแม้กระทั่งหลวงสินธุสงครามชัย ผู้บัญชาการทหารเรือ ก็ถูกจอมพล ป. พินุลสงครามระแวงว่าจะทำการล้มล้างอำนาจของตนด้วยเช่นกัน¹⁵⁹ ประกอบกับความไม่พอใจของกองทัพเรือ ที่มีต่อกองทัพบกในเรื่องงบประมาณพัฒนากองทัพ ซึ่งกองทัพเรือมักจะได้รับน้อยกว่ากองทัพบกเสมอมา¹⁶⁰ และการได้รับการแบ่งสรรอำนาจทางการเมือง ในลักษณะที่ทหารบกมีโอกาสเข้าดำรงตำแหน่งที่สามารถควบคุมกำลังได้มากกว่าทหารเรือมาตลอด เพราะแม้แต่หลวงสินธุสงครามชัย ที่เป็นถึงผู้บัญชาการทหารเรือ ก็ไม่เคยมีโอกาสเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเลยแม้แต่ครั้งเดียว นอกจากนี้ในการปรับคณะรัฐมนตรีครั้งล่าสุด เมื่อ 10 มีนาคม 2485 เพื่อรับกับสภาพสงครามนั้น หลวงสินธุสงครามชัยก็ยังได้รับแต่งตั้ง

¹⁵⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติศาสตร์การเมืองไทย, หน้า 307-308.

¹⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 310.

¹⁶⁰ สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492, หน้า 83-87.

ตั้งให้เป็นเพียงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการ¹⁶¹ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการคุมกำลังของประเทศแต่อย่างใด

3. กลุ่มตำรวจ ภายใต้การนำของหลวงอดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ ขุนศรีศรากร ผู้บังคับการตำรวจสันติบาล ซึ่งทำงานให้กับจอมพล ป. พิบูลสงครามมาตลอดเช่นกัน กลุ่มตำรวจได้แตกแยกออกจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาเข้าร่วมกับกลุ่มพลเรือนของหลวงประดิษฐมนูธรรม ภายหลังจากที่หลวงอดุลเดชจรัสไม่เห็นด้วยกับแผนการต่อต้านญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ต้องการจะสร้างเมืองหลวงใหม่ที่เพชรบูรณ์ เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมกำลังต่อต้านญี่ปุ่น แต่เริ่มหันไปคล้อยตามความคิดของหลวงประดิษฐมนูธรรมที่เห็นว่า จำเป็นต้องเอาจอมพล ป. พิบูลสงครามออกจากตำแหน่งให้ได้ เพื่อผลทางด้านการแก้ไขปัญหาเรื่องเอกราชของไทยภายหลังสงครามจบลง¹⁶² โดยหลวงอดุลเดชจรัสตัดสินใจสนับสนุนหลวงประดิษฐมนูธรรมอย่างจริงจังเมื่อประมาณเดือนตุลาคม 2486 หลังจากที่นายดิเรก ชัยนาม กลับจากการเป็นทูตที่ญี่ปุ่นมาเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ โดยทำหน้าที่เป็นคนกลางติดต่อชักชวน และประสานงาน¹⁶³ จนกระทั่งหลวงอดุลเดชจรัสตัดสินใจเข้าร่วมขบวนการต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงครามดังกล่าว นับเป็นผู้สนับสนุนรายสำคัญที่สุด ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องสูญเสียไป และทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามถูกโดดเดี่ยวจากผู้ร่วมงานของตนชัดเจนมากยิ่งขึ้น

การรวมพลังต่อต้านการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายใต้การนำของหลวงประดิษฐมนูธรรม ที่ดำเนินการโดยผ่านการรวมตัวในนามขบวนการ

¹⁶¹ เทียมจันทร์ อ้าแหว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 294-295.

¹⁶² สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2481-2492, หน้า 140-141.

¹⁶³ สุพจน์ ตำนตระกุล, พล.ต.อ. อดุล อดุลเดชจรัส พุดถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ นายปรีดี พนมยงค์ และจอมพล ป. พิบูลสงคราม, (กรุงเทพฯ: ศิริพรการพิมพ์, 2522), หน้า 235-236.

เสรีไทย¹⁶⁴ ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และในที่สุดฝ่ายต่อต้านก็พบกับหนทางที่จะขจัดจอมพล ป. พิบูลสงครามออกจากตำแหน่ง ด้วยการใช้อำนาจตามระบอบรัฐสภา นั่นคือการลงมติไม่รับรองพระราชกำหนดของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามถึง 2 ฉบับ ภายในเวลาเพียง 2 วัน อันมีผลทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ 24 กรกฎาคม 2484 และถูกปลดออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดเมื่อ 24 สิงหาคม 2484 อันเป็นจุดจบสิ้นของอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามในยุคแรกอย่างแท้จริง

พระราชกำหนด 2 ฉบับดังกล่าว ที่นำไปสู่การลาออกจากตำแหน่งของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น คือ

1. พระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์
2. พระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล¹⁶⁵

การสร้างเมืองเพชรบูรณ์เป็นเมืองหลวงใหม่ และการสร้างพุทธบุรีมณฑลที่สระบุรี ในช่วงปลายของสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ถือได้ว่าเป็นแผนยุทธศาสตร์ของการต่อต้านญี่ปุ่นขั้นสุดท้าย ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ให้ความสำคัญกับโครงการดังกล่าวอย่างมาก เพื่อใช้เป็นฐานทัพของไทยร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรในการต่อต้านญี่ปุ่น¹⁶⁶ ซึ่งเป็นโครงการเร่งด่วนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่พยายามให้สำเร็จให้ได้โดยเร็ว และความเร่งด่วนของโครงการดังกล่าว ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องใช้อำนาจเด็ดขาดในการสั่งการให้บรรดาสoldatตามที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้ อันเป็นที่มาของหนทางที่นำไปสู่การสิ้นสุดอำนาจในเดือนกรกฎาคม 2487 เนื่องจากสาเหตุหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการบังคับคนไปทำงานด้วยการออกกฎหมายเกณฑ์แรงงานไปสร้างโครงการเพชรบูรณ์ เนื่องจากไม่มีคนไทยคนใดเต็มใจไปทำงานที่เพชรบูรณ์ เพราะเป็นพื้นที่ที่ชุกชุมไปด้วยไข้มาลาเรียและความยากลำบากนานัปการ จนมีประชาชนต้องบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก นำมาซึ่งการเสื่อมความนิยมจากประชาชน และการลงมติไม่รับรองโครงการดังกล่าวในที่สุด

¹⁶⁴ รายละเอียดการก่อตัวของขบวนการเสรีไทยเพื่อต่อต้านการเข้าร่วมกับญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โปรดดูใน สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, *ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2492*, หน้า 140-141

¹⁶⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทย*, หน้า 324-325.

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 325-327.

โครงการสร้างฐานทัพและเมืองหลวงใหม่ที่เพชรบูรณ์ เริ่มขึ้นประมาณต้นปี 2486 เพราะจอมพล ป. พิบูลสงครามเห็นว่า เป็นวิธีที่จะเอาชนะญี่ปุ่นได้ รวมทั้งต้องการสร้างเป็นที่มั่นของตนให้ปลอดภัยจากบรรดากลุ่มต่างๆที่ต่อต้านและคิดจะกำจัดเขาด้วย การสร้างเพชรบูรณ์เป็นโครงการขนาดใหญ่ และเร่งด่วนอย่างมาก เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องการให้โครงการดังกล่าวเสร็จสิ้นภายในเวลาเพียง 1 ปี จึงมีการสั่งการที่ต้องการความรวดเร็วในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมายเป็น “พระราชกำหนด” เนื่องจากอยู่ในระหว่างปิดสมัยประชุมสภาผู้แทนราษฎร พระราชกำหนดจัดสร้างเมืองเพชรบูรณ์นั้น กำหนดให้โครงการดังกล่าวอยู่ภายใต้การอำนวยการของกองบัญชาการทหารสูงสุด¹⁶⁷ เพื่อความสะดวกในการสั่งการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

การสร้างโครงการดังกล่าวต้องประสบความยากลำบากมากมาย เนื่องจากสภาพภูมิประเทศเป็นป่าเขาที่ทึบ และไม่ค่อยมีคนเข้าไป นอกจากนี้ยังเป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยไข้มาลาเรียอีกด้วย¹⁶⁸ ดังนั้น การเกณฑ์ประชาชนไปสร้างโครงการดังกล่าวจึงต้องพบกับอุปสรรคดังกล่าว ทำให้ผลงานไม่เสร็จตามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามตั้งใจไว้ นอกจากงานจะไม่เสร็จตามที่กำหนดแล้ว โครงการดังกล่าวยังได้สร้างความเดือดร้อนให้ประชาชนอย่างแสนสาหัส กล่าวคือ มีประชาชนที่ต้องถูกเกณฑ์ไปสร้างเมืองเพชรบูรณ์เป็นจำนวนมากถึง 127,281 คน¹⁶⁹ ประชาชนที่ถูกเกณฑ์ไปนั้นต้องพบกับความลำบาก ความอดอยาก ท่ามกลางความหนาวเหน็บของป่าทึบ นอกจากนี้แรงงานดังกล่าวยังไม่ได้รับค่าจ้างตามที่รัฐบาลตั้งเอาไว้ด้วย¹⁷⁰ นอกจากความลำบากดังกล่าวแล้ว บรรดาแรงงานเหล่านั้นยังต้องเจ็บป่วยล้มตายเพราะไข้มาลาเรียและการใช้งานอย่างทารุณเป็นจำนวนมาก ส่วนใครที่ทนต่อความทารุณดังกล่าวไม่ได้ ก็พากันหลบหนี แต่ก็ต้องไปเสียชีวิตอยู่กลางป่าเขาเป็นจำนวนมาก จากการเกณฑ์แรงงานดังกล่าวนี้ มีจำนวนผู้เจ็บป่วยถึง 14,316 คน และ เสียชีวิต 4,040 คน¹⁷¹ จากการที่มีคนเจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก

¹⁶⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 330.

¹⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 332-333.

¹⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 337.

¹⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 336.

¹⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 337.

ประกอบกับความทารุณโหดร้ายที่ประชาชนได้รับจากโครงการสร้างเมืองหลวงใหม่ของจอมพล ป. พิบูลสงครามในครั้งนั้น ได้สร้างความเกลียดชังและการสาปแช่งจากประชาชนอย่างกว้างขวาง กล่าวได้ว่าในขณะนั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับความเกลียดชังจากประชาชนเป็นอย่างยิ่ง¹⁷² แต่จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ยังไม่ยอมเลิกโครงการดังกล่าว เนื่องจากเชื่อมั่นว่าจะเป็นฐานกำลังที่จะทำให้ตนเองเอาชนะญี่ปุ่นและฝ่ายต่อต้านเขาได้

อุปสรรคต่างๆที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับจากการสร้างเมืองหลวงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นความยากลำบากของสภาพภูมิประเทศ ความเดือดร้อนของประชาชนที่ถูกเกณฑ์แรงงาน ความเกลียดชังและการเสื่อมความนิยมจากประชาชน การแตกแยกภายในรัฐบาล การต่อต้านจากฝ่ายเสรีไทยภายใต้การนำของหลวงประดิษฐมนูธรรม ประกอบกับสถานการณ์ภายนอกประเทศ ที่ฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายได้ชัยชนะเป็นส่วนใหญ่¹⁷³ และการล้มลงของรัฐบาลทหารญี่ปุ่นภายใต้การนำของนายพลโตโจ ผู้สนับสนุนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามมาโดยตลอดเมื่อ 19 กรกฎาคม 2487¹⁷⁴ ทำให้สถานการณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามถึงจุดวิกฤติ นอกจากนี้การบริหารราชการในช่วงหลังของจอมพล ป. พิบูลสงครามยังมีความบกพร่องในเรื่องบุคคลรอบข้างอีกด้วย¹⁷⁵ เพราะถึงแม้จอมพล ป. พิบูลสงครามจะเป็นคนที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด แต่การมีผู้ใต้บังคับบัญชาและคนใกล้ชิดเป็นพวกประจบสอพลอ ก็มีผลทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามดำเนินนโยบายผิดพลาดไปได้ จากการลุ่มหลงในคำประจบสอพลอและ

¹⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 338.

¹⁷³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 325.

¹⁷⁵ เทียมจันทร์ อ้าแห้ว, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 378-378

การหลงเชื่อในคำเยินยอสรรเสริญของลูกน้องที่นำมาสู่การสูญเสียอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามนั้น มีหลักฐานจากคำให้การของบุคคลในสมัยเดียวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามจำนวนมาก เช่น ขุนศรีศรากร, นายดิเรก ชัยนาม และหลวงสังวรณัฎฐกิจ ที่เห็นว่าการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามบริหารราชการผิดพลาดไปจากก่อนหน้านี้นั้น ส่วนหนึ่งมาจากการมีคนใกล้ชิดที่ประจบสอพลอ อันเป็นสาเหตุที่ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องประสบชะตากรรม

ยกย่องสรรเสริญจากคนใกล้ชิด ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามมีความเชื่อมั่นในตนเองมากเกินไป โดยคิดว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่กระทำไปนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสมแล้ว¹⁷⁶ จึงไม่มีการปรับเปลี่ยนนโยบายให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงอย่างทันท่วงที อันนำมาสู่ความผิดพลาดในการบริหารและการหมดอำนาจในที่สุด

1 วันหลังจากรัฐบาลโตโจของญี่ปุ่นลาออก สถานการณ์การเมืองในประเทศไทยก็ถึงจุดเปลี่ยนแปลง เมื่อมีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 20 กรกฎาคม 2487 เพื่อพิจารณาพระราชกำหนดระเบียบบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผลการลงมติปรากฏว่า สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่รับพระราชกำหนดสร้างเพชรบูรณ์ ด้วยคะแนนเสียง 48 ต่อ 36 และอีก 2 วันต่อมา คือวันที่ 22 กรกฎาคม 2487 ก็ได้มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเพื่อพิจารณาพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑลอีกฉบับหนึ่ง ผลการประชุมปรากฏดังเดิมว่าที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่รับพระราชกำหนดพุทธบุรีมณฑลด้วยคะแนนเสียง 43 ต่อ 41 เสียง¹⁷⁷

การแพ้มติสภาผู้แทนราษฎรถึง 2 ฉบับ ภายในเวลาเพียง 2 วันนั้น ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องยอมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากที่เข้าดำรงตำแหน่งนี้มาตั้งแต่ปี 2481 ภายใต้ความคาดหวังว่าสภาผู้แทนราษฎรคงจะลงมติเลือกตนกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง แต่การคาดการณ์ดังกล่าวกลับไม่เป็นไปตามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามคาดคิด เพราะในขณะนั้นอิทธิพลและอำนาจของหลวงประดิษฐมนูธรรมมีอยู่สูงมาก และเมื่อพระเจ้า

ดังกล่าว และคนใกล้ชิดที่ประจบสอพลอตามที่ขุนศรีศรารกกล่าวถึงได้แก่ หลวงสารานุประพันธ์ และพระราชธรรมนิเทศ เป็นต้น ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน, หน้า 378-379.

¹⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 378.

¹⁷⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ประวัติการเมืองไทย, หน้า 325.

สภาพการณ์ที่ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามคิดเช่นนั้นน่าจะเป็นเพราะว่าในขณะนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้คุมอำนาจทางทหารทั้งสามเหล่าทัพ และยังสามารถควบคุมสภาผู้แทนราษฎรได้อีกด้วย โดยผ่านการทำงานของ ส.ส. ประเภท 2 ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อให้การสนับสนุนการทำงานของตนตามที่ต้องการได้.

วรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินที่ทรงมีความสัมพันธ์อันดีกับจอมพล ป. พิบูลสงครามมาโดยตลอด ตัดสินใจลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ เมื่อ 31 กรกฎาคม 2487¹⁷⁸ เนื่องจากพระองค์ไม่ยอมรับการลาออกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และไม่ยอมรับการแต่งตั้งนาย ควง อกภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไป

การลาออกของพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทำให้เหลือหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินเพียงผู้เดียว และหลวงประดิษฐมนูธรรมก็ใช้โอกาสที่ตนเองมีอยู่ แต่งตั้งนายควง อกภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไป และจัดตั้งรัฐบาลซึ่งประกอบไปด้วยฝ่ายที่ต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงครามแทบทั้งสิ้น

ภายหลังจากลาออกจากรัฐมนตรีแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามยังไม่หมดอำนาจไปเลยทีเดียว เพราะยังคงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดอยู่ และตำแหน่งดังกล่าวของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้สร้างความหวาดหวั่นให้กับรัฐบาลนายควง อกภัยวงศ์เป็นอย่างมาก เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงครามยังคงมีฐานกำลังจากกลุ่มทหารบกคอยสนับสนุนอยู่อย่างเหนียวแน่น และอาจจะใช้กำลังทหารที่มีอยู่เข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลนายควง อกภัยวงศ์ได้ทุกเมื่อ ดังนั้นวิธีที่จะทำให้รัฐบาลนายควง อกภัยวงศ์ ปลอดภัยจากการถูกยึดอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้นั้น ก็คือ การปลดจอมพล ป. พิบูลสงครามออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และความพยายามของรัฐบาลใหม่ก็บรรลุผล เมื่อมีประกาศยุบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดที่จอมพล ป. พิบูลสงครามดำรงอยู่ในวันที่ 24 สิงหาคม 2487 โดยแต่งตั้งให้จอมพล ป. พิบูลสงครามไปดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน พร้อมกับนี้ รัฐบาลนายควง อกภัยวงศ์ได้แต่งตั้งพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นแม่ทัพใหญ่¹⁷⁹ ซึ่งมีอำนาจเทียบเท่ากับผู้บัญชา

¹⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 339.

¹⁷⁹ “ประกาศยุบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด และแต่งตั้งแม่ทัพใหญ่และรองแม่ทัพใหญ่,” *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 61, ตอน 52, (24 สิงหาคม), หน้า 754. อ้างถึงใน เทียมจันทร์ อ่ำแหวน, “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487),” หน้า 415. การแต่งตั้งพระยาพหลพลพยุหเสนาซึ่งเป็นบุคคลที่จอมพล ป. พิบูลสงครามให้ความเคารพนับถืออย่างมากขึ้นเป็นแม่ทัพใหญ่นั้น เป็นสาเหตุสำคัญ

การทหารสูงสุดที่ยุบไป เพื่อผลในด้านการคานอำนาจกับกลุ่มทหารบกที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วย ประกาศปลดจอมพล ป. พิบูลสงครามฉบับดังกล่าว มีผลทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องหมดสิ้นบทบาททางการเมืองและการทหารอย่างสมบูรณ์ เพราะตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินที่ได้รับใหม่นั้น เป็นตำแหน่งที่ไม่มีอำนาจในการสั่งการหรือควบคุมกำลังทหารแต่ประการใด นอกจากนี้ รัฐบาลใหม่ก็ไม่เคยปรึกษาข้าราชการต่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่อย่างใดอีกด้วย¹⁸⁰ จากเหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2486-2487 จนมาถึงการถูกปลดออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องหมดอำนาจ และหยุดการแสดงบทบาททางการเมืองของไทยไปชั่วระยะเวลาหนึ่ง

2.5 สรบบทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในช่วง พ.ศ.2475-2487

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก้าวขึ้นมาเป็นผู้มีอำนาจ และบทบาททางการเมืองสูงสุดในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อปี 2481 และดำรงตำแหน่งดังกล่าวมาจนถึงปี 2487 การครองอำนาจอย่างยาวนานของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีคนที่ 3 ของไทยนั้น ได้ผ่านกระบวนการของการวางรากฐานในการสร้างขุมกำลังอำนาจของตนมาเป็นอย่างดี เริ่มตั้งแต่ครั้งยังเป็นนายทหารชั้นผู้น้อยเมื่อคราวเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 จนสามารถก้าวขึ้นมาเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการมีอำนาจสูงสุดในวงการการเมืองไทยได้ ในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา และยกระดับขึ้นมาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดอย่างเต็มตัวเมื่อเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี 2481 โดยใช้กำลังสนับสนุนที่ตนมี เป็นฐานในการค้ำจุนอำนาจของตนได้อย่างมั่นคง แต่ต้องมาอ่อนกำลังลงไป เมื่อเกิดผลกระทบจากสงครามโลกครั้งที่สอง อันมีผลทำให้กลุ่มอำนาจที่เคยให้การสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม แยกแยกออกไป และกลายมาเป็นฝ่ายต่อต้าน จนกระทั่งทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อ 24 กรกฎาคม 2487 และ

ที่ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่กล้าใช้กำลังทหารเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ และยอมให้มีการปลดย้ายตามที่ประกาศแต่โดยดี นอกจากนี้ยังมีเหตุผลที่กองทัพญี่ปุ่นในไทย แสดงที่ไม่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามอีกต่อไปเป็นอีกเหตุผลหนึ่งด้วย.

¹⁸⁰ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม, เล่ม 3, หน้า 619.

ตามด้วยการถูกปลดจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด อันเป็นการหมดอำนาจอย่างสมบูรณ์ในเดือนสิงหาคม 2487

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองในฐานะผู้นำนายทหารชั้นผู้น้อย ที่เข้าร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ซึ่งเป็นช่วงที่ยังมิได้เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองแต่อย่างใด จากการเป็นผู้นำของนายทหารบกชั้นผู้น้อย ซึ่งเป็นกำลังที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้อาศัยสถานการณ์ทางการเมืองที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในขณะนั้น เข้ามาแสดงบทบาทเป็นผู้แก้ไขสถานการณ์ให้กลับคืนสู่สภาวะปกติ โดยเฉพาะเหตุการณ์รัฐประหาร 20 มิถุนายน 2476 ที่ช่วยยกระดับสถานะภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นมาเป็นบุคคลสำคัญของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา และเมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏวรวรเดชในเดือนตุลาคม 2476 จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้อาศัยสถานการณ์ดังกล่าวเข้าปราบปรามกบฏอย่างเด็ดขาดและรวดเร็ว หลังจากนั้นเป็นต้นมาเขาก็ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญๆทางการเมืองมากมาย ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม หรือผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งในช่วงรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ตั้งแต่ 2476-2481 นั้น จอมพล ป. พิบูลสงครามถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีอำนาจทางการเมืองสูงสุด และเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพระยาพหลพลพยุหเสนา นานกว่า 5 ปีอีกด้วย

หลังจากพระยาพหลพลพยุหเสนาลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อปี 2481 และประกาศวางมือจากการเมือง จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดด้วยตัวเอง ในเดือนธันวาคม 2481 หลังจากนั้นจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำเนินการสร้างความเข้มแข็งให้กับรัฐบาลของตนอย่างต่อเนื่อง เริ่มด้วยการกวาดล้างศัตรูทางการเมืองครั้งใหญ่ในเดือนมกราคม 2481 (นับตามศักราชเก่า) ซึ่งสร้างความเข้มแข็งให้กับรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เป็นอย่างมาก เมื่อปลอดจากความกังวลในเรื่องเสถียรภาพของรัฐบาลแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้เริ่มบริหารประเทศด้วยนโยบายที่ทำให้ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย เช่น นโยบายสร้างชาติ นโยบายชาตินิยม รัฐนิยม และการปรับปรุงกองทัพอย่างขนานใหญ่

เกียรติภูมิของจอมพล ป. พิบูลสงครามก้าวขึ้นสูงสุดสูงสุด เมื่อเขาสามารถนำประเทศไทยได้รับชัยชนะเหนือฝรั่งเศสในสงครามอินโดจีน และได้รับดินแดนที่เคยสูญเสียไปกลับคืนมา

ในปี 2483-2484 ความสำเร็จดังกล่าวนำมาซึ่งความนิยมในตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างสูงสุด พร้อมทั้งได้รับการพระราชทานยศ จอมพล ของสามเหล่าทัพ เป็นคนแรกหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง อันนำมาซึ่งสภาวะแห่งการมีอำนาจสูงสุดทางการเมืองการทหาร และเป็นที่ยกย่องว่ารัฐบาลภายใต้การนำของเขา คงจะอยู่ในตำแหน่งต่อไปได้อีกเป็นเวลานาน ด้วยเหตุผลจากชัยชนะในสงครามอินโดจีนที่สร้างความนิยมจากประชาชนได้เป็นอย่างมาก ประกอบกับการที่ศัตรูทางการเมืองได้ถูกกวาดล้างจนแทบจะหมดสิ้นจากแผ่นดินไทยไปแล้ว เมื่อปี 2481 นั้นเอง

แต่แล้วเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองได้ขยายตัวเข้าสู่ทวีปเอเชีย และเข้าสู่ประเทศไทยในช่วงปลายปี 2484 สถานภาพของจอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้เปลี่ยนแปลงไปด้วย การถูกกองทัพญี่ปุ่นบีบบังคับให้ยอมจำนนเมื่อ 8 ธันวาคม 2484 มีผลทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ได้อยู่ในฐานะของผู้มีอำนาจที่แท้จริงอีกต่อไป เพราะต่อไปนี้จะมียกกองทัพญี่ปุ่น ซึ่งมีศักยภาพเหนือกว่ากองทัพไทยเข้ามาตั้งฐานทัพอยู่ในเมืองไทย จากความหวาดระแวงว่าจะถูกญี่ปุ่นปลดอาวุธและปลดออกจากการเป็นรัฐบาล หากไม่ยอมร่วมมือกับเขา ประกอบกับความต้องการที่จะเรียกเอาความเข้มแข็งทางการเมืองที่เคยมีอยู่กลับคืนมา ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามตัดสินใจเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นอย่างเต็มตัว และประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและอังกฤษเมื่อ 25 มกราคม 2485

การนำชาติเข้าสู่สงคราม ด้วยเหตุผลที่ต้องการเรียกความเข้มแข็งทางการเมืองภายในประเทศกลับคืนมา มีผลทำให้คณะราษฎร ซึ่งเคยเป็นกำลังสนับสนุนรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามมาตลอด ต้องแตกแยกกันอย่างรุนแรง กลุ่มที่แตกแยกออกมา ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายพลเรือน ทหารเรือ ตำรวจ ได้เข้าร่วมกับกลุ่มส.ส. สายภาคอีสาน รวมเป็นกลุ่มต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายใต้การนำของหลวงประดิษฐมนูธรรม เพื่อนร่วมการเปลี่ยนแปลงการปกครองกับจอมพล ป. พิบูลสงครามมาตั้งแต่ครั้งเรียนอยู่ฝรั่งเศส ผสมกับการสนับสนุนของหลวงอดุลเดชจรัส อธิบดีกรมตำรวจ ที่มีอำนาจไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้การต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงครามมีแนวโน้มที่จะสำเร็จมากขึ้น

จุดจบของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มขึ้นอย่างชัดเจน เมื่อมีการสร้างฐานทัพและเมืองหลวงใหม่ที่เพชรบูรณ์ และสร้างพุทธนิรมิตนวลที่สระบุรี ซึ่งเป็นโครงการที่จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องประสบกับอุปสรรคอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นความกดดันของพื้นที่ และความยาก

ลำบากต่างๆ อันมีผลให้เกิดการเจ็บป่วยล้มตายของบรรดาแรงงานที่ถูกเกณฑ์ไป เป็นจำนวนมาก สภาพการณ์ดังกล่าวนำมาซึ่งความเกลียดชังจากประชาชนทั่วทุกสารทิศ ด้วยเหตุผลของการนำชาติเข้าสู่สงคราม ทำให้ประชาชนต้องประสบความยากลำบาก จากสภาพเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง เพราะผลของสงครามโลก ประกอบกับการเกณฑ์แรงงานไปสร้างเมืองหลวงใหม่ ที่ทำให้ผู้คนต้องล้มตายเป็นจำนวนมากว่าสี่พันคน เจ็บป่วยอีกเป็นหมื่นคน เรียกได้ว่าเป็นยุคที่จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องเสื่อมความนิยมมากที่สุด เพียงชั่วระยะเวลาไม่กี่ปี จากที่เคยได้รับความนิยมสูงสุดเมื่อคราวนำชาติเข้าเป็นฝ่ายรุกในสงครามอินโดจีน กลับต้องมาพบกับกรวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชน เมื่อตัดสินใจใช้นโยบายรับการรุกของญี่ปุ่น ด้วยการสร้างเพชรบูรณ์เป็นฐานทัพ

การเสื่อมความนิยมจากประชาชน อันเกิดจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่เป็นผลตามมา จากนโยบายเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และผลจากการสร้างเพชรบูรณ์ ประกอบกับการต่อต้านจากฝ่ายตรงข้าม ภายใต้การนำของหลวงประดิษฐมนูธรรม ที่รุนแรงมากขึ้น และมาได้โอกาสเอาเมื่อมีการพิจารณาพระราชกำหนดสร้างเมืองเพชรบูรณ์ และพุทธบุรีมณฑลในเดือนกรกฎาคม 2487 ซึ่งผลการลงมติของสภาผู้แทนราษฎร ปรากฏออกมาด้วยความพ่ายแพ้ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากการพ่ายแพ้มติของสภาผู้แทนราษฎรถึง 2 ครั้ง ในเวลาเพียง 2 วัน มีผลทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องลาออกจากตำแหน่ง เมื่อ 24 กรกฎาคม 2487 ด้วยความหวังว่าจะได้รับการรับเลือกจากสภาผู้แทนราษฎรให้กลับเข้ามาดำรงตำแหน่งอีกครั้ง แต่เหตุการณ์ไม่เป็นไปตามที่คาดการณ์เอาไว้ เมื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประกาศลาออกจากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ทำให้หลวงประดิษฐมนูธรรมที่เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน อยู่เพียงผู้เดียวในขณะนั้น ใช้อิทธิพลแต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์เป็นนายกรัฐมนตรี ทำให้ความหวังที่จอมพล ป. พิบูลสงครามจะกลับเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีโดยการยอมรับของสภาผู้แทนราษฎร ต้องหมดสิ้นลงไป และหลังจากนั้นเพียง 1 เดือน จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ถูกปลดออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด อันเป็นการสิ้นสุดอำนาจและบทบาททางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามในยุคแรกอย่างสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม การก้าวขึ้นมาสู่การเป็นผู้นำสูงสุดในระบบการเมืองไทย โดยสามารถดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้นานกว่า 6 ปีนั้น ไม่ใช่สิ่งที่เราควรจะมีมองข้ามไปได้แต่อย่างใด กระบวนการขึ้นสู่อำนาจ และการรักษาอำนาจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นสิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะนั่นเป็นคุณสมบัติของการเป็นผู้นำ หรือ “ผู้ชนะ” ที่ทรงประสิทธิภาพสำหรับ

การนำมาใช้ในวงการการเมืองของไทย หรืออาจจะไปไกลกว่านั้น คือสามารถใช้ได้ในทุกๆสังคมก็ได้ นอกจากกระบวนการสู่ความสำเร็จแล้ว ขั้นตอนสู่ความล้มเหลวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เป็นสิ่งที่น่าสนใจเช่นเดียวกัน ว่าการที่เขาต้องหมดอำนาจไปในปี 2487 นั้น เป็นเพราะความผิดพลาดของเขาเพียงอย่างเดียวที่ตัดสินใจดำเนินนโยบายเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง หรือเป็นสิ่งที่เขาไม่อาจฝันได้เพราะไทยไม่อยู่ในฐานะที่จะต่อสู้กับญี่ปุ่น

ลักษณะเด่นที่จอมพล ป. พิบูลสงครามมีอยู่ และได้นำมาใช้ประกอบในกระบวนการขึ้นสู่อำนาจ และรักษาอำนาจของเขาได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น มีอยู่หลายประการ สิ่งที่น่าสนใจอย่างหนึ่งก็คือ ความเฉลียวฉลาดในการคาดการณ์ถึงผลภายหน้า ซึ่งมีอยู่อย่างเด่นชัดในตัวจอมพล ป. พิบูลสงคราม และได้แสดงคุณสมบัติข้อนี้ออกมาสู่วงการการเมืองไทยอย่างสม่ำเสมอ เริ่มตั้งแต่การที่เขาวางตัวเป็นกลาง ไม่ยอมยกมือสนับสนุนหลวงประดิษฐมนูธรรม ในคราวพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจเมื่อเดือนมีนาคม 2475 ทั้งๆที่หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นเพื่อนสนิทที่ร่วมกันคิดก่อการปฏิวัติมาด้วยกัน เนื่องจากเขาคาดถึงผลจากการที่เขาจะคัดค้านได้เป็นอย่างดีว่า จะส่งผลเสียต่อความเจริญก้าวหน้าทางการเมืองของเขา หรือในกรณีที่เขาไม่ยอมสู้กับญี่ปุ่น และเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกันอย่างเต็มตัวในปี 2484-2485 นั้น ก็เป็นการคาดการณ์ถึงผลเสียในการที่เขาจะต่อต้านญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

ความเด็ดขาดในการตัดสินใจ เป็นหนึ่งในคุณสมบัติที่ดีของผู้นำอย่างเขา ทั้งจากคราวที่เขาสั่งให้ทหารบุกยึดกองกำลังพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธออย่างไม่เกรงว่าจะเกิดผลกระทบต่อบุคคลที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือการสั่งประหารชีวิตนักโทษที่เดี๋ยวจึงถึง 18 คน รวมทั้งสั่งจำคุกอีกจำนวนมากในคราวกวาดล้างฝ่ายตรงข้ามในปี 2481 นั้น เป็นตัวอย่างที่ดีถึงความเด็ดขาดและการตัดสินใจอย่างเด็ดเดี่ยวของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้เป็นอย่างดี และผลจากคุณสมบัติข้อนี้ทำให้เขากลายเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดทางการเมืองของไทยได้อย่างมั่นคงเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ความหวาดกลัวของฝ่ายตรงข้ามที่มีต่อเขา ทำให้เสถียรภาพของเขาและรัฐบาลของเขามีเพิ่มมากขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน และนี่คือปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดของจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างไม่มีใครปฏิเสธได้

สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งที่ได้รับจากการศึกษาในครั้งนี้ก็คือ การประสานประโยชน์ของตนเองกับประโยชน์ของชาติเข้าด้วยกัน และจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ยึดหลักการข้อนี้ใน

การตัดสินใจแทบจะทุกครั้งของเขา การใช้อำนาจเผด็จการในแต่ละครั้งของเขานั้น ประเทศชาติได้ประโยชน์ในแง่ของความมั่นคงและความมีเสถียรภาพ ส่วนตัวเขาก็ได้ประโยชน์ในด้านการกดดันและการกำจัดศัตรูของเขา ให้ออกไปจากระบบการเมืองที่เขาได้มีส่วนในการกำหนดเอาไว้ได้อีกด้วย การนำชาติเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่สอง ก็เป็นตัวอย่งที่ดีของการประสานประโยชน์เข้าด้วยกัน ในขณะที่ประเทศไทยจะรอดพ้นจากหายนะของสงครามโลก ตัวเขาเองก็ได้รับประโยชน์ในด้านการเรียกเอาความเข้มแข็งทางการเมืองภายในประเทศที่สูญหายไปกลับคืนมาได้อีกครั้งหนึ่งด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย